

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΚΑΙ
ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ευχαριστίες

Η έκθεση αυτή συντάχθηκε από τους φορείς European Village και Social Enterprise UK για λογαριασμό του British Council στο πλαίσιο της τεχνικής βοήθειας προς το Ελληνικό Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης μέσα από την Υπηρεσία Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (SRSS). Η μεθοδολογία που υιοθετήθηκε σχεδιάστηκε από κοινού και από τους δύο φορείς και είναι αποτέλεσμα συμφωνίας με τα κύρια εμπλεκόμενα μέρη.

Το British Council θα ήθελε να ευχαριστήσει όλους όσους συμμετείχαν στις συνεντεύξεις και συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια, παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο πλούσιο και πολύτιμο υλικό και ανεκτίμητες πρωτοποριακές ιδέες. Θερμές ευχαριστίες αρμόζουν επίσης σε εκείνους από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που έχουν προσφέρει πολύτιμες συμβουλές και συστάσεις για την κατάρτιση της παρούσας έκθεσης.

Συντάκτες:

Social Enterprise UK:
Nick Temple

European Village:
Άγγελος Βαρβαρούσης, Χρυσόστομος Γαλανός, Γεώργιος Τσιτσιρίγκος, Γεωργία Μπεκριδάκη

Γραφιστική Επιμέλεια: Bios
Μετάφραση: Αγγελική Μπούρα
Επιμέλεια Κειμένου: Ναταλία Αυλωνά

Το παρόν έγγραφο δημιουργήθηκε με την οικονομική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτό δεν αντιπροσωπεύουν με κανέναν τρόπο την επίσημη θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ακρωνύμια

Κάτωθι θα βρείτε τα ακρωνύμια που χρησιμοποιούνται στην παρούσα έκθεση:

ΑΜΚΕ: αστική μη κερδοσκοπική εταιρία (σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία)

ΑΕΠ.: ακαθάριστο εγχώριο προϊόν

Κοιν.Σ.Επ.: κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση (σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία)

Κοι. Σ.Π.Ε.: κοινωνικός συνεταιρισμός περιορισμένης ευθύνης (σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία)

ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

ΜΜΕ: μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις

ΚΑΛΟ: κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία

Περιεχόμενα

	Ευχαριστίες	4
	Ακρωνύμια	5
	Περιεχόμενα	6
	Σύνοψη	9
	Εισαγωγή	13
1	Επισκόπηση του τοπίου της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα	15
1.1	Το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον στην Ελλάδα	16
1.2	Το περιβάλλον της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα	17
1.3	Νομοθεσία σχετικά με την ΚΑΛΟ	18
1.4	Επισκόπηση του υφιστάμενου ερευνητικού έργου στον τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα	20
1.4.1	Ακαδημαϊκές μελέτες και βιβλία που εισάγουν την ΚΑΛΟ στο ελληνικό περιβάλλον	21
1.4.2	Βιβλιογραφία με πολιτικό προσανατολισμό που αναλύει και εξερευνά την ΚΑΛΟ ως αποτέλεσμα των πολιτικών κινητοποιήσεων από το 2011 και μετά	21
1.4.3	Εκθέσεις πολιτικής με στόχο την ενίσχυση και διευκόλυνση της ανάπτυξης της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα	21
1.4.4	Έρευνα με στόχο την ποσοτικοποίηση της εμβέλειας της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα	22
1.4.5	Συμπεράσματα από την επισκόπηση του υφιστάμενου ερευνητικού έργου	24
1.5	Επισκόπηση των κύριων υποστηρικτικών φορέων του οικοσυστήματος της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα	25
2	Χαρτογράφηση του τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα	37
2.1	Σκοπός της μελέτης	38
2.2	Μεθοδολογία της μελέτης	38
2.2.1	Βάση δεδομένων των φορέων της ΚΑΛΟ	38
2.2.2	Διαδικτυακή έρευνα για τους φορείς της ΚΑΛΟ	38
2.2.3	Συνεντεύξεις και ομάδες εστίασης	39
2.2.4	Αξιολόγηση από ομότιμους	39
2.3	Ταξινόμηση και εκπροσώπηση των φορέων της ΚΑΛΟ	40
2.3.1	Ταξινόμηση	40
2.3.2	Αντιπροσώπηση	41
2.4	Εκτίμηση του συνολικού αριθμού των φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα	42

2.5	Αποτελέσματα της μελέτης	44
2.5.1	Νομική μορφή έναντι άτυπης μορφής	44
2.5.2	Έναρξη: ηλικία των φορέων της ΚΑΛΟ	47
2.5.3	Αριθμός μελών	49
2.5.4	Τοποθεσία	49
2.5.5	Γεωγραφικό πεδίο λειτουργίας	50
2.5.6	Οργανωτικά χαρακτηριστικά	51
2.5.7	Τύποι νομικής μορφής	51
2.5.8	Εσωτερική λειτουργία	54
2.5.9	Οργανωτικοί στόχοι	56
2.5.10	Τομείς	58
2.5.11	Ετήσιος κύκλος εργασιών (τζίρος) και επιχειρηματική αισιοδοξία	59
2.5.12	Χρηματοδοτικό πλεόνασμα	61
2.5.13	Πηγές εσόδων και συνεργασίες	62
2.5.14	Χρηματοδότηση και άντληση πόρων	63
2.5.15	Αριθμός εργαζομένων	64
2.5.16	Απασχόληση γυναικών	68
2.5.17	Επωφελούμενοι	68
2.5.18	Ηγεσία	70
2.5.19	Δικτύωση	71
2.5.20	Δυνατότητες και εμπόδια ανάπτυξης	73
<hr/>		
3.	Συστάσεις για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος ΚΑΛΟ στην Ελλάδα	81
3.1	Ευαισθητοποίηση και προώθηση	82
3.2	Άντληση πόρων και χρηματοδότηση	85
3.3	Κατάρτιση, εκπαίδευση και δεξιότητες (μη χρηματοδοτική υποστήριξη)	87
3.4	Νομοθεσία και ρυθμιστικό πλαίσιο	90
3.5	Συστάσεις για περαιτέρω έρευνα	95
<hr/>		
	Συμπεράσματα	97
<hr/>		
	Βιβλιογραφία	99
<hr/>		
	Παραρτήματα	100
	Παράρτημα 1: Διαδικτυακό ερωτηματολόγιο έρευνας	100
	Παράρτημα 2: Ένταξη της κοινωνικής επιχείρησης και κατηγοριοποίηση	112
	Παράρτημα 3: Συμπληρωματική σχετική νομοθεσία	113
	Παράρτημα 4: Ομάδες εστίασης και συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις	114
	Σημειώσεις	116

Σύνοψη

Υπόβαθρο της μελέτης

Η έκθεση αυτή παρουσιάζει τα ευρήματα μιας μελέτης που διεξήχθη με στόχο να παράσχει μια συνολική εικόνα της κατάστασης που επικρατεί σήμερα στον τομέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην Ελλάδα (ΚΑΛΟ), και να ερευνήσει τα εμπόδια και τις ευκαιρίες για την ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος για την υποστήριξη των φορέων της ΚΑΛΟ.

Αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου προγράμματος τεχνικής βοήθειας με επίκεντρο την ΚΑΛΟ το οποίο υλοποιείται από το British Council για λογαριασμό του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης στην Ελλάδα με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μέσω της Υπηρεσίας Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων. Η παρούσα μελέτη, ένας συνδυασμός ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας, είναι η μεγαλύτερη που έχει διεξαχθεί μέχρι σήμερα στην Ελλάδα στον τομέα της ΚΑΛΟ, ως προς τον αριθμό των φορέων που συμμετείχαν σε αυτήν. Βασίζεται σε προγενέστερες μελέτες χαρτογράφησης και έρευνας που έγιναν με σκοπό να αποτυπώσουν τη γενικότερη εικόνα του τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα. Η έκθεση αυτή έχει στόχο να λειτουργήσει ως ένα χρήσιμο εργαλείο για το ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. προκειμένου να κατανοήσει σε βάθος τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες του οικοσυστήματος της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα κατά τον σχεδιασμό πρωτοβουλιών και πολιτικών στήριξης του εν λόγω τομέα. Μπορεί επίσης να φανεί χρήσιμο εργαλείο και για άλλους παράγοντες που θέλουν να υποστηρίξουν τους φορείς της ΚΑΛΟ, και βέβαια, για τους ίδιους τους φορείς της ΚΑΛΟ.

Η ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Η ευρύτερη κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία στην Ελλάδα είναι ένα φαινόμενο τόσο παλαιό όσο και νέο. Οι ρίζες του μπορούν να εντοπιστούν σε ένα σύνολο παραγόντων, ο πιο σημαντικός εκ των οποίων είναι τα συνεταιριστικά κινήματα που αναπτύχθηκαν με τα χρόνια, αν και μεγάλο μέρος των τελευταίων εξελίξεων στον τομέα αυτό δρομολογήθηκε από την πρόσφατη νομοθεσία και τα πρόσφατα πολιτικά κινήματα. Αυτό σημαίνει ότι ο τομέας της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα βρίσκεται σε ένα σχετικά πρώιμο στάδιο. Υφίσταται δυναμικές αλλαγές, αλλά ταυτόχρονα έχει άμεση ανάγκη για υποστήριξη, ιδίως με τη μορφή της ανάπτυξης δεξιοτήτων, δικτύωσης, χρηματοδοτικών και άλλων πολιτικών που θα δημιουργήσουν ένα ευνοϊκό περιβάλλον.

Όπως αποκαλύπτει αυτή η έκθεση, υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες για την ανάπτυξη και τη διεύρυνση του αντικτύπου της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα. Οι φορείς της ΚΑΛΟ βοηθούν στην αντιμετώπιση ορισμένων από τις σημαντικότερες προκλήσεις της χώρας, ιδιαίτερα της φτώχειας και της ανεργίας, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκουν να προωθήσουν και να παρουσιάσουν εναλλακτικά επιχειρηματικά μοντέλα που ενσωματώνουν το κοινωνικό όφελος στην οικονομική δραστηριότητα.

Η ΚΑΛΟ στην Ελλάδα είναι επί του παρόντος ελάχιστα ανεπτυγμένη σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με την πλειοψηφία των φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα να είναι μικροί σε μέγεθος και προσφάτως συσταθέντες, ενώ ταυτόχρονα αντιμετωπίζουν εξαιρετικά δύσκολες οικονομικές συνθήκες σχετικά με την έναρξη των νέων φορέων, την οικονομική βιωσιμότητα και την ανάπτυξη της αγοράς.

Παράλληλα, το υφιστάμενο αντίξοο οικονομικό και κοινωνικό τοπίο στην Ελλάδα θεωρείται από τους φορείς της ΚΑΛΟ ως ένας λόγος για τον οποίο υπάρχει ανάγκη για μια πιο ισχυρή ΚΑΛΟ, προκειμένου να δημιουργήσει νέες ευκαιρίες, να αντιμετωπίσει την ανεργία και να θεσπίσει νέα οικονομικά και επιχειρηματικά μοντέλα σε περιοχές όπου τα συμβατικά μοντέλα έχουν αποτύχει.

Βασικά ευρήματα

Η μελέτη αυτή απευθύνθηκε σε 1.265 φορείς της ΚΑΛΟ τόσο μέσα από ποσοτικές όσο και από ποιοτικές ερευνητικές μεθόδους. Στους εν λόγω φορείς απεστάλη πρόσκληση συμμετοχής στην έρευνα που διεξήχθη μέσω του διαδικτύου και εξ αυτών ανταποκρίθηκαν οι 251. Επίσης συγκροτήθηκαν περισσότερες στοχευμένες ομάδες εστίασης και διεξήχθησαν συνεντεύξεις με καίρια εμπλεκόμενα μέρη εντός του τομέα της ΚΑΛΟ.

Τα βασικά ευρήματα από την έρευνα, τις ομάδες εστίασης και τις συνεντεύξεις συνοψίζονται στη συνέχεια:

Νεοφυείς φορείς: το 68 τοις εκατό των φορέων της ΚΑΛΟ που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα έχουν συσταθεί τα τελευταία πέντε χρόνια, και από αυτούς πάνω από το 40 τοις εκατό τα τελευταία τρία χρόνια. Εν ολίγοις, μεγάλο μέρος του τομέα της ΚΑΛΟ μπορεί να χαρακτηριστεί ως νέο σε ηλικία/σε πρώιμο στάδιο. Η δυσκολία αυτή μπορεί να δικαιολογεί το γεγονός ότι ένα μεγάλο ποσοστό (74 τοις εκατό) έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών (τζίρο) κάτω από 50.000 ευρώ, μιας και η σύντομη περίοδος λειτουργίας τους καθιστά δύσκολη την εδραίωσή τους στην αγορά.

Λειτουργία σε τοπικό επίπεδο: οι περισσότεροι δραστηριοποιούνται σε επίπεδο συνοικιακό (γειτονιάς), τοπικό και περιφερειακό, αν και μια σημαντική μειοψηφία λειτουργεί και σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο.

Επικεντρωμένοι στον άνθρωπο: το 78 τοις εκατό επιχειρούν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της ανεργίας. Αυτός είναι -με διαφορά- ο πιο συνήθης κοινωνικός στόχος των φορέων της ΚΑΛΟ, και το 37 τοις εκατό επανεπενδύουν το όποιο οικονομικό πλεόνασμα προκύπτει στη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Βοήθεια σε όσους έχουν ανάγκη: το 55 τοις εκατό βοηθούν μακροχρόνια ανέργους, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό βοηθάει ηλικιωμένους, άτομα με μαθησιακή ή σωματική αναπηρία, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο.

Διάφοροι κλάδοι παραγωγής: οι φορείς της ΚΑΛΟ δραστηριοποιούνται σε ένα ευρύ φάσμα κλάδων παραγωγής και τομέων, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης, της παραγωγής τροφίμων, της κοινωνικής μέριμνας, του τουρισμού και της ανακύκλωσης.

Αισιόδοξοι για το μέλλον: το 68 τοις εκατό αναμένει αύξηση του κύκλου εργασιών τους (τζίρου) μέσα στους επόμενους 12 μήνες, και ένα παρόμοιο ποσοστό αναμένει να αυξήσει τα άτομα τα οποία απασχολεί. Πάνω από 90 τοις εκατό πιστεύει ότι η ΚΑΛΟ έχει δυνατότητες ανάπτυξης στον βιομηχανικό τους κλάδο και στη γεωγραφική

τους περιοχή.

Ανάγκη για χρήματα: η πρόσβαση σε κατάλληλη χρηματοδότηση είναι με διαφορά το μεγαλύτερο εμπόδιο στην βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των φορέων της ΚΑΛΟ, είτε αυτό σημαίνει εξασφάλιση επιχορηγήσεων και δανείων για κεφάλαιο έναρξης ή/και ταμειακές ροές για την καθημερινή τους λειτουργία.

Με λιγότερο κοινωνικό αποκλεισμό: το 35% διοικείται από γυναίκες, και τα ποσοστά των γυναικών στο εργατικό δυναμικό του τομέα είναι υψηλότερα από ότι στις συμβατικές επιχειρήσεις.

Μορφωμένα ηγετικά στελέχη: το 41 τοις εκατό αυτών που ηγούνται ενός φορέα της ΚΑΛΟ έχουν μεταπτυχιακό ή διδακτορικό δίπλωμα, γεγονός που αποτελεί ευνοϊκή συνθήκη για την εκπαίδευσή τους στο πώς να διοικούν έναν φορέα της ΚΑΛΟ, καθώς πολλοί εξ αυτών χρειάζονται μια τέτοια εκπαίδευση.

Αυτά τα ευρήματα δείχνουν την ύπαρξη ενός δυναμικού συνόλου φορέων που βλέπουν σημαντικές δυνατότητες στην ανάπτυξη της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα.

Άλλα καίρια ευρήματα από την ποιοτική έρευνα αποκάλυψαν τα εξής:

- Η Ελλάδα διαθέτει ένα ποικιλόμορφο και πλουραλιστικό τοπίο διαφορετικών ειδών φορέων της ΚΑΛΟ με διαφορετικά κίνητρα και μέσα λειτουργίας. Προς το παρόν, η δύσκολη αυτή κατάσταση έχει το μειονέκτημα ότι φέρει κατάτμηση και κατακερματισμό ανάμεσά τους.
- Έναν τομέα της ΚΑΛΟ, ο οποίος αναδύεται φυσικά και αυθόρμητα, τροφοδοτήθηκε συχνά από τα κοινωνικά κινήματα της περιόδου 2008-2011, και έχει ανάγκη από περισσότερη δομή καθώς ωριμάζει.
- Ένα φάσμα από εσωτερικές και λειτουργικές προκλήσεις σε «μικροοικονομικό επίπεδο» για τους φορείς της ΚΑΛΟ, ιδίως σχετικά με την λήψη αποφάσεων και την επίλυση διαφορών.
- Μια σειρά από εξωτερικούς παράγοντες σε «μακροοικονομικό επίπεδο» που μπορεί να

βοηθήσουν ή να εμποδίσουν τους φορείς της ΚΑΛΟ, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνητικών κανονιστικών διατάξεων, της πρόσβασης σε χρηματοδοτικά εργαλεία, και μιας ευρύτερης έλλειψης ευαισθητοποίησης γύρω από την ΚΑΛΟ στην κοινωνία.

- Την πεποίθηση ότι η ΚΑΛΟ στην Ελλάδα θα αναπτυχθεί μέσα στα επόμενα χρόνια, εξαιτίας της ικανότητάς της να αντιμετωπίσει την ανεργία, της σύνδεσής της με κοινότητες και κοινωνικά κινήματα, και της ευρύτερης αναποτελεσματικότητας των παραδοσιακών

επιχειρηματικών μοντέλων να δημιουργήσουν οικονομική αξία χωρίς να παράγουν αρνητικές συνέπειες.

- Ορισμένους τομείς όπου θα μπορούσε δυνητικά να επεκταθεί η ΚΑΛΟ, και συμπεριλαμβάνουν τον τουρισμό, την παραγωγή ενέργειας, τη διαχείριση αποβλήτων και τις κοινωνικές υπηρεσίες.

Προκλήσεις και συστάσεις

Βάσει των ευρημάτων, η έκθεση καταλήγει σε μια επισκόπηση των προκλήσεων και συστάσεων για την ανάπτυξη του τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα ενόψει της δημιουργίας ενός σχετικού αποτελεσματικού ευνοϊκού περιβάλλοντος. Αυτές επικεντρώνονται σε τέσσερις βασικούς τομείς: ευαισθητοποίηση και προώθηση, χρηματοδότηση, κατάρτιση, εκπαίδευση και δεξιότητες, και νομοθεσία και κανονιστικές διατάξεις.

Οι βασικές συστάσεις συμπεριλαμβάνουν τα εξής:

- Δημιουργία ενός εθνικού κέντρου για την ΚΑΛΟ στην Ελλάδα
- Σχεδιασμός και εφαρμογή μιας ολιστικής στρατηγικής επικοινωνίας και ευαισθητοποίησης για την προώθηση του κινήματος της ΚΑΛΟ
- Παροχή κεφαλαίου εκκίνησης (με τη μορφή επιχορηγήσεων ή δανείων) στις νεοφυείς επιχειρήσεις της ΚΑΛΟ
- Συγκρότηση μιας ομάδας δράσης κοινωνικής χρηματοδότησης για την ανεύρεση εναλλακτικών μορφών χρηματοδότησης
- Εισαγωγή και προσαρμογή δοκιμασμένων μοντέλων εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων
- Παροχή εξειδικευμένης εκπαίδευσης για τη μέτρηση του κοινωνικού αντικτύπου

Εισαγωγή

Η έκθεση αυτή παρουσιάζει μια περιγραφή και χαρτογράφηση της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα. Στόχο έχει να ενημερώσει τα κυβερνητικά όργανα, τους φορείς που δραστηριοποιούνται εντός του οικοσυστήματος της ΚΑΛΟ καθώς και τους πολίτες για την κατάσταση του τομέα της ΚΑΛΟ σε όλη τη χώρα. Η έκθεση χωρίζεται στις εξής ενότητες:

1. Επισκόπηση του τοπίου της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα
2. Χαρτογράφηση της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα
3. Συστάσεις για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος για την ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Για τη διερεύνηση των βασικών στοιχείων και ζητημάτων που χαρακτηρίζουν την ΚΑΛΟ στην Ελλάδα έχουν χρησιμοποιηθεί οι μέθοδοι της ποσοτικής και της ποιοτικής ανάλυσης. Ο συνδυασμός των ποσοτικών και ποιοτικών ευρημάτων μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη μελλοντική διαμόρφωση πολιτικής στην Ελλάδα προσφέροντας:

- Βοήθεια σχετικά με τις δράσεις που είναι απαραίτητες για τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την ανάπτυξη και επέκταση της ΚΑΛΟ
- Την οπτική των φορέων της ΚΑΛΟ για τον εαυτό τους καθώς και τον τρόπο με τον οποίο το κοινωνικό σύνολο βλέπει τους φορείς που σχετίζονται με τον τομέα της ΚΑΛΟ

Η ενότητα 1 παρέχει μια επισκόπηση των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών στην Ελλάδα, του πλαισίου της ΚΑΛΟ και της νομοθεσίας σχετικά με την ΚΑΛΟ. Προσφέρει επίσης μια λεπτομερή επισκόπηση των συγκεκριμένων παραγόντων που παρέχουν διαφορετικών ειδών υποστήριξη στους φορείς της ΚΑΛΟ. Κλείνει με μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας επί του θέματος. Προβαίνοντας σε μια περιγραφή της «περιφέρειας» του οικοσυστήματος της ΚΑΛΟ, αυτή η ενότητα προσφέρει μια συνοπτική επισκόπηση του οικοσυστήματος.

Η ενότητα 2 παρουσιάζει τη χαρτογράφηση των φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα, η οποία και αποτελεί το κύριο αντικείμενο της παρούσας μελέτης. Περιγράφεται η μεθοδολογία πάνω στην οποία βασίζεται η μελέτη, ενώ παράλληλα συμπεριλαμβάνει την εξήγηση των προσεγγίσεων που χρησιμοποιούνται καθώς και την ταξινόμηση των φορέων που συμπεριλαμβάνονται στη μελέτη. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται λεπτομερώς τα αποτελέσματα τόσο της ποσοτικής όσο και της ποιοτικής έρευνας.

Η ενότητα 3 περιλαμβάνει ένα σύνολο συστάσεων για την ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος για την ΚΑΛΟ στην Ελλάδα, βάσει των προκλήσεων που εντοπίστηκαν, καθώς και συστάσεις που έχουν προταθεί από τους συμμετέχοντες στην έρευνα φορείς της ΚΑΛΟ και άλλα εμπλεκόμενα μέρη. Τέλος, παρέχεται ένα επιπρόσθετο σύνολο συστάσεων για μελλοντική έρευνα.

---

1. Επισκόπηση του τοπίου της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Αυτή η ενότητα εξετάζει εν συντομία το υφιστάμενο οικονομικό και κοινωνικό τοπίο στην Ελλάδα, παρέχει μια επισκόπηση του πλαισίου της ΚΑΛΟ και παρουσιάζει τη σχετική με την ΚΑΛΟ νομοθεσία καθώς και τους βασικούς μηχανισμούς που συνεργάζονται και υποστηρίζουν τους φορείς της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα. Προβαίνει επίσης σε μια επισκόπηση του υφιστάμενου ερευνητικού έργου για την ΚΑΛΟ στην Ελλάδα προκειμένου να δώσει θεμελιώδεις πληροφορίες για την χαρτογράφηση που παρουσιάζεται στη δεύτερη ενότητα αυτής της έρευνας.

1.1 Το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον στην Ελλάδα¹

Η Ελλάδα βιώνει μια παρατεταμένη και πολύπλευρη κρίση. Η οικονομική ύφεση της χώρας είναι μία από τις μεγαλύτερες που αντιμετώπισε ποτέ ανεπτυγμένο έθνος κατά τον 20 και τον 21ο αιώνα, και το γεγονός αυτό είχε και εξακολουθεί να έχει έναν πολύ μεγάλο αντίκτυπο:

- Το 2016 και τα δύο πρώτα τετράμηνα του 2017, το ποσοστό της ανεργίας κυμαίνεται από 23,5 τοις εκατό το 2016 σε 21,1 τοις εκατό κατά το δεύτερο τετράμηνο του 2017 (από 7,2 τοις εκατό το 2007)
- Στις ηλικίες μεταξύ 15 και 29 ετών, το ποσοστό της ανεργίας είναι στο 38,4 τοις εκατό το 2016 ενώ έφτασε στα ύψη το 2013 αγγίζοντας το 48,7 τοις εκατό
- Ο κατώτατος μισθός και ο μέσος μισθός έχουν μειωθεί σε σημαντικό βαθμό, με τον μέσο ακαθάριστο μηνιαίο μισθό να έχει πέσει από €1.997 το 2009, σε €1.048 το 2015
- Το ποσοστό των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού το 2016 ήταν 35,6 τοις εκατό, παραμένοντας σχεδόν ίδιο από το 2012
- Το ποσοστό των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν υλική στέρηση ήταν 38,5 τοις εκατό το 2016, με τα παιδιά και τους εφήβους να συγκεντρώνουν το υψηλότερο ποσοστό (42,3 τοις εκατό).

Πίνακας 1: Πληθυσμός, απασχόληση και ΑΕΠ

Συνολικός πληθυσμός*	10.816.286
Εργατικό δυναμικό**	Σύνολο: 4.804.500 Άντρες: 2.656.800 Γυναίκες: 2.147.700
Εργατικό δυναμικό με βάση το εργασιακό καθεστώς**	Εργαζόμενοι: 3.673.600 Άνεργοι: 1.130.900 Οικονομικά ανενεργοί: 4.408.300
Βασικοί τομείς οικονομίας με βάση το ποσοστό του ΑΕΠ**	Υπηρεσίες: 81% Βιομηχανία: 15% Αγροτικός τομέας: 4%
Μεγάλες πόλεις με βάση τον πληθυσμό	Αθήνα: 664.046 Θεσσαλονίκη: 325.182 Πάτρα: 213.984 Ηράκλειο: 173.993 Πειραιάς: 163.688
Ποσοστιαία αλλαγή του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2010	2012: -7,3% 2013: -3,2% 2014: 0,4% 2015: -0,2% 2016: 0,0%
Συνολικό ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές (σε ευρώ)	2012: 191,2 δις 2013: 180,7 δις 2014: 177,9 δις 2015: 175,7 δις 2016: 175,9 δις

¹ Η Ελλάδα σε Αριθμούς 2017, Ιούλιος – Σεπτέμβριος 2017, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2017, Ενότητες 9 και 11.
http://www.statistics.gr/documents/20181/1515741/GreeceInFigures_2017Q3_EN.pdf/dbbdb56b-4a0b-4672-a83f-1a316716c09a

Ποσοστιαία αλλαγή του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές	2012: -7,6%
	2013: -5,5%
	2014: -1,5%
	2015: -1,3%
	2016: 0,1%

*Από το 2011 | ** Από το 2016 | Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή

1.2 Το πλαίσιο της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Ο ορισμός της ΚΑΛΟ μπορεί να διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα, αλλά όσον αφορά τον τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα επικρατεί η ευρεία αντίληψη ότι συμπεριλαμβάνει φορείς που τηρούν τις ακόλουθες αρχές²:

- Συμμετέχουν στην οικονομική ή/και επιχειρηματική δραστηριότητα
- Έχουν έναν ξεκάθαρο κοινωνικό σκοπό
- Είναι ανεξάρτητοι και έχουν δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων
- Επανεπενδύουν τα κέρδη τους, διανέμουν μέρος τους στους εργαζομένους τους ή/και τα διοικούν σε κοινωνικούς στόχους, αντί να τα διανείμουν στα εμπλεκόμενα μέρη ως επιστροφή της επένδυσής τους.
- Βασίζονται στη συλλογική δράση.

Αν και το συνεταιριστικό κίνημα έχει μακρά ιστορία στην Ελλάδα σε σχέση με τον αγροτικό και τον γεωργικό τομέα (Καρυώτης και Κιουπκιάλης, 2014), πριν το 2000 ο τομέας της ΚΑΛΟ ήταν από τυπικής απόψεως εξαιρετικά μικρός, και πολύ ασήμαντος σε αριθμούς μέχρι το 2011. Αυτό αναδεικνύεται τόσο από την μελέτη χαρτογράφησης που έγινε για την παρούσα έκθεση όσο και από προηγούμενες μελέτες που εξετάζονται στην ενότητα 1.5³, κυρίως την έκθεση χαρτογράφησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2014 στο πλαίσιο του πανευρωπαϊκού της προγράμματος για την αξιολόγηση της εμβέλειας της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Το αντίξοο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον της Ελλάδας έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του τομέα της ΚΑΛΟ από το 2010 και μετά. Παράγοντες όπως το υψηλό ποσοστό ανεργίας, η έλλειψη εργασιακής ασφάλειας στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα, οι μειωμένες δημόσιες δαπάνες, και η εμφάνιση πολιτικών κινήματων που συνδέονται με την ΚΑΛΟ, άνοιξαν τον δρόμο για την άνθηση και ενδυνάμωση του οικοσυστήματος.

Για τον τομέα της ΚΑΛΟ, αυτό το περιβάλλον δημιουργεί διαφορετικές δυναμικές, καθώς υπάρχουν σημαντικά κοινωνικά προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν και ανάγκη για νέες προσεγγίσεις και μοντέλα διαχείρισής τους. Ταυτόχρονα, η αποτυχία ολοένα και περισσότερων παραδοσιακών επιχειρηματικών μοντέλων και αντιλήψεων έχει αφήσει το περιθώριο για την δημιουργία ενός χώρου εντός του οποίου η ΚΑΛΟ μπορεί να αναπτυχθεί. Ωστόσο, όλες οι μορφές οικονομικής ανάπτυξης επηρεάζονται από αυτές τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, και η ΚΑΛΟ δεν αποτελεί εξαίρεση.

Επιπλέον, ο Νόμος 4019/2011 (που εξετάζεται στην Ενότητα 1.3) παρείχε νέα θεσμικά εργαλεία που επέτρεψαν σε άτυπες συλλογικότητες και άλλες ομάδες ατόμων να δημιουργήσουν τους δικούς τους επίσημους φορείς της ΚΑΛΟ. Τον νόμο αυτόν τον διαδέχθηκε ο Ν. 4430/2016, που στόχευε να

² Δεν τίθεται ζήτημα προσήλωσης ή μη προσήλωσης σε αυτές τις αρχές, αλλά περισσότερο βαθμού προσήλωσης σε αυτές.

³ Βλ., για παράδειγμα, Varvarousis and Kallis, 2017

παράσχει περισσότερη σαφήνεια και λεπτομέρειες.

Επιπλέον, ο Νόμος 4019/2011 (που εξετάζεται στην Ενότητα 1.3) παρέχει νέα θεσμικά εργαλεία που επέτρεψαν σε άτυπες συλλογικότητες και άλλες ομάδες ατόμων να δημιουργήσουν τους δικούς τους επίσημους φορείς της ΚΑΛΟ. Τον νόμο αυτόν τον διαδέχθηκε ο Ν. 4430/2016, που στόχευε να παράσχει περισσότερη σαφήνεια και λεπτομέρειες.

Επιπλέον, ο Νόμος 4019/2011 (που εξετάζεται στην Ενότητα 1.3) παρέχει νέα θεσμικά εργαλεία που επέτρεψαν σε άτυπες συλλογικότητες και άλλες ομάδες ατόμων να δημιουργήσουν τους δικούς τους επίσημους φορείς της ΚΑΛΟ. Τον νόμο αυτόν τον διαδέχθηκε ο Ν. 4430/2016, που στόχευε να παράσχει περισσότερη σαφήνεια και λεπτομέρειες.

Εντούτοις, ο τομέας της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα παραμένει μικρός σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανάλογα με τον ορισμό και τη μονάδα ανάλυσης που χρησιμοποιεί κανείς, ο υπολογισμός του οικονομικού αντίκτυπου της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει ένα ιδιαίτερα δύσκολο έργο. Αν ακολουθήσουμε τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής και Οικονομικής Επιτροπής για την κοινωνική οικονομία, ο οποίος είναι συμβατός με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών (ΕΣΛ 95) καθώς και με το Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών (ΣΕΛ 93), τότε μπορούμε να προσδιορίσουμε τη μονάδα ανάλυσης, που στην περίπτωση αυτή συμπεριλαμβάνει -τουλάχιστον- τους συνεταιρισμούς, τις οργανώσεις αλληλοβοήθειας, τις κοινωνικές επιχειρήσεις, τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, τους φορείς της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, τα σωματεία και τα ιδρύματα.⁴

Υπό αυτό το πρίσμα, ο οικονομικός αντίκτυπος των φορέων της κοινωνικής οικονομίας ήταν 2,5 δισεκατομμύρια ευρώ το 2012 (δεν στάθηκε δυνατή η ανεύρεση πιο πρόσφατης ανάλυσης), ποσό που αντιστοιχεί στο 1,4 τοις εκατό του εθνικού ΑΕΠ (σε σύγκριση με ένα κατά μέσο όρο 5 με 10 τοις εκατό σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵). Αν η μονάδα ανάλυσης περιοριστεί στο σύνολο των όρων που καθορίζονται από την εθνική νομοθεσία (Ν. 4430/2016, βλ. Ενότητα 1.3) σχετικά με τους φορείς της ΚΑΛΟ και ακολουθηθεί ένας πιο αυστηρός ορισμός, τότε ο οικονομικός αντίκτυπος είναι ουσιαστικά χαμηλότερος, στα 6,9 εκατομμύρια ευρώ για το 2016 (λιγότερο από 0,01 τοις εκατό του ΑΕΠ⁶).

---

4 «*The Social Economy in the European Union*», Chapter 3, p.p. 21-29, 2012, European Economic and Social Committee (EESC), José Luis Monzón Campos and Rafael Chaves Ávila, <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c.pdf> Για λεπτομέρειες επί των ορισμών, βλ. κεφάλαιο 3, and «Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union», Chapter 2, EESC, 2017, <http://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-17-875-en-n.pdf>

5 Βλ. Έκθεση #7: «*Defining Social Enterprises*», I.Nasioulas, GECES, European Commission, 2013, http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/expert-group/20121127-contrib/nasioulas_en.pdf and «*Social enterprises, Clusters and Networks of Social Economy*», I.Nasioulas, Thessaloniki 2013., p.p. 102-111.

6 «*Επίσημη Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικονομικού της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023*», ΥΠΕΚΑΑ-Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, www.yrakp.gr/uploads/docs/10678.pdf

1.3 Νομοθεσία σχετικά με την ΚΑΛΟ

Η παλαιότερη αναφορά στην ελληνική νομοθεσία η οποία σχετίζεται με το ευρύτερο φάσμα της κοινωνικής επιχείρησης και των συνεταιρισμών είναι το άρθρο 11 του Συντάγματος του 1864, το οποίο έδινε στους Έλληνες πολίτες το «δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι», μια διάταξη που παραμένει σε ισχύ μέχρι και σήμερα.

Έκτοτε, έχουν ψηφισθεί πολλοί νόμοι αναφορικά με τους συνεταιρισμούς (συμπεριλαμβανομένων πολλών διαφορετικών κανονισμών μεταξύ 1984 και 1994), οι οποίοι, όπως μερικοί πιστεύουν, είχαν αρνητική επίδραση στο συνεταιριστικό μοντέλο γενικότερα, λόγω του ότι περιέπλεξαν περισσότερο τα πράγματα και αύξησαν τα διοικητικά βάρη⁷. Μια επισκόπηση της βασικής νομοθεσίας που αφορά τους συνεταιρισμούς παρουσιάζεται στον Πίνακα 2, ενώ πρόσθετη νομοθεσία μπορείτε να βρείτε στο Παράρτημα 4.

Ένα από τα πιο σημαντικά και πρόσφατα νομοθετήματα είναι ο Ν. 4019/2011, ο οποίος όρισε για πρώτη φορά στην Ελλάδα την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Ο νόμος αυτός θέσπισε ως νέα νομική μορφή την κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ) το 2011, δίνοντας στους πολίτες και τους κατοίκους της Ελλάδας τη δυνατότητα να δημιουργούν συνεταιριστικές επιχειρήσεις με κοινωνικό σκοπό. Ο εν λόγω νόμος προβλέπει τρία είδη κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, ανάλογα με τον επιδιωκόμενο σκοπό: τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης, τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας και τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού. Αν και αύξησε την ορατότητα της ΚΑΛΟ, ο νόμος αυτός δέχτηκε κριτική σχετικά με το επίκεντρο και το πεδίο εφαρμογής του, αλλά και για το ότι ήταν υπερβολικά γραφειοκρατικός (βλ. Ενότητα 1.5.4.). Μια σημαντική πτυχή του Ν.4019/2011 ήταν και η δημιουργία και θέσπιση του Μητρώου Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.) και Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α (Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας) στο οποίο ενεγράφησαν όλοι οι σχετικοί φορείς.

Τον Οκτώβριο του 2016, τέθηκε σε εφαρμογή ο νόμος 4430/2016, ο οποίος επικεντρώθηκε στην «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και την Ανάπτυξη των Φορέων της». Ο νόμος αυτός παρείχε ένα νέο πλαίσιο για διαφορετικούς τύπους φορέων ή επιχειρήσεων με ξεκάθαρο συλλογικό και κοινωνικό αντίκτυπο, οι οποίοι παράλληλα ανταποκρίνονται σε μια κοινωνική ανάγκη. Στόχο είχε να διαδεχθεί και να βελτιώσει την προγενέστερη νομοθεσία, συμπεριλαμβανομένου του νόμου 4019/2011, που δεν ισχύει πια. Με τον Ν.4430/2016 αντιμετωπίστηκε ένα σύνολο ζητημάτων, ιδίως αναφορικά με το πνεύμα του νόμου. Συγκεκριμένα, οι φορείς της ΚΑΛΟ δεν καθορίζονται πια από τη νομική τους μορφή, αλλά από το νομικό τους καθεστώς (πχ οποιαδήποτε νομική μορφή μπορεί να γίνει δεκτή για να χαρακτηριστεί μια οργάνωση φορέας της ΚΑΛΟ, εφόσον πληροί τα κριτήρια που θέτει ο νόμος). Εν συντομία, αυτά τα κριτήρια αφορούν την επιχειρηματική δραστηριότητα στην ιδιωτική αγορά (τα έσοδα από δημόσιους φορείς δε θα πρέπει να υπερβαίνουν το 65 τοις εκατό του συνολικού κύκλου εργασιών/τζίρου εντός μιας τριετίας), το δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων (σύμφωνα με την αρχή ένα μέλος μία ψήφος), και έναν καλά καθορισμένο κοινωνικό σκοπό, με κέρδη που διανέμονται υπέρ της συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας (μέχρι 95 τοις εκατό του ετήσιου κέρδους).

Επιπλέον, προσδιόρισε και κατέστησε λειτουργική την ιδέα του «κοινωνικού αντικτύπου», από την άποψη της συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας, κάτι το οποίο έλειπε από την προγενέστερη νομοθεσία. Τέλος, το μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α για τους φορείς της ΚΑΛΟ δέχεται πλέον φορείς κάθε νομικής μορφής που αποκτούν την ιδιότητα του φορέα της ΚΑΛΟ.

⁷ See Kontogeorgos and Sergaki, 2015

Πίνακας 2: Νομοθεσία σχετικά με την ΚΑΛΟ

Τύπος Πολιτικής	Ονομασία πολιτικής	Σχέση με την ΚΑΛΟ
Σύνταγμα της Ελλάδος, 1864	Άρθρο 11 του Συντάγματος	Προβλέπει το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι: «Οί Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις, τηρώντας τους νόμους του κράτους»
Σύνταγμα της Ελλάδος, 1952	Άρθρο 109 του Συντάγματος	Προβλέπει ότι: «οι συνεταιρισμοί, τόσο οι αγροτικοί όσο και οι αστικοί, τελούν υπό την προστασία του κράτους το οποίο υποστηρίζει συστηματικά την ανάπτυξή τους».
Σύνταγμα της Ελλάδος, 1975	Άρθρο 12 του Συντάγματος	Προβλέπει τη θεσμική κατοχύρωση των συνεταιρισμών και τη διαφοροποίησή τους από τις ενώσεις προσώπων και τις εταιρίες.
Νόμος	N. 602/1915	Ενθαρρύνει τη δημιουργία συνεταιρισμών, ενώ ταυτόχρονα δίνει τη δυνατότητα στους συνεταιριστικούς φορείς που λειτουργούν υπό άλλη νομική μορφή να αποκτήσουν τη νομική μορφή του συνεταιρισμού.
Γυναικείοι Συνεταιρισμοί	N. 921/1979	Προβλέπει τη δημιουργία των πρώτων γυναικείων συνεταιρισμών, που προωθούν την τοπική ανάπτυξη και τον πολιτισμό.
Συνεταιριστικές Τράπεζες	N. 2076/1992	Προβλέπει τη δημιουργία των συνεταιριστικών τραπεζών στην Ελλάδα
Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης	N. 2716/1999, άρθρο 12	Προβλέπει την αποϊδρυματοποίηση των ψυχικά ασθενών μέσω κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης
Αστική μη κερδοσκοπική εταιρία	741 ΑΚ	Προβλέπει ότι οι αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρίες συνιστούν μια σύμβαση μεταξύ δύο η περισσότερων μερών, που έχουν αμοιβαίως υποχρέωση να επιδιώκουν με κοινές εισφορές κοινό σκοπό και ιδίως οικονομικό.
Αστική μη-κερδοσκοπική εταιρία	N. 4019/2011	Επικεντρώνεται στη θέσπιση της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης ως νέου είδους επιχείρησης (Κοιν.Σ.Επ.).
Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση	N. 4430/2016	Προβλέπει ένα νέο πλαίσιο για διαφορετικά είδη μη κερδοσκοπικών φορέων και επιχειρήσεων που εφαρμόζουν δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων και έχουν έναν ξεκάθαρο συλλογικό και κοινωνικό αντίκτυπο, ενώ παράλληλα καλύπτουν μια κοινωνική ανάγκη προσφέροντας μια εναλλακτική λύση στην αγορά.
Σωματεία	Άρθρα 78 – 106 ΑΚ	Προβλέπει ότι τα σωματεία δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα
Ιδρύματα	Άρθρο 108 ΑΚ	Ορίζει τα ιδρύματα ως οντότητες που χρησιμοποιούν τους πόρους τους για την εξυπηρέτηση ειδικού σκοπού.

1.4 Επισκόπηση του υφιστάμενου ερευνητικού έργου στον τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Μιας και η ΚΑΛΟ είναι μια σχετικά νέα έννοια στην Ελλάδα, μόνο περιορισμένη έρευνα έχει διεξαχθεί πάνω στον τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας. Αν και κάποιες ακαδημαϊκές μελέτες, βιβλία και εκθέσεις έχουν δημοσιευθεί από διεθνείς οργανισμούς (συμπεριλαμβανομένης μιας αρχικής χαρτογράφησης του οικοσυστήματος της κοινωνικής επιχειρηματικότητας το 2014 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή), μεγάλο κομμάτι της έρευνας επί της ευρύτερης κοινωνικής οικονομίας έχει επικεντρωθεί πρωτίστως στους αγροτικούς και γεωργικούς συνεταιρισμούς (Καρυώτης και Κιουπκιόλης, 2014).

Η ακόλουθη επισκόπηση του υφιστάμενου ερευνητικού έργου στον τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα εστιάζεται στην βιβλιογραφία που σχετίζεται περισσότερο με τους εξής τέσσερις κύριους τομείς:

- Ακαδημαϊκές μελέτες και βιβλία που εισάγουν την ΚΑΛΟ στο ελληνικό περιβάλλον
- Βιβλιογραφία που αναλύει και εξερευνά την ΚΑΛΟ ως αποτέλεσμα των πολιτικών κινητοποιήσεων από το 2011 και μετά
- Εκθέσεις πολιτικής που στοχεύουν να καταστήσουν γόνιμο το έδαφος και ευνοϊκές τις συνθήκες για την ανάπτυξη της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα
- Έρευνα που στοχεύει στην ποσοτικοποίηση της εμπέλειας της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Στην ενότητα «Βιβλιογραφία» της παρούσας έκθεσης θα βρείτε μια διεξοδική λίστα με την βιβλιογραφική έρευνα στον τομέα αυτό, συμπεριλαμβανομένων και ερευνών που είναι εν εξελίξει ή έχουν προγραμματισθεί για το μέλλον.

1.4.1 Ακαδημαϊκές μελέτες και βιβλία που εισάγουν την ΚΑΛΟ στο ελληνικό περιβάλλον

Η πιο αξιοσημείωτη δημοσίευση σε αυτήν την κατηγορία είναι το έργο των Δρ. Τάκη Νικολόπουλου και Δημήτρη Καπογιάννη με τίτλο Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία. Εκδοθέν το 2014, προσφέρει μια συστηματική επισκόπηση των βασικών εννοιών της κοινωνικής οικονομίας, της αλληλέγγυας οικονομίας και του τρίτου τομέα. Το Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας έχει επίσης εκδώσει μια σειρά από βιβλία που έχει επιμεληθεί ο Δρ Ιωάννης Νασσιούλας, πχ *Θέματα Κοινωνικής Οικονομίας* (2016), *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα και το Κοινωνικό της Κεφάλαιο* (2012), *Greek Social Economy Revisited - Voluntary, Civic and Cooperative Challenges in the 21st Century* (2012) (στα αγγλικά), προσφέροντας μια βαθύτερη θεωρητική κατανόηση καίριων πτυχών της ΚΑΛΟ.

Οι δημοσιεύσεις αυτές συμπληρώνονται και από άλλες έρευνες, όπως αυτή της Διεθνούς Οργάνωσης Συνεταιρισμών Βιομηχανικής Παραγωγής και Υπηρεσιών (CICOPA) εκ μέρους της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας το 2013, με τίτλο *Η Προώθηση των Συνεταιρισμών και της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα*. Η έκθεση αυτή προβαίνει σε συστάσεις για την μελλοντική έρευνα, την παρακολούθηση και τη διαμόρφωση πολιτικών (βασισμένες σε παραδείγματα από το εξωτερικό) προκειμένου να συμβάλει στην υποστήριξη του συνεταιριστικού τομέα στην Ελλάδα. Η κύρια σύσταση της έκθεσης είναι η θεμελίωση «αναπτυξιακών κέντρων αφιερωμένων στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών και της κοινωνικής οικονομίας» σε περιοχές που έχουν προτεραιότητα.

1.4.2 Βιβλιογραφία η οποία αναλύει και εξερευνά την ΚΑΛΟ ως αποτέλεσμα των πολιτικών κινητοποιήσεων από το 2011 και μετά

Στον τομέα αυτό, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η έρευνα η οποία εξετάζει τα αυτοδιαχειριζόμενα εγχειρήματα που προέκυψαν από και κατά την οικονομική κρίση. Η βιβλιογραφία αυτή που είναι περισσότερο προσανατολισμένη στο πεδίο της πολιτικής επικεντρώνεται σε εγχειρήματα που είναι κατά κύριο λόγο ενεργά στον χώρο της υγείας, της ασφάλειας τροφίμων και της εκπαίδευσης, και θεωρεί την ΚΑΛΟ ως ένα εν δυνάμει όχημα για έναν γενικό κοινωνικό μετασχηματισμό, παρά ως ένα τομέα που συμπληρώνει τον κύριο κορμό της οικονομίας (δείτε για παράδειγμα, Βαρβαρούσης και Καλλής, 2017)

1.4.3 Εκθέσεις πολιτικής με στόχο την ενίσχυση και διευκόλυνση της ανάπτυξης της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Η Γενική Στρατηγική και Προτεραιότητες για Δράση για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα⁸ (Outline Strategy and Priorities for Action to Develop the Social Economy and Social Entrepreneurship in Greece), που συντάχθηκε το 2013 από μια ανεξάρτητη επιτροπή εμπειρογνομόνων, επισύρει την προσοχή στην ανάγκη για πολιτισμική αλλαγή (να δοθεί αξία στη συνεργασία, την αλληλεγγύη και την ανάπτυξη των κοινοτήτων), διαρθρωτική αλλαγή (διασφάλιση ανεξαρτησίας τόσο από τον δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα) και οικονομική αλλαγή (δημιουργία νέων δεσμών μεταξύ των φορέων της κοινωνικής οικονομίας και των κυρίαρχων φορέων). Η έκθεση διαπιστώνει την έλλειψη συνεκτικής υποστήριξης για τους νεοφυείς φορείς, ένταξης της κοινωνικής οικονομίας στην ανώτερη εκπαίδευση και επιλογών κοινωνικής χρηματοδότησης, και παρουσιάζει μια σειρά από λεπτομερείς συστάσεις πολιτικής – από εθνικά και περιφερειακά κέντρα υποστήριξης μέχρι μια ομάδα δράσης κοινωνικής χρηματοδότησης. Η έκθεση αναγνωρίζει επίσης ότι οι φορείς της ΚΑΛΟ μπορεί να έχουν «οποιαδήποτε νομική μορφή» και ότι ως εκ τούτου θα υπάρχουν οντότητες που «δεν είναι εγγεγραμμένες, ή δεν έχουν την πρόθεση να εγγραφούν στο μητρώο σύμφωνα με τον νόμο 4019/2011». Επίσης, δίνει έμφαση στα κοινά χαρακτηριστικά των φορέων της ΚΑΛΟ: ύπαρξη κύριου κοινωνικού σκοπού, αποφάσεις που λαμβάνονται δημοκρατικά, και χρήση του πλεονάσματος ή του κέρδους τους για την προώθηση της κοινωνικής τους αποστολής.

1.4.4 Έρευνα με στόχο την ποσοτικοποίηση της εμβέλειας της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Πρόσφατα έχουν γίνει προσπάθειες συστηματικής μελέτης της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα με όρους ποσοτικής ανάλυσης. Σχετικά με τα ποσοτικά στοιχεία για την ΚΑΛΟ στην Ελλάδα, η μελέτη της Κετσετζοπούλου, του 2010 με τίτλο *Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα* (Social Entrepreneurship in Greece) χρησιμοποιεί στατιστικές πληροφορίες από το 2003 για να υπολογίσει ότι η απασχόληση στον κοινωνικό τομέα στην Ελλάδα αντιστοιχεί στο 1,8 τοις εκατό της συνολικής απασχόλησης (εν συγκρίσει με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που είναι 6 τοις εκατό), με 70.000 ανθρώπους να απασχολούνται σε όλο το εύρος του κοινωνικού τομέα (1,8 τοις εκατό της συνολικής απασχόλησης, 2,9 τοις εκατό της μισθωτής απασχόλησης). Επίσης, κατηγοριοποιεί τους διάφορους τύπους των φορέων της ΚΑΛΟ, συμπεριλαμβανομένων των 100 αγροτουριστικών συνεταιρισμών με σαφή κοινωνικό σκοπό, που συχνά ιδρύονται από γυναίκες, και 14 Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης που υποστηρίζουν την ένταξη των ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας. Αναφέρεται ακόμα σε ένα ευρύτερο σύνολο «περιφερειακών κοινωνικών επιχειρήσεων» που λειτουργούν κατά κάποιον τρόπο όπως οι φορείς της ΚΑΛΟ, χωρίς όμως να έχουν ένα καθιερωμένο νομικό πλαίσιο ή δομή.

Η έκθεση των Νασιούλα και Μαυροειδή του 2013 με τίτλο *Ο Τομέας της Κοινωνικής Επιχείρησης στην Ελλάδα* αναφέρει ένα παρόμοιο σύστημα κατηγοριοποίησης, καταγράφοντας 140 γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς, 15 Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης και 300 Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (βάσει του Ν. 4019/2011). Η έκθεση υποστηρίζει ότι ο Ν.4019/2011 ήταν χρήσιμος ως προς το ότι εισήγαγε ένα κανονιστικό περιβάλλον, αλλά ήταν προβληματικός εφόσον δεν εισήγαγε μια ευρύτερη ατζέντα για την κοινωνική οικονομία και μια ευρύτερη στρατηγική για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Η μελέτη αυτή διαπιστώνει ένα σύνολο προκλήσεων για τους φορείς της ΚΑΛΟ, όπως είναι η απουσία ξεκάθαρων κοινωνικών ρητρών στις προκηρύξεις δημόσιων

⁸ Όπως αναφέρει η έκθεση: «Η έκθεση αυτή είναι αποτέλεσμα της κοινής ανάλυσης και του προβληματισμού μιας Επιτροπής Ανεξάρτητων Ελλήνων και Ευρωπαϊών Εμπειρογνομόνων, που διορίστηκαν από κοινού από το Ελληνικό Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και τη Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ένταξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής».

συμβάσεων, η περιορισμένη ευαισθητοποίηση ή/και ζήτηση εκ μέρους του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, και των πολιτών, και τέλος η ευρύτερη οικονομική ύφεση την οποία αντιμετωπίζει η Ελλάδα. Επίσης θέτει υπό αμφισβήτηση την έκταση στην οποία οι υφιστάμενοι ελληνικοί φορείς της ΚΑΛΟ είναι «κοινωνικοί», επισημαίνοντας ότι πρέπει να βελτιωθεί η μέτρηση του κοινωνικού αντικτύπου, όπως και η λογοδοσία γύρω από τα οικονομικά και την απασχόληση. Τέλος, η μελέτη επισημαίνει και κάποιες θετικές τάσεις, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται η ευρεία πολιτική συναίνεση για τη σημασία της κοινωνικής οικονομίας.

Η Ετήσια Έκθεση της Ειδικής Γραμματείας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α)⁹ αναφέρει ότι από τους 907 φορείς της ΚΑΛΟ που βρίσκονται στο επίσημο μητρώο του Υπουργείου, μόνο 283 υπέβαλαν ετήσια αναφορά το 2016, γεγονός το οποίο μπορεί να σημαίνει ότι ο αριθμός των ενεργών φορέων είναι σημαντικά μικρότερος από τον συνολικό αριθμό των εγγεγραμμένων φορέων. Με γεωγραφικούς όρους, αυτοί οι ενεργοί φορείς βρίσκονται συγκεντρωμένοι στην Αττική (45 τοις εκατό του συνόλου), ενώ στις άλλες περιφέρειες, ο αριθμός τους παραμένει σχετικά χαμηλός. Το 2016 το σύνολο των εργαζομένων στους ενεργούς φορείς της ΚΑΛΟ ήταν 813 άτομα, 224 εκ των οποίων προέρχονταν από τις πιο ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Ο συνολικός κύκλος εργασιών (τζίρος) όλων των φορέων ήταν 6,9 εκατομμύρια ευρώ το 2016 – από 6,2 εκατομμύρια ευρώ το 2015.

Η έκθεση αυτή διαπιστώνει επίσης ότι οι φορείς της ΚΑΛΟ τείνουν να ισοσκελίζουν τα έσοδα με τα έξοδα τους ή να έχουν ελάχιστο πλεόνασμα. Η πλειοψηφία των φορέων της ΚΑΛΟ στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α που δραστηριοποιούνται στην αγορά, είναι ενεργοί στους τομείς της παραγωγής και εμπορίας και στην παροχή υπηρεσιών κοινής ωφέλειας. Εκείνοι που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής μέριμνας βρίσκονται συγκεντρωμένοι κατά κύριο λόγο στην Αθήνα. Η έκθεση περιέχει επίσης ρητή αναφορά στη δυσκολία εξασφάλισης αποτελεσματικής χρηματοδότησης για τους φορείς της ΚΑΛΟ, και καταλήγει αναγνωρίζοντας την ανάγκη για δημιουργία νέων μηχανισμών και εργαλείων αποτελεσματικής χρηματοδότησης.

Η επιστημονική μελέτη του 2016 *Κοινωνικές επιχειρήσεις, κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και νεολαία: Ποιος ο ρόλος τους στη χάραξη πολιτικής;* από την ερευνήτρια Δρ. Σοφία Αδάμ επιβεβαιώνει πολλά από αυτά τα ευρήματα. Η Αδάμ βρήκε ότι από τους 632 φορείς που είχαν υποβάλει τότε αίτηση ένταξης στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α, μόνο οι 301 κατάφεραν να ολοκληρώσουν τη διαδικασία εγγραφής τους. Ομοίως, διαπιστώνει ότι πολλοί φορείς επικεντρώνονται σε παραγωγικούς σκοπούς, αντί στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Από τους 632 αυτούς φορείς, οι 572 δεν επικεντρώθηκαν στην αντιμετώπιση ζητημάτων κοινωνικής ένταξης ή ζητημάτων που σχετίζονται με την κοινωνική πρόνοια, αλλά προσανατολίστηκαν σε παραγωγικούς σκοπούς. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι μετά το 2011 οι φορείς της ΚΑΛΟ ιδρύθηκαν κατά κύριο λόγο για να δημιουργήσουν ευκαιρίες απασχόλησης και να διεξαγάγουν οικονομικές δραστηριότητες με συμμετοχικό και συλλογικό τρόπο, και όχι για να εξυπηρετήσουν ξεκάθαρα έναν κοινωνικό σκοπό κοινής ωφέλειας ή προς όφελος συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων. Η έρευνα της Αδάμ αποκάλυψε επίσης ότι η πλειοψηφία των φορέων έχει πάνω από πέντε ιδρυτικά μέλη (είναι πάνω από το κατώτατο όριο), ωστόσο μπορεί να υπάρχουν και οικογενειακές επιχειρήσεις κάτω από αυτό το όριο. Η Αδάμ καταλήγει διατυπώνοντας κριτική στον περιορισμό του ορισμού της κοινωνικής οικονομίας, υποστηρίζοντας ότι «δεν ανοίγει τον χώρο για καινοτόμες πολιτικές με εκτεταμένες δυνατότητες αναμόρφωσης», ενώ παράλληλα τονίζει ότι η κυβέρνηση πρέπει να λάβει υπ' όψιν το ευρύτερο οικοσύστημα που υποστηρίζει την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία.

Το 2014 δημοσιεύθηκε μια μελέτη χαρτογράφησης που διεξήχθη στην Ελλάδα για λογαριασμό της

Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία προβαίνει σε μια επισκόπηση των κοινωνικών επιχειρήσεων και του οικοσυστήματος που τις υποστηρίζει. Εκτιμά ότι ο συνολικός αριθμός των τριών βασικών τύπων κοινωνικών επιχειρήσεων είναι 690, αλλά διαπιστώνει ότι δεν είναι όλοι εξ αυτών λειτουργικοί: 530 κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (εκ των οποίων 100 με 200, ή 30 με 50 τοις εκατό, είναι λειτουργικές), 140 γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί¹⁰ (εκ των οποίων οι 90 είναι λειτουργικοί) και 23 Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (εκ των οποίων λειτουργικοί είναι οι 16). Η έκθεση υπολογίζει επίσης ότι υπάρχουν και 20 φορείς «άλλης μορφής». Έτσι, αν και ο συνολικός αριθμός τους είναι 690, το εκτιμώμενο σύνολο των λειτουργικών επιχειρήσεων κυμαίνεται μεταξύ 225 και 325. Η έκθεση συμπεριλαμβάνει και ένα σύνολο άλλων σημαντικών ευρημάτων:

- Ο Νόμος 4019/2011 είναι υπερβολικά γραφειοκρατικός και οδηγεί σε σύγχυση. Έχει αποθαρρύνει τους κοινωνικούς επιχειρηματίες, και έχει δώσει λίγα οικονομικά κίνητρα. Ανέδειξε ωστόσο το κύρος της ΚΑΛΟ και θα μπορούσε από την άποψη αυτή να θεωρηθεί ευνοϊκός παράγοντας.
- Δεν υπάρχει επαρκής πρόβλεψη για εξειδικευμένη επένδυση στους φορείς της ΚΑΛΟ ή εξειδικευμένη χρηματοδότηση των φορέων της ΚΑΛΟ (εν μέρει επειδή το τραπεζικό σύστημα βρίσκεται υπό αναδιάρθρωση). Η έλλειψη χρηματοδότησης θεωρείται το μεγαλύτερο εμπόδιο τόσο για το στάδιο της έναρξης όσο και για στάδιο της επέκτασης της επιχείρησης.
- Υπάρχει ένα ευρύτερο φάσμα κοινωνικών επιχειρήσεων, επιπλέον των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών, των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και των κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης. Σε αυτό συμπεριλαμβάνεται μια σειρά από αστικούς, επαγγελματικούς και αγροτικούς συνεταιρισμούς, καθώς και ανώνυμες εταιρίες με κοινωνικό σκοπό.
- Οι επιχειρήσεις της ΚΑΛΟ δε μπορούν να έχουν πρόσβαση στην επιχειρηματική στήριξη που είναι διαθέσιμη για τις συμβατικές νεοφυείς επιχειρήσεις και τις μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ).
- Υπάρχει στοιχειώδης έλλειψη όσον αφορά στην υποβολή εκθέσεων κοινωνικού αντικτύπου αυτών των επιχειρήσεων.
- Υπάρχει μια τάση προς την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής μέριμνας, αναπληρώνοντας τα κενά του κράτους στην παροχή αυτών των υπηρεσιών και δείχνοντας ανταπόκριση στις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών.
- Υπάρχουν πολύ λίγα εξειδικευμένα υποστηρικτικά συστήματα για δικτύωση, θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων (incubators), παροχή καθοδήγησης (mentoring) και συστήματα παροχής χρηματοδοτικής/νομικής στήριξης και στήριξης σε ζητήματα μάρκετινγκ.

1.4.5 Συμπεράσματα από την επισκόπηση του υφιστάμενου ερευνητικού έργου

Από την προεκτεθείσα επισκόπηση του υφιστάμενου ερευνητικού έργου στον τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα μπορούν να συναχθούν ορισμένα συμπεράσματα:

- Υπάρχει μια ισχυρή σχέση μεταξύ του περιβάλλοντος της ΚΑΛΟ και του τρέχοντος πολιτικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Η ΚΑΛΟ θεωρείται ότι έχει τις δυνατότητες να οδηγήσει σε κοινωνικό και οικονομικό μετασχηματισμό, και υπάρχει ευρεία πολιτική συναίνεση για τη σημασία του ρόλου που μπορεί να παίξει, αναγνωρίζοντας ταυτοχρόνως το μικρό μέγεθος του τομέα έναντι του ευρύτερου τοπίου.
- Τα στοιχεία από το Μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α καταδεικνύουν ότι ο αριθμός των φορέων της ΚΑΛΟ έχει αυξηθεί από ένα εκτιμώμενο σύνολο 700 το 2014, σε 907 εγγεγραμμένους φορείς (με 283 εξ αυτών να αποστέλλουν επίσης αναφορές). Αρκετές εκθέσεις διαπιστώνουν την ύπαρξη και άλλου είδους φορέων

¹⁰ Οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί αναφέρονται ως ξεχωριστός τύπος νομικής οντότητας της ΚΑΛΟ στην έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2014, παρά το γεγονός ότι δεν συμπεριλαμβάνονται άμεσα στους νόμους Ν. 4019/11 και Ν. 4430/2016. Αυτή τη στιγμή, όπως προκύπτει από το ερευνητικό μας έργο, υπάρχει ισχυρή πολιτική βούληση να συμπεριληφθούν και αυτοί στη μελλοντική νομοθεσία.

της ΚΑΛΟ που λειτουργούν εκτός του πλαισίου των τριών βασικών νομικών μορφών τους.

- Ένδειξη ανάπτυξης αποτελεί επίσης η άνοδος του συνολικού κύκλου εργασιών (τζίρου), βάσει των στοιχείων του μητρώου. Το 2016, ο συνολικός κύκλος εργασιών ήταν 6,9 εκατομμύρια ευρώ εν συγκρίσει με το 2015 που ήταν 6,2 εκατομμύρια ευρώ.

- Υπάρχουν κενά στις υποστηρικτικές δομές και τους μηχανισμούς για τις κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα, σε σχέση με τη δικτύωση, τις υπηρεσίες υποστήριξης επιχειρήσεων, και πάνω απ' όλα, τη χρηματοδότηση, υπό την έννοια ότι δεν λαμβάνουν υπ' όψιν όλες τις ιδιαιτερότητες των φορέων της ΚΑΛΟ.

1.5 Επισκόπηση των κύριων υποστηρικτικών φορέων του οικοσυστήματος της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Τα τελευταία χρόνια, υπάρχει ραγδαία αύξηση του αριθμού και του είδους των φορέων που έχουν ως στόχο την υποστήριξη των νεοφυών φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, οι πάροχοι διαφόρων μορφών χρηματοδότησης, οι χώροι εργασίας ή οι συνεργατικοί χώροι, οι πάροχοι επιχειρηματικών συμβουλών, οι θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων (incubators) και τα προγράμματα επιτάχυνσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας (accelerators), τα δίκτυα και οι εμπορικές ενώσεις.

Οι φορείς αυτοί μπορεί να είναι είτε εγχώριοι με επίσημο ή άτυπο καθεστώς, ή μέλη διεθνών δικτύων, όπως η Ashoka Greece και το Impact Hub Athens. Μπορεί επίσης να χρηματοδοτούνται από το κράτος ή ανεξάρτητα από αυτό. Ορισμένοι είναι οι ίδιοι φορείς της ΚΑΛΟ, ενώ πολλοί εξ αυτών είναι μέρος του ευρύτερου τρίτου τομέα¹¹, πχ μη κρατικοί και μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, ενώ μια μειοψηφία αυτών ανήκουν στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα. Είναι ξεκάθαρο ότι το υποστηρικτικό «οικοσύστημα» της ΚΑΛΟ αναπτύσσεται ραγδαία. Δεν υπάρχουν ωστόσο επαρκή στοιχεία σχετικά με το αν οι υφιστάμενες υποστηρικτικές δομές είναι κατάλληλες για τον σκοπό ή αν προσφέρουν επαρκή υποστήριξη στους φορείς της ΚΑΛΟ.

Τα βασικά είδη των φορέων που υποστηρίζουν την ΚΑΛΟ μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με βάση τις κύριες δραστηριότητες και τις υπηρεσίες τις οποίες παρέχουν, ή με βάση την ταυτότητα/το καθεστώς τους, είτε σύμφωνα με τον νόμο είτε σύμφωνα με το καταστατικό τους. Αυτή η ενότητα προβαίνει σε μια επισκόπηση των βασικών υποστηρικτικών φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα, ταξινομημένων βάσει της ταυτότητας/του στάτους τους, και μια περιγραφή των υπηρεσιών που παρέχουν. Αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ κάποιοι φορείς είναι αποκλειστικά επικεντρωμένοι στον τομέα της ΚΑΛΟ, άλλοι παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε κάθε είδους επιχειρήσεις και φορείς του τρίτου τομέα.

Με βάση το καθεστώς ή/και την ταυτότητα τους, οι βασικοί τύποι των φορέων που υποστηρίζουν την

¹¹Σύμφωνα με Αφουξενίδη και Γαρδίκη (2014) ο λεγόμενος “τρίτος τομέας” και η εθελοντική δραστηριότητα αποτελούν ένα πολύ ενδιαφέρον πεδίο διερεύνησης θεμάτων που αφορούν την οικονομία πολιτική, κουλτούρα και πολιτισμικές πρακτικές. Ο τρίτος τομέας αποτελεί ένα σύνολο πρακτικών οργάνωσης της κοινωνικής και οικονομικής ζωής που δεν μπορούν να ενταχθούν αυστηρά ούτε στο δημόσιο ούτε στον ιδιωτικό τομέα (Defourmy, 2001).

ΚΑΛΟ στην Ελλάδα μπορούν να ενταχθούν στις εξής κατηγορίες:

- Υποστήριξη της ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων: θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων (incubators), προγράμματα επιτάχυνσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας (accelerators) και χώροι εργασίας
- Φορείς που παρέχουν υπηρεσίες χρηματοδότησης και επενδύσεων με κοινωνικό αντίκτυπο
- Εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα
- Τοπικά και παγκόσμια δίκτυα
- Φορείς παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών και διαμόρφωσης πολιτικής
- Εμπορικά επιμελητήρια, βιομηχανικές ενώσεις και φορείς παροχής επιχειρηματικών συμβουλών
- Υποστηρικτικές δομές της κυβέρνησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης

Τα βασικά είδη υπηρεσιών που παρέχουν αυτοί οι φορείς είναι:

- Ευαισθητοποίηση
- Υποστηρικτικές υπηρεσίες κατάρτισης επιχειρηματικών σχεδίων
- Υποστηρικτικές υπηρεσίες κατάρτισης σχεδίου κοινωνικού αντικτύπου
- Πρόσβαση σε χρηματοδότηση
- Χρηματοδότηση κεφαλαίου εκκίνησης
- Επενδύσεις με κοινωνικό αντίκτυπο
- Χρηματοδότηση λειτουργιών
- Χρηματοδότηση της ανάπτυξης της επιχείρησης
- Εκπαιδευτικά προγράμματα, περιεχόμενο και μεθοδολογία
- Διευκόλυνση εισόδου στην αγορά
- Διαμόρφωση πολιτικής
- Υποστηρικτικές υπηρεσίες ένταξης ατόμων προερχομένων από κοινωνικά ευπαθείς ομάδες
- Υποστηρικτικές υπηρεσίες βιώσιμης ανάπτυξης

Στους Πίνακες 3 έως 8 μπορείτε να βρείτε μια επισκόπηση των συγκεκριμένων φορέων που υποστηρίζουν την ΚΑΛΟ, τις δραστηριότητες και τις υπηρεσίες τους σε όλη την Ελλάδα. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι οι συγκεκριμένοι πίνακες συμπεριλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα φορέων, πολύ λίγοι εκ των οποίων θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως εξειδικευμένα υποστηρικτικά συστήματα της ΚΑΛΟ.

Πίνακας 3: Υποστήριξη της ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων: θερμοκοιτίδες, προγράμματα επιτάχυνσης επιχειρηματικής δραστηριότητας και χώροι εργασίας

Όνομα	Είδος	Τοποθεσία	Δραστηριότητα σε σχέση με τις κοινωνικές επιχειρήσεις
Ashoka Greece www.ashoka-impact.gr	Επιχειρηματικό σχέδιο και σχέδιο αντικτύπου, πρόσβαση σε χρηματοδότηση	Αθήνα	Υλοποιεί ένα πρόγραμμα αναζήτησης των πιο υποσχόμενων κοινωνικών πρωτοβουλιών στην Ελλάδα και παρέχει υποστήριξη σε οργανωτικό επίπεδο για να τις βοηθήσει να αναπτυχθούν και να πολλαπλασιάσουν τον θετικό τους αντίκτυπο στην κοινωνία
Κέντρο Στήριξης Επιχειρηματικότητας και Καινοτομίας ACEin www.acein.aueb.gr	Θερμοκοιτίδα επιχειρήσεων, επιτάχυνση επιχειρηματικής δραστηριότητας	Αθήνα	<p>Παρέχει υποστήριξη σε ένα ευρύ φάσμα πεδίων, συμπεριλαμβανομένων των εξής:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Επιχειρηματική ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της σχεδίασης επιχειρηματικού μοντέλου και αξιολόγησης, στρατηγικού σχεδιασμού, επίλυσης προβλημάτων, ανάπτυξης και χρήσης νέων τεχνολογιών, κατάρτισης επιχειρηματικού σχεδίου • Σχεδιασμός νέων προϊόντων και υπηρεσιών, που συμπεριλαμβάνει μεθόδους και διαδικασίες ανάπτυξης προϊόντων, διαχείριση ανάπτυξης προϊόντων ή υπηρεσιών, και κατασκευή πρωτοτύπων • Ανάλυση αγοράς και στρατηγικές μάρκετινγκ, συμπεριλαμβανομένων: της έρευνας αγοράς και της ανάλυσης ανταγωνισμού, μάρκετινγκ, τεχνικές διαπραγμάτευσης, βιομηχανικές τάσεις, ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα και κοινωνικά δίκτυα • Διαχείριση ομάδας και δημιουργία κινήτρου, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας οράματος και αξιών, της ανάθεσης αρμοδιοτήτων και της δημιουργίας κινήτρου στην ομάδα • Χρηματοδότηση, συμπεριλαμβανομένης της ανεύρεσης επιχειρηματικών εταίρων, άντληση πόρων από διαφορετικές πηγές • Οικονομικός σχεδιασμός και λειτουργικά ζητήματα, συμπεριλαμβανομένης της φορολογίας, της οικονομικής λογοδοσίας και θεσμικών ζητημάτων, καθορισμός πηγών εσόδων και τιμολόγηση • Νομική υποστήριξη που συμπεριλαμβάνει την ίδρυση εταιρίας και σύναψη εταιρικών σχέσεων, την ενίσχυση της αναγνωρισιμότητας του εμπορικού σήματος (της μάρκας), τις συμβάσεις με το προσωπικό, ζητήματα απορρήτου, διασφάλιση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και ευρεσιτεχνίας
Athens Makerspace www.athensmakerspace.gr	ΜΚΟ	Αθήνα	Πρωωθεί την ανοιχτή κυκλική οικονομία σε ένα συνεργατικό χώρο, που μπορεί να βοηθήσει την κοινωνική επιχειρηματικότητα, να προωθήσει την αλληλεγγύη με κοινές τιμολογιακές πρακτικές σε μέρη όπως οι πολυλειτουργικοί χώροι δημιουργικότητας (makerspaces), όπου η δημιουργική έκφραση και οι παραγωγικές ιδέες συνδημιουργούν αξία με την ίδια τους την παραγωγική κοινότητα και για λογαριασμό της
Θερμοκοιτίδα νεοφυών επιχειρήσεων Αθήνας (Th.E.A.) www.theathensincube.gr	Θερμοκοιτίδα επιχειρήσεων	Αθήνα	<p>Παρέχει ένα ευρύ φάσμα υποστήριξης, συμπεριλαμβανομένων των εξής:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Υπηρεσίες φιλοξενίας σε σύγχρονες εγκαταστάσεις για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και της συνεργασίας • Συμβουλευτικές υπηρεσίες σε τομείς όπως η ανάλυση αγοράς, νομικά και λογιστικά ζητήματα, ανάπτυξη επιχειρηματικού σχεδίου και ζητήματα διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού • Εκπαίδευση και κατάρτιση • Δραστηριότητες δικτύωσης • Συντονισμός και εσωτερικός οικονομικός/λογιστικός έλεγχος των οροσήμων της επιχειρηματικής ανάπτυξης

Attica Business Innovation Center www.bicofattika.gr	Θερμοκοιτίδα επιχειρήσεων	Λαύριο	Υποστηρίζει τη δημιουργία νέων εταιριών μέσα από μια γκάμα υπηρεσιών, που συμπεριλαμβάνουν: ανάπτυξη της επιχείρησης, τεχνική υποστήριξη, πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους, εύρεση νέων εταίρων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, υλοποίηση προγραμμάτων μάρκετινγκ και δημοσιότητας, και εκπαίδευση προσωπικού. Συμμετέχει (και συντονίζει) σε εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα που στοχεύουν στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, την προώθηση της έρευνας και της τεχνολογίας, και την ενίσχυση της εθνικής οικονομίας.
Κέντρο «ΕΡΓΑΝΗ» www.ergani.gr	Θερμοκοιτίδα επιχειρήσεων	Θεσσαλονίκη	Παρέχει εξειδικευμένες επιχειρηματικές συμβουλές σε ζητήματα ενδιαφέροντος για εν δυνάμει επιχειρηματίες, που συμπεριλαμβάνουν τη διατύπωση επιχειρηματικών ιδεών, τον σχεδιασμό επιχειρηματικού πλάνου, νομικά ζητήματα, μάρκετινγκ και χρηματοδότηση, διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού, δημόσιες σχέσεις και δικτύωση. Προσφέρει ευέλικτη κατάρτιση σε υποψήφιους επιχειρηματίες πάνω στις θεωρητικές και πρακτικές πλευρές της σύστασης μιας επιχείρησης.
Higgs www.higgs3.org/	Θερμοκοιτίδα επιχειρήσεων, Επιτάχυνση επιχειρηματικής δραστηριότητας	Αθήνα	Προσφέρει ευρεία υποστήριξη, η οποία συμπεριλαμβάνει τα εξής: • Εκπαιδευτικά σεμινάρια προσαρμοσμένα στις ανάγκες των συμμετεχόντων • Ατομικές συμβουλευτικές συνεδρίες με εταίρους και τρόπους διαχείρισης (management) για την αντιμετώπιση γενικών ή ειδικών αναγκών • Ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και ευκαιριών δικτύωσης με μεγάλες ΜΚΟ στην Ελλάδα και διεθνώς • Ευκαιρίες για παρακολούθηση εν ώρα εργασίας και ανταλλαγή καλών πρακτικών (job shadowing) και πρακτικές σε μεγάλες ΜΚΟ • Καθημερινή υποστήριξη στην ανάπτυξη προτάσεων ανεύρεσης πόρων που απευθύνονται σε εγχώριους και διεθνείς δωρητές • Ευαισθητοποίηση για τον τρίτο τομέα και την κοινωνική οικονομία
Impact Hub www.athens.impacthub.net	Επιτάχυνση επιχειρηματικής δραστηριότητας, Χώρος εργασίας	Αθήνα	Σχεδιάζει και διευκολύνει μια σειρά από υπηρεσίες επιτάχυνσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας προσφέροντας πρόσβαση σε πόρους, γνώση και ταλέντο για να βοηθήσει όλους τους επιχειρηματίες να αυξήσουν το θετικό τους αντίκτυπο και να αναπτύξουν την επιχείρησή τους σε τοπικό και διεθνές επίπεδο. Αυξάνει την ευαισθητοποίηση γύρω από την κοινωνική επιχειρηματικότητα.
INNOVATHENS Κόμβος Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας της Τεχνόπολης του Δήμου Αθηναίων www.innovathens.gr	Επιτάχυνση επιχειρηματικής δραστηριότητας	Αθήνα	Μια πρωτοβουλία του Δήμου Αθηναίων που βοηθάει καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες να ωριμάσουν και να μετατραπούν σε νεοφυείς επιχειρήσεις. Υποστηρίζει την ανάπτυξη υφιστάμενων νεοφυών επιχειρήσεων και παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη.
Militos Consulting S.A. www.militos.org	Συμβουλευτική, Θερμοκοιτίδα επιχειρήσεων Επιτάχυνση επιχειρηματικής δραστηριότητας	Αθήνα	Συμβουλευτικές υπηρεσίες σε κοινωνικές επιχειρήσεις για την κατάρτιση επιχειρηματικού σχεδίου και σχεδίου αντίκτυπου, συμπεριλαμβανομένης της σύλληψης της ιδέας, της έναρξης, της ανάπτυξης, της εκκόλαψης και της επιτάχυνσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας

<p>Orange Grove www.orangegrove.eu</p>	<p>Θερμοκοιτίδα επιχειρήσεων, Επιτάχυνση επιχειρηματικής δραστηριότητας</p>	<p>Αθήνα</p>	<p>Παρέχει ένα φάσμα υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των εξής:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Σεμινάρια και εργαστήρια με καταξιωμένους διεθνείς ομιλητές • Προγράμματα καθοδήγησης προσαρμοσμένα στις ανάγκες των συμμετεχόντων • Εντατικά (επιμορφωτικά) προγράμματα σε συνεργασία με ολλανδικά και ελληνικά πανεπιστήμια • Έναν φιλοξενούμενο στην εταιρία επιχειρηματία (in residence) για να μεταδίδει την εξειδικευμένη γνώση και εμπειρία του • Ευέλικτο χώρο γραφείου • Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες • Συνεργασία και διασύνδεση μέσα από διάφορες εκδηλώσεις δικτύωσης • Διαγωνισμούς επιχειρηματικότητας
<p>Social Dynamo/ Κοινωνικό Δυναμό -Ίδρυμα Μποδοσάκη www.socialdynamo.gr</p>	<p>Συνεργατικός χώρος</p>	<p>Αθήνα</p>	<p>Προσφέρει ένα φάσμα ευκαιριών σε ΜΚΟ και ενεργούς πολίτες, συμπεριλαμβανομένων των εξής:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ποικίλες μαθησιακές ευκαιρίες για οργανώσεις και ομάδες της κοινωνίας των πολιτών, συμπεριλαμβανομένης της πλατφόρμας διαδικτυακής μάθησης «Είμαστε όλοι Πολίτες» • Επαγγελματική υποστήριξη από ειδικούς με τη μορφή καθοδήγησης (mentoring & coaching) και συμβουλευτικής σε θέματα όπως η οικονομική διαχείριση, νομικά ζητήματα, ανεύρεση πόρων, επικοινωνία και μάρκετινγκ, και διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού • Ευκαιρίες δικτύωσης μεταξύ επίσημων και άτυπων φορέων της κοινωνίας των πολιτών, του ακαδημαϊκού χώρου, και του ιδιωτικού και του δημοσίου τομέα • Έναν δημιουργικό συνεργατικό χώρο για ομάδες της κοινωνίας των πολιτών
<p>Solidarity Mission www.solidaritymission.org</p>	<p>Θερμοκοιτίδα επιχειρήσεων Επιτάχυνση επιχειρηματικής δραστηριότητας</p>	<p>Αθήνα</p>	<p>Παρέχει εκπαίδευση, συμβουλευτική και υπηρεσίες επιχειρηματικής υποστήριξης για να βοηθήσει τον επιχειρηματικό σχεδιασμό και την έναρξη νέων κοινωνικών επιχειρήσεων.</p> <p>Υλοποιεί ένα δωρεάν εκπαιδευτικό πρόγραμμα για νέους, το οποίο καλύπτει όλες τις πτυχές της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, και δίνει έμφαση στην ανάπτυξη των προσωπικών δεξιοτήτων και του ομαδικού πνεύματος.</p>

Πίνακας 4: Φορείς που παρέχουν χρηματοδότηση και κάνουν επενδύσεις με κοινωνικό αντίκτυπο

Όνομα	Είδος	Τοποθεσία	Δραστηριότητες σε σχέση με τις κοινωνικές επιχειρήσεις
Συνεταιριστική τράπεζα της Καρδίτσας www.bankofkarditsa.gr	Συνεταιριστική τράπεζα	Καρδίτσα	Μια «ηθική» τράπεζα που δίνει μεγάλη έμφαση στις κοινωνικές επιχειρήσεις
Παγκρήτια Συνεταιριστική Τράπεζα www.pancretabank.gr	Συνεταιριστική τράπεζα	Κρήτη, Αθήνα	Μια συνεταιριστική τράπεζα με επίκεντρο τη χρηματοδότηση συνεταιρισμών και κοινωνικών επιχειρήσεων
Action Finance Initiative www.afi.org.gr	Πρόσβαση σε χρηματοδότηση και κατάρτιση	Αθήνα	Παρέχει πρόσβαση σε χρηματοδότηση, μέσα από μικροπιστώσεις, σε εκείνους που έχουν μια επιχειρηματική ιδέα ή σχέδιο αλλά δεν μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση στους απαιτούμενους πόρους.
The People's Trust www.thepeoplestrust.org	Πρόσβαση σε χρηματοδότηση και κατάρτιση	Αθήνα	Μια αγγλοελληνική πρωτοβουλία χρηματοδοτούμενη με ίδιους πόρους που λειτουργεί ως μη κερδοσκοπική οργάνωση στην Ελλάδα και υποστηρίζει νεοφυείς και μικρές υφιστάμενες επιχειρήσεις. Παρέχει μικροχρηματοδοτήσεις μέχρι 10.000 ευρώ και δωρεάν υπηρεσίες επιχειρηματικής ανάπτυξης.
Praksis: One Up Crowd-funding and Business Coaching Centre www.oneup.gr/homepage www.praksis.gr/en/our-programs/current-interventions/item/business-coaching-center	Έναρξη, επενδυτική ετοιμότητα και υποστήριξη μέσω πληθοπορισμού (crowdfunding)	Αθήνα	Μια πλατφόρμα πληθοπορισμού (“συμμετοχικής χρηματοδότησης”) μέσω της οποίας οι νέοι επιχειρηματίες μπορούν να συγκεντρώσουν δωρεές από το κοινό για το κεφάλαιο έναρξής τους. Παρέχει ένα κέντρο επιχειρηματικής καθοδήγησης για επιλεγμένους υποψηφίους το οποίο προσφέρει κατάρτιση, καθοδήγηση και συμβουλευτική προκειμένου να τους βοηθήσει να υλοποιήσουν τους επιχειρηματικούς τους στόχους.
Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας www.social-economy.com	Συμβουλευτική και υπηρεσίες για την κοινωνική χρηματοδότηση και τη χάραξη πολιτικής στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας	Θεσσαλονίκη	Υποστηρίζει την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τις επενδύσεις που έχουν κοινωνικό αντίκτυπο: <ul style="list-style-type: none"> • Συνεισφέροντας στη σύλληψη, τη χρηματοδότηση, την ποιοτική υλοποίηση και τη μέτρηση του κοινωνικού αντίκτυπου ερευνητικών και αναπτυξιακών προγραμμάτων σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση. • Βοηθώντας άτομα, ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, πρόσφυγες και μετανάστες να υλοποιήσουν επαγγελματικούς στόχους και στόχους προσωπικής ανάπτυξης
Ίδρυμα Μποδοσάκη www.bodossaki.gr	Ίδρυμα	Αθήνα	Παροχή επιχορηγήσεων σε ΜΚΟ και άλλες μη κερδοσκοπικές οργανώσεις των οποίων ο σκοπός και οι δραστηριότητες είναι εναρμονισμένες με το όραμα και το πεδίο εφαρμογής του έργου του.
Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (SNF) www.snf.org	Ίδρυμα	Αθήνα	Παροχή επιχορηγήσεων σε κοινωνικές επιχειρήσεις
Ίδρυμα Λάτση www.latsis-foundation.org	Ίδρυμα	Αθήνα	Παρέχει επιχορηγήσεις σε φορείς που δημιουργούν θετικό κοινωνικό αντίκτυπο σε τομείς όπως η βοήθεια σε πολίτες που βρίσκονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, η βελτίωση των υποδομών, η επιβράβευση της ακαδημαϊκής και ερευνητικής παραγωγής, και η ανάδειξη του πολιτισμικού πλούτου της Ελλάδας.
Ίδρυμα Τιμα www.timafoundation.org	Ίδρυμα	Αθήνα	Μια φιλανθρωπική οργάνωση που επιχορηγεί ελληνικές και σχετιζόμενες με την Ελλάδα μη κερδοσκοπικές οργανώσεις στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας, της υγείας, της εκπαίδευσης, της τέχνης και του πολιτισμού, και της επιστήμης.

Πίνακας 5: Εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα

Όνομα	Είδος	Τοποθεσία	Δραστηριότητες σε σχέση με τις κοινωνικές επιχειρήσεις
Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Εργαστήριο Αγροτικής πολιτικής και Συνεταιρισμών www2.aua.gr	Πανεπιστημιακή έρευνα και ακαδημαϊκό εργαστήριο	Αθήνα	Επικεντρώνεται στην αγροτική πολιτική και τη χρηματοδότηση αγροτικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Εκπαιδευτικό πρόγραμμα Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας) www.dose.aueb.gr	Πανεπιστημιακή έρευνα και ακαδημαϊκό εργαστήριο	Αθήνα	Προσφέρει παγκόσμιας κλάσης εκπαίδευση για να μεταδώσει στους φοιτητές το όραμα και τις δεξιότητες που χρειάζονται για να συνταιριάξουν επιχειρηματική εξειδίκευση και κοινωνική καινοτομία προκειμένου να μεγιστοποιήσουν και να διατηρήσουν τον κοινωνικό τους αντίκτυπο. Εξελίσσει την έρευνα που συνεισφέρει στην ανάπτυξη ερευνητικών πλαισίων και πρακτικών επιχειρηματικών εργαλείων για την επιχειρηματική επιδίωξη κοινωνικού αντίκτυπου. Αναπτύσσει και υποστηρίζει ένα δίκτυο ακαδημαϊκών, διαμορφωτών γνώμης, κοινωνικών επιχειρηματιών και φορέων που επιδιώκουν την ενίσχυση του κοινωνικού τους αντίκτυπου μέσα από ερευνητικά πλαίσια και επιχειρηματικά εργαλεία. Δημιουργεί έναν συνεργατικό κόμβο διασυνδέοντας κοινωνικούς επιχειρηματίες με ηγετικές φυσιογνωμίες και σημαντικούς παράγοντες στον τομέα των επιχειρήσεων, στον κυβερνητικό τομέα και στον μη κερδοσκοπικό τομέα προκειμένου να βελτιώσουν την επίδοσή τους, να αναπτύξουν νέες προσεγγίσεις, να προσελκύσουν περισσότερους πόρους και να ενισχύσουν τον κοινωνικό τους αντίκτυπο.
British Council www.britishcouncil.gr	Μη κερδοσκοπικός, φιλανθρωπικός οργανισμός (charity)	Αθήνα Θεσσαλονίκη	Ο διεθνής οργανισμός της Βρετανίας που προωθεί τις πολιτισμικές σχέσεις και παρέχει εκπαιδευτικές ευκαιρίες. Δημιουργεί ένα φιλικό περιβάλλον γνώσης και κατανόησης ανάμεσα στους ανθρώπους που ζουν στη Βρετανία και τις άλλες χώρες. Υλοποιεί ένα παγκόσμιο πρόγραμμα κοινωνικής επιχειρηματικότητας βασισμένο στην εμπειρία και την εξειδικευμένη γνώση της Βρετανίας που προωθεί οικονομικά συστήματα χωρίς αποκλεισμούς και συμβάλλει στην αντιμετώπιση παγιωμένων κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων στην τοπική και την ευρύτερη κοινωνία. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα δραστηριοποιείται σε 29 χώρες με τοπικούς και διεθνείς εταίρους, παρέχει εκπαίδευση για την ανάπτυξη των ικανοτήτων των κοινωνικών επιχειρηματιών, προωθεί την εκπαίδευση για την κοινωνική επιχειρηματικότητα στα σχολεία και τα πανεπιστήμια, και διαχειρίζεται διεθνή αναπτυξιακά προγράμματα που προωθούν την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Διοργανώνει πολιτικούς διαλόγους, εκπαιδευτικά ταξίδια, και δημοσιεύει εκθέσεις με στόχο την ανταλλαγή γνώσης και βέλτιστων πρακτικών ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας.
Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων Μεσολογίου www.dikseo.teimes.gr	Πανεπιστήμιο	Μεσολόγγι	Προσφέρει τρεις βασικές κατευθύνσεις σπουδών: • Διοίκηση Επιχειρήσεων • Διοίκησης Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας • Διοίκησης Πληροφοριακών Συστημάτων
Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Heinrich Boell Stiftung www.gr.boell.org	Ερευνητικό Ίδρυμα	Θεσσαλονίκη	Βοηθάει τους ανθρώπους να υλοποιήσουν το όραμά τους για μια βιώσιμη, κοινωνική και οικολογική κοινωνία μετασχηματίζοντας την οικονομία, προκειμένου να μπορέσουν να ζήσουν ανεξάρτητα, μέσα από τη δική τους εργασία. Επιδιώκει την υποστήριξη του αναδυόμενου κοινωνικοοικολογικού συμμετοχικού πνεύματος που συμβάλλει στην έξοδο της Ελλάδας από την κρίση, μέσα από δημοσιεύσεις, ταινίες, εκπαίδευση, ανοιχτές συζητήσεις και συνέδρια, καθώς και ενδυναμώνοντας τη συνεργασία μεταξύ δήμων, οργανώσεων, και πρωτοβουλιών της κοινωνίας των πολιτών.

<p>Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών www.ekke.gr/main.php?id=437</p>	<p>Ερευνητικό Κέντρο</p>	<p>Αθήνα</p>	<p>Διεξάγει έρευνες, μελέτες και υλοποιεί προγράμματα στον τομέα της ΚΑΛΟ.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εποπτεύει ένα κέντρο τεκμηρίωσης, υποστήριξης και πληροφόρησης και ένα φόρουμ κοινωνικής οικονομίας, με τη συμμετοχή εκπροσώπων από αρμόδιους φορείς του δημοσίου τομέα, της τοπικής αυτοδιοίκησης, κοινωνικών εταιρών και φορέων της κοινωνικής οικονομίας. • Ανέπτυξε την πρόταση για το νομικό πλαίσιο του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα, που υιοθετήθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων το 2011 (Ν.4019/2011) • Λειτουργεί το παρατηρητήριο κοινωνικής οικονομίας με σκοπό την έρευνα, τεκμηρίωση, παρακολούθηση και υποστήριξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα • Συμμετέχει στο πρόγραμμα SEED-OER, το οποίο έχει στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων και την ενίσχυση των δυνατοτήτων τους στην ΕΕ αναπτύσσοντας μια πλατφόρμα OER η οποία συμπεριλαμβάνει σχετικές εκπαιδευτικές λύσεις προσαρμοσμένες στις ειδικές ανάγκες του τομέα, και συμπληρώνεται από ένα αποθετήριο βέλτιστων πρακτικών, περιπτώσεων μελέτης και διδαγμάτων.
<p>Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας www.social-economy.com</p>	<p>Έρευνα και εκπαίδευση</p>	<p>Θεσσαλονίκη</p>	<p>Διεξάγει έρευνα και κάνει δημοσιεύσεις σχετικά με την Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα και την Ευρώπη</p>
<p>Λαϊκό πανεπιστήμιο κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας www.univsse.gr</p>	<p>Άτυπος υποστηρικτικός φορέας του οικοσυστήματος</p>	<p>Θεσσαλονίκη</p>	<p>Υλοποιεί δραστηριότητες στους τομείς της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, της αυτοδιαχείρισης και της άμεσης δημοκρατίας, συμπεριλαμβανομένων των εξής:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εκπαίδευση, κατάρτιση και πληροφόρηση • Ερευνητικές μελέτες και εκδόσεις • Δημιουργία, λειτουργία και ανάπτυξη εκπαιδευτικών και κοινωνικών δικτύων • Ενεργοποίηση των πολιτών • Ανάπτυξη του συνεταιριστικού και αλληλέγγυου πνεύματος • Προώθηση της συλλογικής εθελοντικής δράσης και της διεθνούς συνεργασίας

Πίνακας 6: Fora και δίκτυα

Όνομα	Είδος	Τοποθεσία	Δραστηριότητες σε σχέση με τις κοινωνικές επιχειρήσεις
Δίκτυο Συνεταιρισμών Αθήνας	Δίκτυο	Αθήνα	Υποστηρίζει τα μέλη του δικτύου, την προώθηση συνεργατικών επιχειρημάτων εντός της κοινωνίας, και συλλογικοτήτων που θέλουν να ξεκινήσουν τέτοια εγχειρήματα
Συντονισμός ΚοινΣΕπ www.syn-koinsep.org	Δίκτυο	Αθήνα	Συντονίζει κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, φροντίζει για επιχειρήσεις μη κερδοσκοπικές, και προωθεί εναλλακτικά μοντέλα συλλογικής ζωής, εργασίας και δημιουργίας.
Πανελλήνια Ομοσπονδία ΚοιΣΠΕ www.pokoispe.gr	Ομοσπονδία	Αθήνα	Εκπροσωπεί και συντονίζει τις δραστηριότητα των ΚοιΣΠε, στοχεύοντας στην κοινωνικοοικονομική και επαγγελματική ένταξη ατόμων με διαφορετικές ικανότητες
ΠΡΩ.Σ.ΚΑΛΟ (Πρωτοβουλία Συνεργασίας για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία) www.proskalo.net	Οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών	Θεσσαλονίκη	Προωθεί την ΚΑΛΟ και την άμεση δημοκρατία σε διάφορους τομείς, ιδίως στον τομέα ύδρευσης, τροφίμων, ενέργειας, διαχείρισης αποβλήτων, και εκπαίδευσης.
Δίκτυο κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων Δυτικής Μακεδονίας www.facebook.com/pg/diktyokoinsepdm/about	Δίκτυο	Δυτική Μακεδονία	Παρέχει μια πλατφόρμα συνάντησης, συζήτησης, ενημέρωσης και ανταλλαγής εμπειριών, σύνθεσης προτάσεων και προώθησης κοινών θέσεων σε σχέση με την προώθηση της ΚΑΛΟ και των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων στη Δυτική Μακεδονία.
Δίκτυο κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων Κεντρικής Μακεδονίας www.diktyokoinsepkm.blogspot.gr	Δίκτυο	Βόρεια Ελλάδα	Προωθεί τη συνεργασία με φορείς σε όλη την Κεντρική Μακεδονία που αναγνωρίζουν και υποστηρίζουν την ΚΑΛΟ και τις δομές της, όπως οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, οι συνεταιρισμοί, οι ηθικές τράπεζες και η κοινωνικά υποστηριζόμενη γεωργία.
Δίκτυο κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης www.diktyokoinsepamth.gr	Δίκτυο	Κομοτηνή	Στηρίζει την επικοινωνία και τις σχέσεις αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της, τη διάχυση πληροφορίας και καλών πρακτικών στον τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, καθώς και τη συνεργασία των μελών της για την καλύτερη αντιμετώπιση των προκλήσεων και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν αυτή τη στιγμή οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Στοχεύει στην ανάπτυξη ενός καναλιού επικοινωνίας με όλους τους σχετικούς δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, καθώς και τους εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οι οποίοι βοηθούν και στηρίζουν την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και τη διαχείριση των χρηματοδοτικών εργαλείων.
Φόρουμ Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας www.seforum.gr	Δίκτυο	Ελλάδα	Προωθεί την κοινωνική επιχειρηματικότητα βάσει κοινών αξιών, αρχών και χαρακτηριστικών. Προκαλεί τον διάλογο μεταξύ επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας, εμπλεκόμενων μερών και υποστηρικτικών φορέων, για να προωθήσει την αποτελεσματική δικτύωση και συνεργασία, να αναπτύξει κατάλληλα ειδικά χρηματοοικονομικά εργαλεία, και να συμβάλει στην αυτό-οργάνωση των κοινοτήτων.

Πίνακας 7: Φορείς παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών και διαμόρφωσης πολιτικής

Όνομα	Είδος	Τοποθεσία	Δραστηριότητες σε σχέση με τις κοινωνικές επιχειρήσεις
Dock www.dock.zone	Συμβουλευτική, πολιτική, δικτύωση	Αθήνα	Συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση σχετικά με την ΚΑΛΟ και την αναδεικνύει ως μια αποτελεσματική μορφή οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης βασισμένης στις αξίες της αλληλεγγύης, της βιωσιμότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Διευκολύνει τις συναλλαγές μεταξύ των φορέων της ΚΑΛΟ σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.
Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας www.social-economy.com	Συμβουλευτική και υπηρεσίες κοινωνικής χρηματοδότησης και διαμόρφωσης πολιτικής για την κοινωνική οικονομία	Θεσσαλονίκη	Υποστηρίζει την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και των επενδύσεων με κοινωνικό αντίκτυπο, προσφέροντας εξειδικευμένη γνώση σε δημόσιους, εταιρικούς και συλλογικούς φορείς για πρόβλεψη πολιτικής, κοινωνική καινοτομία, βιώσιμη αστικοποίηση, βιομηχανικό σχέδιο και προγράμματα συστημικού πειραματισμού (systemic experimentation projects)
Άνεμος Ανανέωσης www.anemosananeosis.gr	Προάσπιση, πολιτική	Αθήνα	Μια κοινωνική επιχείρηση που επικεντρώνεται στους τομείς της περιβαλλοντικής, της κοινωνικής και της οικονομικής βιωσιμότητας για να ανταλλάξει γνώσεις και καλές πρακτικές, να υποστηρίξει τη δικτύωση και τη συνεργασία μεταξύ των φορέων, να προτείνει και να υλοποιήσει προγράμματα στους τομείς της περιβαλλοντικής προστασίας, της κυκλικής-πράσινης οικονομίας και της τοπικής βιωσιμότητας και να παράσχει κατάρτιση σε σχέση με τα ανωτέρω.

Πίνακας 8: Φορείς της κυβέρνησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης

Όνομα	Τύπος	Τοποθεσία	Δραστηριότητες σε σχέση με τις κοινωνικές επιχειρήσεις
Εταιρεία Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής Αθηνών (ΕΑΤΑ) - Δήμου Αθηναίων – «Επιχειρώ Κοινωνικά» www.social.developathens.gr	Αναπτυξιακός φορέας	Αθήνα	Παρέχει υποστηρικτικές υπηρεσίες σε υφιστάμενες και μελλοντικές κοινωνικές επιχειρήσεις για να ενισχύσει την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων και του οικοσυστήματος της κοινωνικής οικονομίας, στην Αθήνα και σε εθνικό επίπεδο. Το πρόγραμμα «Επιχειρώ Κοινωνικά» παρέχει υποστήριξη σε μια σειρά τομέων, συμπεριλαμβανομένων των εξής: <ul style="list-style-type: none"> • Μεθοδολογία και εργαλεία αξιολόγησης για τις κοινωνικές επιχειρήσεις • Επικοινωνία και αύξηση της ευαισθητοποίησης σε όλα τα επίπεδα • Υποστηρικτικές υπηρεσίες κατάρτισης επιχειρηματικού σχεδίου • Υποστήριξη προετοιμασίας για την πραγματοποίηση επενδύσεων (investment readiness) • Κοινωνικές επιχειρήσεις ένταξης μελών ευπαθών κοινωνικά ομάδων • Συνέργειες και δικτύωση ανάμεσα στους φορείς του οικοσυστήματος της κοινωνικής επιχειρηματικότητας
Delphi Plus www.delphi.plus	Δήμος Δελφών	Δελφοί	Έχει στόχο την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, την ενδυνάμωση της απασχόλησης και την αποκατάσταση της κοινωνικής συνοχής, με ιδιαίτερη έμφαση στην κοινωνική καινοτομία, την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και την εξάπλωση των κοινωνικών επενδύσεων.
Αναπτυξιακή Καρδίτσας (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ Α.Ε. Ο.Τ.Α.) www.anka.gr	Αναπτυξιακή Δήμου Καρδίτσας	Καρδίτσα	Καλύπτει τέσσερις άξονες παρεμβάσεων που συνδέονται με δράσεις υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και στοχεύουν στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, την κοινωνική και κυκλική οικονομία, και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας.
LoutrakiPLUS www.loutrakiplus.com	Υποστηρικτική Δομή Δήμου Λουτρακίου	Λουτράκι	Καλύπτει τέσσερις άξονες/εργαλεία παρεμβάσεων που συνδέονται με δράσεις υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και στοχεύουν στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, την κοινωνική και κυκλική οικονομία, και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας.
Πλατφόρμα Δικτύωσης Φορέων ΚΑΛΟ www.foreis-kalo.gr	Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας	Ελλάδα	Η διαδικτυακή αυτή πλατφόρμα αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση και τη δικτύωση των φορέων της ΚΑΛΟ που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα.

---

2. Χαρτογράφηση του τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Αυτή η ενότητα παρουσιάζει τη μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της μελέτης χαρτογράφησης της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα. Εξετάζει επίσης τα εμπόδια και τις ευκαιρίες για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού και ευνοϊκού οικοσυστήματος κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.

2.1 Σκοπός της μελέτης

Η συγκεκριμένη μελέτη χαρτογράφησης όσον αφορά τη στοχοθεσία της, διαρθρώθηκε σε δύο επίπεδα. Πρώτος στόχος της, ήταν να παρέχει στις ελληνικές αρχές μια επισκόπηση του σημερινού τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα. Δεύτερος στόχος της ήταν να διερευνήσει τα εμπόδια που υπάρχουν και τις ευκαιρίες που μπορούν να προκύψουν για την ανάπτυξη ενός οικοσυστήματος το οποίο θα υποστηρίζει αποτελεσματικά τους φορείς της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα.

Αναγνωρίζοντας τους περιορισμούς στο βάθος και στο εύρος της μελέτης, ένας επιπλέον στόχος, ο οποίος προέκυψε κατά τη διεξαγωγή της έρευνας και την εκπόνηση της έκθεσης, ήταν η παρουσίαση των βασικών τομέων επιπρόσθετης έρευνας οι οποίοι μπορούν να συμβάλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα.

2.2 Μεθοδολογία της μελέτης

Στη μελέτη συνδυάστηκαν ποσοτικές και ποιοτικές ερευνητικές μέθοδοι ώστε να αποδοθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα του τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα.

Οι κύριες φάσεις της μελέτης ήταν:

- Δημιουργία βάσης δεδομένων των φορέων της ΚΑΛΟ για τον καθορισμό των παραληπτών
- Σχεδιασμός και ανάπτυξη διαδικτυακής έρευνας για καθορισμένους παραλήπτες
- Συλλογή και πρωτογενής ανάλυση των δεδομένων της διαδικτυακής έρευνας
- Δευτερογενής ανάλυση συσχέτισης των δεδομένων της διαδικτυακής έρευνας
- Συνεντεύξεις και ομάδες εστίασης με επιλεγμένους φορείς της ΚΑΛΟ για συμπλήρωση των αποτελεσμάτων της έρευνας
- Ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας
- Ομότιμη αξιολόγηση (peer reviewing)

2.2.1 Βάση δεδομένων των φορέων της ΚΑΛΟ

Για να προσδιοριστούν οι παραλήπτες της διαδικτυακής έρευνας, δημιουργήθηκε βάση δεδομένων με τους φορείς της ΚΑΛΟ που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα σήμερα. Η βάση δεδομένων συμπληρώθηκε με τη χρήση στοιχείων από το επίσημο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α., στο οποίο προστέθηκαν στοιχεία από άλλες διαδικτυακές βάσεις δεδομένων και καταλόγους φορέων από δίκτυα και κόμβους της ΚΑΛΟ και από μεμονωμένους ερευνητές. Υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία με όλους τους φορείς της ΚΑΛΟ που βρίσκονταν στο μητρώο για την επαλήθευση των στοιχείων τους και για να επιβεβαιωθεί εάν εξακολουθούν να βρίσκονται σε λειτουργία (βλ. Ενότητα 2.3 για μια επισκόπηση του τρόπου ταξινόμησης των φορέων της ΚΑΛΟ).

2.2.2 Διαδικτυακή έρευνα για τους φορείς της ΚΑΛΟ

Αναπτύχθηκε διαδικτυακή έρευνα (βλ. Παράρτημα 1) για την αποτελεσματική συλλογή δεδομένων από φορείς της ΚΑΛΟ οι οποίοι ορίζονται στη βάση δεδομένων.

Η έρευνα ομαδοποίησε τις ερωτήσεις στους ακόλουθους βασικούς τομείς:

- Ταυτοποίηση: όνομα φορέα, χαρακτηριστικά
- Οικονομική δραστηριότητα: κύκλος εργασιών, κέρδη και τομείς δραστηριότητας
- Ανθρώπινο δυναμικό: εργαζόμενοι και ηγετικά στελέχη
- Κοινωνικός τομέας: στόχοι, αντίκτυπος και επωφελούμενοι.

Οι παραλήπτες έπρεπε να απαντήσουν σε όλα τα ερωτήματα που τέθηκαν στην έρευνα,. Εξαιρέση έγινε για τους άτυπους φορείς, αφού δεν τους αφορούν οι ερωτήσεις που αναφέρονται στις εμπορικές πτυχές πιο επίσημων, οργανωμένων επιχειρήσεων.

Η έρευνα απεστάλη σε συνολικά 1.265 φορείς, όπως ορίζονται στη βάση δεδομένων που δημιουργήθηκε με τον τρόπο που αναφέρθηκε άνωθεν. Απάντησαν συνολικά 251 φορείς (βλ. Ενότητα 2.3 για ανάλυση των απαντήσεων ανά τύπο φορέα) και 70 ισχυρίστηκαν ότι ήταν ανενεργοί ή είχαν κλείσει. Τα στοιχεία της έρευνας συλλέχθηκαν μεταξύ 10 Απριλίου και 31 Μαΐου 2017. Μετά την πρωτογενή στατιστική ανάλυση των απαντήσεων, πραγματοποιήθηκε δευτερογενής στατιστική ανάλυση συσχέτισης με χρήση του λογισμικού SPSS.

2.2.3 Συνεντεύξεις και ομάδες εστίασης

Για να συμπληρωθούν τα αποτελέσματα της έρευνας, διεξήχθησαν ημιδομημένες συνεντεύξεις με τα βασικά εμπλεκόμενα μέρη στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και συνεντεύξεις ομάδων εστίασης με συμμετέχοντες στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, την Καρδίτσα και το Ηράκλειο.

Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 15 συνεντεύξεις και τέσσερις ομάδες εστίασης. Οι ομάδες εστίασης είχαν κατά μέσο όρο δέκα συμμετέχοντες ανά ομάδα.

Όσον αφορά την τοποθεσία των συνεντεύξεων και των ομάδων εστίασης, επιλέχθηκαν η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη καθώς η πλειονότητα των φορέων της ΚΑΛΟ βρίσκεται σε αυτές τις δύο περιοχές. Η Καρδίτσα επιλέχθηκε λόγω του υψηλού επιπέδου δραστηριότητας της ΚΑΛΟ εκεί (ανεπίσημα, η άνθηση της δραστηριότητας της ΚΑΛΟ στην περιοχή αυτή βρίσκεται σε πρωτοφανή για την Ελλάδα επίπεδα) και η Κρήτη επιλέχθηκε ώστε να εξασφαλιστεί η κάλυψη του νησιωτικού χώρου.

Ο πλήρης κατάλογος των συμμετεχόντων στις ομάδες εστίασης και των συνεντευξιζόμενων βρίσκεται στο Παράρτημα 4. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες στις ομάδες εστίασης ήταν συνήθως οι ίδιοι οι φορείς της ΚΑΛΟ, ενώ οι συνεντεύξεις αφορούσαν ένα ευρύτερο αντιπροσωπευτικό δείγμα εμπλεκόμενων μερών της ΚΑΛΟ, συμπεριλαμβανομένων φορέων υποστήριξης, φορέων διαμεσολάβησης, ερευνητών, ακαδημαϊκών και φορέων υποδομών.

2.2.4 Ομότιμη Αξιολόγηση (Peer review)

Τα ευρήματά μας αξιολογήθηκαν από ομότιμα εμπλεκόμενα μέρη από την Ελλάδα και από εμπειρογνώμονες εκτός Ελλάδας. Η αξιολόγηση αυτή είχε την εξής μορφή:

- Γραπτή εισήγηση από τους ακόλουθους εμπειρογνώμονες: Γιώργος Κεράνης, Εταιρία Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής Αθηνών, Σύμβουλος Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, Maryam Mohiuddin Ahmed, Ιδρύτρια και Συν-διευθύντρια του Εργαστηρίου Κοινωνικής Καινοτομίας (Social Innovation Lab) στη Λαχόρνη, Πανεπιστήμιο του Berkeley, Dan Gregory, Διευθυντής σχεδιασμού πολιτικής στον φορέα Social Enterprise UK

2.3 Ταξινόμηση και αντιπροσώπευση των φορέων της ΚΑΛΟ

2.3.1 Ταξινόμηση

Ο ορισμός της κοινωνικής επιχείρησης και των φορέων της ΚΑΛΟ αποτελεί πάντοτε ένα σημαντικό ζήτημα στην αρχή κάθε τέτοιας μελέτης. Η ταξινόμηση των διαφόρων «τύπων» φορέων δημιουργήθηκε βάσει διαβουλεύσεων με τα εμπλεκόμενα μέρη και ερευνών άλλων χωρών. Χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις διαχωρισμού για την συμπερίληψη ή τον αποκλεισμό από την ανάλυση διαφορετικών φορέων (βλ. Παράρτημα 2).

Τα κύρια πλεονεκτήματα αυτής της προσέγγισης ήταν τα εξής

- Οι ερευνητές μπορούσαν να εφαρμόσουν φίλτρα με ομοιόμορφο τρόπο. Οι έρευνες που ζητούν από τους ερωτηθέντες να αυτό-ταξινομηθούν είναι πιθανό να είναι λιγότερο ομοιόμορφες.
- Συγκεντρώνονται δεδομένα όχι μόνο για την «κύρια» ομάδα στόχο αλλά και για φορείς κοντά σε αυτήν ή φορείς που μπορεί πράγματι να κινούνται προς τον στόχο. Τα δεδομένα αυτά μπορεί να τεκμηριώσουν περαιτέρω τη δράση.

Η αρχική ταξινόμηση των φορέων της ΚΑΛΟ κάλυψε τρεις κατηγορίες:

Κατηγορία Α: φορείς της ΚΑΛΟ με νομική μορφή ή/και καθεστώς ΚΑΛΟ σύμφωνα με τους νόμους 4019/2011 και 4430/2016, οι οποίοι είναι εγγεγραμμένοι στο ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.

Η κατηγορία αυτή καλύπτει τους φορείς που πληρούν τα κριτήρια για τους φορείς της ΚΑΛΟ όπως αυτά ορίζονται από την ελληνική νομοθεσία και οι οποίοι είναι ήδη εγγεγραμμένοι στο επίσημο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α..

Περιλαμβάνονται πέντε ομάδες:

- Κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (Κοιν.Σ. Επ.). Πρόκειται για μη κερδοσκοπικούς φορείς με δηλωμένο συλλογικό και κοινωνικό όφελος
- Κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.), οι οποίοι όπως και οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις είναι κοινωνικές επιχειρήσεις συνεταιριστικής μορφής και επικεντρώνονται στην κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση ατόμων με ψυχοκοινωνικές διαφορές.
- Συνεταιρισμοί εργαζομένων με τουλάχιστον τρία μέλη, οι οποίοι είναι επίσης μη κερδοσκοπικοί
- Αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρίες (Α.Μ.Κ.Ε.) οι οποίες περιλαμβάνονται στο νέο μητρώο (σύμφωνα με το νόμο 4430/2016) από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 2017
- Αστικοί συνεταιρισμοί που περιλαμβάνονται στο νέο μητρώο (σύμφωνα με τον νόμο 4430/2016) από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 2017.

Κατηγορία Β: φορείς της ΚΑΛΟ με νομική μορφή οι οποίοι δεν είναι εγγεγραμμένοι στο Μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τρεις κύριες ομάδες φορέων που έχουν νομικό καθεστώς αλλά δεν είναι εγγεγραμμένοι στο επίσημο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.

- Φορείς που πληρούν τα κριτήρια του νόμου 4430/2016 για εγγραφή στο ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α., αλλά οι οποίοι

δεν είναι εγγεγραμμένοι επί του παρόντος

- Φορείς που δεν πληρούν τα κριτήρια του νόμου 4430/2016 αλλά μπορούν να χαρακτηριστούν ως φορείς της ΚΑΛΟ καθώς οι κύριοι στόχοι τους σχετίζονται με την επίλυση ενός κοινωνικού προβλήματος μέσω της επιχειρηματικότητας. Οι φορείς αυτής της ομάδας συχνά δεν έχουν συνεταιριστική βάση, αλλά έχουν έναν πρωταρχικό κοινωνικό στόχο και είναι ανεξάρτητοι του κράτους
- Άλλες νομικές οντότητες, συμπεριλαμβανομένων των αστικών και αγροτικών συνεταιρισμών σύμφωνα με τη νομοθεσία 1667/1986, ΑΜΚΕ και συλλόγων και σωματείων.

Κατηγορία Γ: άτυπες πρωτοβουλίες της ΚΑΛΟ, χωρίς νομική μορφή

Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει αυτο-οργανωμένες, δημοκρατικά και συμμετοχικά σχεδιασμένες πρωτοβουλίες με λαϊκή βάση. Για παράδειγμα περιλαμβάνονται δίκτυα «χωρίς μεσάζοντες», κοινωνικές κουζίνες, κοινωνικά παντοπωλεία, τράπεζες χρόνου, ανταλλακτικά παζάρια, πρωτοβουλίες αλληλέγγυας εκπαίδευσης, πολυλειτουργικοί ανοικτοί χώροι δημιουργικότητας (hacker-spaces), πρωτοβουλίες ελεύθερου λογισμικού και αυτο-οργανωμένοι κοινωνικοί χώροι που σχετίζονται με κάποια οικονομική δραστηριότητα.

2.3.2 Αντιπροώπηση

Η έρευνα στάλθηκε σε 1.265 φορείς και των τριών κατηγοριών:

- Κατηγορία Α: 882 φορείς
- Κατηγορία Β: 263 φορείς
- Κατηγορία Γ: 120 φορείς

Σκοπός ήταν η προσέγγιση όσο το δυνατόν περισσότερων φορέων οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην ΚΑΛΟ.

Οι οντότητες της κατηγορίας Α αναγνωρίστηκαν μέσω του μητρώου του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α., αν και δεν ήταν σαφές πόσες από τις οντότητες αυτές ήταν ενεργές ή ανενεργές. Για να επιλυθεί αυτό, η ερευνητική ομάδα προσπάθησε να επικοινωνήσει τηλεφωνικά και με τους 882 φορείς. Από τους 678 φορείς με τους οποίους καταφέραμε να επικοινωνήσουμε τηλεφωνικά, οι 70 ισχυρίστηκαν ότι ήταν ανενεργοί.

Όσον αφορά την κατηγορία Β, υπήρξε επικοινωνία με 263 φορείς της κατηγορίας αυτής.

Αναφορικά με την κατηγορία Γ, δεν υπάρχει σαφής προηγούμενη εκτίμηση του αριθμού των φορέων κατά το χρόνο διεξαγωγής της παρούσας χαρτογράφησης. Συνολικά ταυτοποιήθηκαν και υπήρξε επικοινωνία με 120 πρωτοβουλίες.

Συνολικά ελήφθησαν 251 απαντήσεις στις τρεις κατηγορίες:

- Κατηγορία Α: 175 απαντήσεις
- Κατηγορία Β: 53 απαντήσεις
- Κατηγορία Γ: 23 απαντήσεις

Ο συνδυασμός του αριθμού των απαντήσεων από τις δύο πρώτες κατηγορίες φτάνει συνολικά τις 228 απαντήσεις από νομικές οντότητες και τις 23 από άτυπες οντότητες.

Τα αποτελέσματα αυτά υπερβαίνουν κατά πολύ τις αρχικές προσδοκίες. Από τη μία πλευρά, αναμενόταν ότι η μελέτη θα προσέγγιζε το 10 έως 15 τοις εκατό του συνόλου του πληθυσμού των οντοτήτων της κατηγορίας Α, πράγμα που θα ισοδυναμούσε με ένα φάσμα 88 έως 132 ατομικών απαντήσεων από τους 812 δυνητικά ενεργούς φορείς της ΚΑΛΟ.¹² Η έρευνα κατάφερε να συγκεντρώσει 175 απαντήσεις από

¹² Από τις τηλεφωνικές κλήσεις επιβεβαιώθηκε πως 70 ήταν ανενεργοί, ενώ απέμειναν 812 δυνητικά ενεργοί φορείς.

την κατηγορία Α. Από την άλλη πλευρά, η μελέτη συμπεριέλαβε επίσης φορείς και πρωτοβουλίες πέραν του πεδίου εφαρμογής του νόμου 4430/2016, σύμφωνα με την ενότητα 1.2.

2.4 Εκτίμηση του συνολικού αριθμού των φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Η εκτίμηση του συνολικού αριθμού των φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα βάσει της ταξινόμησης της παρούσας μελέτης παρουσιάζει μια σειρά προκλήσεων. Συγκεκριμένα:

- Στην Ελλάδα, τα κριτήρια αναφορικά με τους φορείς της ΚΑΛΟ ορίζονται από την εθνική νομοθεσία. Ωστόσο, υπάρχουν φορείς που έχουν ισχυρά χαρακτηριστικά ΚΑΛΟ αλλά δεν πληρούν τα συγκεκριμένα κριτήρια και, ως εκ τούτου, δεν βρίσκονται στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.. Κατά συνέπεια, είναι δύσκολο να ταυτοποιηθούν.
- Είναι δύσκολο να χρησιμοποιηθεί κάποιο μοντέλο πρόβλεψης (projection model) βάσει των δεδομένων άλλων χωρών καθώς οι ορισμοί/κριτήρια για τους φορείς της ΚΑΛΟ διαφέρουν από χώρα σε χώρα και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση στην Ελλάδα αποτελεί ειδική περίπτωση. Ως εκ τούτου, παραδοχές που βασίζονται σε ομοιότητα των συνθηκών (Ceteris paribus) θα ήταν αμφισβητήσιμες.
- Όπως εξηγείται παρακάτω, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ο ακριβής αριθμός των ενεργών φορέων της ΚΑΛΟ καθώς ορισμένοι από αυτούς δεν υποβάλλουν κάποια ετήσια έκθεση που να επαληθεύει την ενεργή ή ανενεργή κατάστασή τους.
- Η χρονική στιγμή της παρούσας μελέτης συμπίπτει με τη μετάβαση από το παλιό μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. στο νέο (μετά τον νόμο 4430/2016). Ως εκ τούτου, υπάρχει ένα κενό στα διαθέσιμα δεδομένα. Η σημερινή κατάσταση θα μπορούσε να αλλάξει ταχύτατα στο εγγύς μέλλον χάριν στη νέα νομοθεσία που επιτρέπει την εγγραφή φορέων με διάφορες νομικές μορφές πέραν των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και των κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης.
- Όσον αφορά τις χωρίς νομική μορφή οντότητες της κατηγορίας Γ, η κατάσταση είναι πιο περίπλοκη για δύο λόγους. Από τη μία πλευρά δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία και, από την άλλη, οι φορείς αυτοί συχνά εμφανίζονται και εξαφανίζονται εντός σύντομου χρονικού διαστήματος. Αυτό κάνει κάθε προσπάθεια εκτίμησης του αριθμού τους ιδιαίτερα δύσκολη.
- Καθώς δεν υπάρχει επίσημο μητρώο όλων των ΜΚΟ στην Ελλάδα, οι συνήθεις μέθοδοι εκτίμησης, όπως η διαδικασία δειγματοληψίας για την εκτίμηση του ποσοστού των ΜΚΟ που λειτουργούν ως φορείς της ΚΑΛΟ, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την εκτίμηση του μεγέθους του τομέα βασίζεται σε διαφορετικές πηγές, προκειμένου να παράσχει μια σχετικά αξιόπιστη εικόνα των φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με το παλιό μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α., το οποίο περιλαμβάνει φορείς που πληρούν τα κριτήρια του νόμου του 2011, 859 από τους 882 εγγεγραμμένους φορείς ταξινομούνται ως κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Από τους 678 φορείς με τους οποίους υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία κατά τη διάρκεια της παρούσας μελέτης, οι 70 ισχυρίστηκαν ότι είναι ανενεργοί.

Το νέο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. ξεκίνησε τη λειτουργία του την 1η Ιανουαρίου 2017 και βασίστηκε στα νέα κριτήρια που ορίστηκαν με τον νόμο του 2016. Έως τον Οκτώβριο του 2017, 513 φορείς της ΚΑΛΟ ενεγράφησαν στο νέο μητρώο, από τους οποίους οι 240 συμπεριλαμβάνονταν στο παλιό μητρώο

του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.. Από τους υπόλοιπους 273, οι 246 είναι νεοσύστατες κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις και οι 27 έχουν διαφορετική νομική μορφή (Α.Μ.Κ.Ε., σωματείο κ.λπ.). Ως εκ τούτου, όσον αφορά τον αριθμό των φορέων της κατηγορίας Α, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι ενεργοί φορείς της ΚΑΛΟ που έχουν καταχωρηθεί στο παλιό μητρώο είναι μεταξύ 283¹³ και 812. Βάσει της τηλεφωνικής επικοινωνίας, του προγενέστερου ερευνητικού έργου, της Ετήσιας Έκθεσης για το 2017 από την Ειδική Γραμματεία του Υπουργείου για την ΚΑΛΟ και τον αριθμό των φορέων της ΚΑΛΟ που μεταφέρθηκαν από το παλιό μητρώο στο νέο, ο πραγματικός αριθμός εκτιμάται στις 300 με 400 οντότητες. Στο σύνολο αυτό μπορούν να προστεθούν άλλοι 246 φορείς, οι οποίοι περιλαμβάνονται στο νέο μητρώο. Πρέπει επίσης να προσθέσουμε 27 ακόμα οντότητες που είναι καταχωρημένες στο νέο μητρώο και η νομική τους μορφή δεν είναι κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση, κοινωνικός συνεταιρισμός περιορισμένης ευθύνης ή συνεταιρισμός εργαζομένων.

Οι εκτιμήσεις για τους φορείς της κατηγορίας Α έχουν ως εξής:

Εκτιμώμενος αριθμός ενεργών κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης στο παλιό μητρώο	Αριθμός κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης και συνεταιρισμών εργαζομένων στο νέο μητρώο αλλά όχι στο παλιό	Αριθμός φορέων στο νέο μητρώο που έχουν άλλες νομικές μορφές (για παράδειγμα, Α.Μ.Κ.Ε., αστικοί συνεταιρισμοί, σωματεία κ.λπ.)	Εκτιμώμενος αριθμός φορέων της ΚΑΛΟ σύμφωνα με το παλιό και το νέο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
300-400	246	27	573-673

Όσον αφορά τους φορείς της κατηγορίας Β, δηλαδή τους φορείς που δεν έχουν καταχωρηθεί στο παλιό/νέο μητρώο, μπορούν δυνητικά να θεωρηθούν φορείς της ΚΑΛΟ, επειδή εξυπηρετούν έναν κοινωνικό σκοπό ή έχουν κάποιο ευρύτερο κοινωνικό αντίκτυπο μέσω της λειτουργίας τους. Πρόκειται για κοινωνικές επιχειρήσεις που ακολουθούν ένα μοντέλο κοινωνικής επιχειρηματικότητας κοντά στην αγγλοαμερικανική παράδοση ή σε ένα επιχειρηματικό μοντέλο με κοινωνικό αντίκτυπο και δεν υιοθετούν συνεταιριστικά χαρακτηριστικά στο καταστατικό τους ούτε επικεντρώνονται σε αυτά. Η ακριβής εκτίμηση των επιχειρήσεων αυτών είναι πολύ δύσκολη, δεδομένου ότι δεν είναι καταχωρημένες σε κάποια βάση δεδομένων (επίσημη ή ανεπίσημη) και δεν αναγνωρίζονται από την ελληνική νομοθεσία ως τμήμα της ΚΑΛΟ. Η παρούσα έρευνα ταυτοποίησε 263 φορείς αυτού του είδους. Κάποιοι θα μπορούσαν να πληρούν τις προϋποθέσεις για το μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α., ενώ άλλοι όχι. Αποφασίστηκε να συμπεριληφθούν σε αυτήν την εκτίμηση καθώς επιτρέπουν έναν ευρύτερο ορισμό της ΚΑΛΟ (δηλ., έναν ορισμό που δεν χρησιμοποιεί αυστηρά νομοθετικά κριτήρια, όπως το ποσοστό της κατανομής των κερδών, ο αριθμός των μελών κλπ.).

Εκτός από τις προαναφερθείσες νομικές οντότητες, υπάρχει μεγάλος αριθμός άτυπων φορέων που λειτουργούν στο ευρύτερο οικοσύστημα της ΚΑΛΟ. Οι φορείς αυτοί υιοθετούν σε διάφορους βαθμούς τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζονται στην ενότητα 1.2 και, ως εκ τούτου, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως τμήμα της ΚΑΛΟ. Συνήθως λαμβάνουν τη μορφή κοινωνικών κλινικών, δικτύων ανταλλαγής, δικτύων παροχής τροφίμων χωρίς «μεσάζοντες», τραπεζών χρόνου και κόμβων αλληλεγγύης σε γειτονίες. Ο αριθμός τους αυξήθηκε σημαντικά μετά το 2011, αλλά η ανάπτυξη αυτή μειώθηκε μετά από μερικά χρόνια. Η μέση διάρκεια ζωής των πρωτοβουλιών αυτών είναι συχνά βραχεία και ο δείκτης κινητικότητας και αντικατάστασης των ατόμων που συμμετέχουν σε αυτές είναι υψηλός. Στο πλαίσιο αυτό, η εκτίμηση του αριθμού των άτυπων φορέων απαιτεί δεδομένα από ποικίλες πηγές.

Υπάρχουν ιστότοποι όπου μπορεί κανείς να βρει καταλόγους τέτοιων πρωτοβουλιών. Ωστόσο, δεν υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με την κατάστασή τους (ενεργή ή ανενεργή). Για παράδειγμα, στο www.ypakp.gr.

13 www.ypakp.gr/uploads/docs/10678.pdf

enallaktikos.gr¹⁴ μπορούν να βρεθούν περίπου 2.000 πρωτοβουλίες. Στη βάση δεδομένων Solidarity4all, ο αριθμός των άτυπων οντοτήτων της ΚΑΛΟ δεν ξεπερνά τις 300 (μετά την εξαίρεση των κοινωνικών συνεταιρισμών και άλλων οντοτήτων που έχουν νομική μορφή). Μετά από ενδεικτική δειγματοληψία που βασίστηκε σε διάφορες διαδικτυακές βάσεις δεδομένων, διαπιστώθηκε ότι το 70 τοις εκατό των πρωτοβουλιών που έχουν τουλάχιστον μία ανάρτηση είτε στον ιστότοπό τους είτε στη σελίδα τους στο Facebook, δεν λειτουργούν πλέον. Βάσει των προαναφερθέντων στοιχείων, μπορεί να εκτιμηθεί ότι ο αριθμός των οντοτήτων χωρίς νομική μορφή, που υιοθετούν χαρακτηριστικά της ΚΑΛΟ κυμαίνεται από 400 έως 600 σε ολόκληρη την Ελλάδα. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι πρόκειται για μια χονδρική και ενδεικτική εκτίμηση η οποία θα πρέπει να επανεξεταστεί από τη μελλοντική έρευνα.

Στο πλαίσιο αυτό, η εκτίμηση του συνολικού αριθμού των οντοτήτων της ΚΑΛΟ που αποτελούν τη συνολική εικόνα του ελληνικού οικοσυστήματος της ΚΑΛΟ έχει ως εξής:

Εκτιμώμενος αριθμός φορέων της ΚΑΛΟ σύμφωνα με το παλιό και το νέο μπρώ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Μη εγγεγραμμένοι φορείς με νομική μορφή	Άτυπες οντότητες	Σύνολο
573-673	263	400-600	1.236-1.536

2.5 Αποτελέσματα της μελέτης

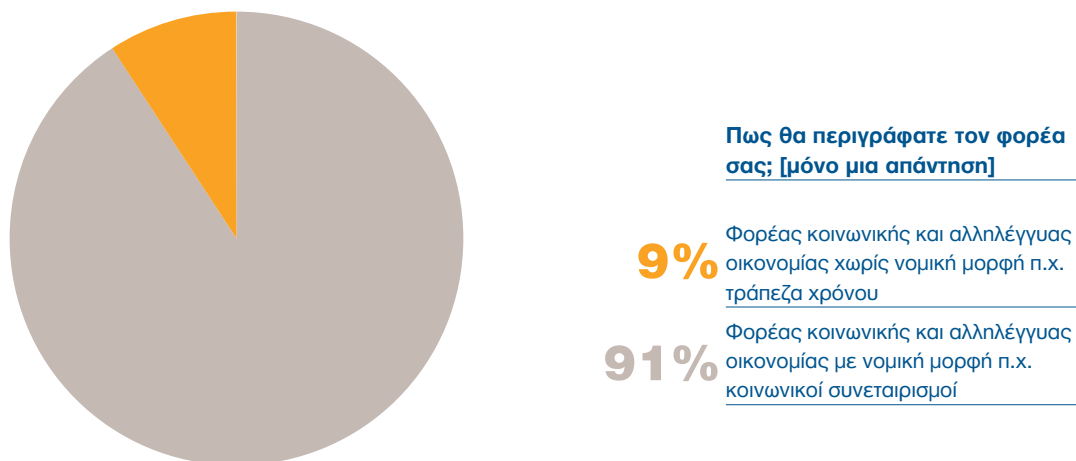
Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα τόσο της ποσοτικής (διαδικτυακή έρευνα) όσο και της ποιοτικής (συνεντεύξεις και ομάδες εστίασης) έρευνας. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται έχουν στρογγυλοποιηθεί σε ακέραιους αριθμούς (χωρίς δεκαδικά ψηφία), πράγμα που σημαίνει ότι κατά την αναφορά των ποσοστών, το συνολικό άθροισμα ορισμένων ποσοστών μπορεί να μην ανέρχεται ακριβώς σε 100 τοις εκατό. Αρκετές ερωτήσεις στην έρευνα παρέχουν την επιλογή πολλαπλών απαντήσεων, επομένως οι απαντήσεις σε αυτές τις περιπτώσεις θα αθροίζονται σε ποσοστό που υπερβαίνει το 100 τοις εκατό.

2.5.1 Νομική μορφή έναντι άτυπου καθεστώτος

Από τους 251 ανταποκριθέντες στην έρευνα το 91 τοις εκατό (228 οντότητες) έχουν νομική μορφή και το 77 τοις εκατό (175 οντότητες) ήταν εγγεγραμμένες στο μπρώ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α . Από τους φορείς με νομική μορφή οι οποίοι δεν είναι εγγεγραμμένοι, εκτιμάται ότι 35 μπορούν να εγγραφούν υπό την έννοια ότι φαίνονται να πληρούν τα κριτήρια που απαιτούνται από την τρέχουσα νομοθεσία.

¹⁴ Αυτό το αποτέλεσμα προκύπτει όταν όλες οι οντότητες στον ιστότοπο φιλτραριστούν σύμφωνα με τα βασικά κριτήρια που πρέπει να πληροί μια οντότητα για να θεωρηθεί μέρος της ΚΑΛΟ.

Σχήμα 1: Νομική μορφή έναντι άτυπου καθεστώτος των ανταποκριθέντων στην έρευνα

Κατηγοριοποίηση βασισμένη στις κοινωνικές αντιλήψεις αναφορικά με την νομική μορφή και τις δραστηριότητες των φορέων της ΚΑΛΟ

Οι συνεντεύξεις και οι ομάδες εστίασης παρέχουν επιπλέον πληροφορίες για τους διαφορετικούς τύπους παραγόντων και φορέων που ασχολούνται με τον τομέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην Ελλάδα. Ως αποτέλεσμα των συζητήσεων αυτών έχει συνταχθεί μια πιο διαβαθμισμένη λίστα των διαφόρων κατηγοριών των επίσημων και άτυπων φορέων έτσι ώστε να δίνεται μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της κοινότητας των φορέων της ΚΑΛΟ. Η απεικόνιση αυτή βασίζεται στις αντιλήψεις των συνεντευξιζόμενων σε συνδυασμό με νομοθετικά και άλλα τυπικά κριτήρια. Είναι πολύ σημαντικό να ληφθεί υπόψη η εν λόγω κατηγοριοποίηση καθώς αποκαλύπτει μια πιο λεπτομερή εικόνα των φορέων της ΚΑΛΟ, τις προθέσεις των ατόμων που βρίσκονται πίσω από αυτούς και τον ρόλο τους στο υφιστάμενο πλαίσιο. Ως εκ τούτου μπορούν να βοηθήσουν στη διαμόρφωση πολιτικής, υποστηρικτικών μέτρων και μελλοντικής έρευνας.

Άτυπες οντότητες βασισμένες κατά κύριο λόγο στην αλληλεγγύη, τον εθελοντισμό, την αλληλοβοήθεια και τη δημοκρατική λήψη αποφάσεων

Αυτές οι οντότητες λειτουργούν είτε εκτός της οικονομίας της αγοράς είτε στο περιθώριό αυτής, και προωθούν εναλλακτικές μη χρηματικές οικονομικές δραστηριότητες. Επιχειρούν να αναπτύξουν τον τοπικό κοινοτισμό (communitarianism) μέσω διάφορων δραστηριοτήτων όπως είναι τα κοινωνικά κέντρα, οι αστικοί και περιαστικοί λαχανόκηποι, οι πρωτοβουλίες για τροφική αυτάρκεια και αναδιανομή τροφίμων, η αλληλέγγυα εκπαίδευση και οι τράπεζες χρόνου. Η πλειοψηφία αυτών συνδέεται στενά με τις μαζικές κινητοποιήσεις που έλαβαν χώρα ανάμεσα στο 2008 και το 2011, συμπεριλαμβανομένου και του επονομαζόμενου κινήματος «των Αγανακτισμένων». Ο στόχος τους είναι και πολιτικός και κοινωνικός. Από την μία προσπαθούν να αντιμετωπίσουν σημαντικά κοινωνικά προβλήματα και από την άλλη θέτουν σε εφαρμογή ένα εναλλακτικό κοινωνικοοικονομικό μοντέλο.

Άτυπες οντότητες βασιζόμενες στην οικονομική δραστηριότητα

Υπάρχει ένα συγκεκριμένο ρεύμα άτυπων φορέων της ΚΑΛΟ οι οποίοι δραστηριοποιούνται και κοινωνικά και οικονομικά και συμμετέχουν τακτικά τόσο στην κυρίαρχη αγορά όσο και στο περιθώριό της.

Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις που εξυπηρετούν τον διπλό σκοπό της αύξησης της απασχόλησης και της κοινωνικής ενδυνάμωσης

Αυτοί οι φορείς της ΚΑΛΟ συστάθηκαν για να παρέχουν στα μέλη τους την δυνατότητα του βιοπορισμού και να δημιουργήσουν ένα πολιτικό μοντέλο βασιζόμενο στην αυτοδιαχείριση. Κάποιες από αυτές τις οντότητες υπήρχαν ατύπως ή με διαφορετική νομική μορφή πριν το 2008, αλλά έκτοτε έχουν αυξηθεί σημαντικά, ενδεχομένως ως αποτέλεσμα της δυσχερούς κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής κατάστασης της τελευταίας δεκαετίας.

Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις και φορείς με διάφορες νομικές μορφές, που συστήνονται από άτομα που θέλουν να πειραματιστούν και να καινοτομήσουν με εναλλακτικά μοντέλα εργασίας και συνεργασίας

Οι ιδρυτές αυτού του είδους φορέων της ΚΑΛΟ πιστεύουν ότι μέσω του συνεταιριστικού κινήματος μπορούν να επιτύχουν στόχους τους οποίους διαφορετικά δεν θα μπορούσαν. Συνήθως επικεντρώνονται στην παραγωγή.

Νομικές οντότητες που αξιοποιούν μια μακρά παράδοση συνεργασίας, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, των αστικών και καταναλωτικών συνεταιρισμών, αγροτικών συνεταιρισμών και άλλων τύπων ενώσεων

Αυτές οι οντότητες λειτουργούν σε συγκεκριμένες περιοχές ανά την Ελλάδα για περισσότερο από δυο δεκαετίες, αντικατοπτρίζοντας ένα ενδιαφέρον φαινόμενο, καθώς εκφράζουν την δυνατότητα ομάδων πολιτών ή επαγγελματιών να συνεταιρίζονται και να συνεργάζονται με κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς όρους χωρίς κάποια εξειδικευμένη νομοθεσία σχετικά με την ΚΑΛΟ.

Μια ενδιαφέρουσα περίπτωση μελέτης είναι η πόλη της Καρδίτσας και των γύρω χωριών, όπου υπάρχει ένα ιδιαίτερο οικοσύστημα, στο οποίο το συνεταιριστικό κίνημα και η ΚΑΛΟ έχουν εδραιωθεί πολιτισμικά και λειτουργικά. Οι τοπικές αρχές και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στηρίζουν το οικοσύστημα, ενώ οι άνθρωποι κατανοούν την διαφορά μεταξύ του παλαιού μοντέλου των αγροτικών συνεταιρισμών και του νέου τομέα της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Περαιτέρω, υπάρχει μια εν εξελίξει προσπάθεια να αναπτυχθούν οι φορείς της ΚΑΛΟ τόσο αριθμητικά όσο και ποιοτικά. Το οικοσύστημα της Καρδίτσας είναι πιθανόν ένα από τα σημαντικότερα σε όλη τη χώρα, αφού χαρακτηρίζεται από μια ολιστική προσέγγιση της ΚΑΛΟ όσον αφορά τους φορείς, την δικτύωση και τη συλλογική δράση. Μένει να δούμε το βαθμό της μετάβασης από τους παραδοσιακούς συνεταιρισμούς σε φορείς της ΚΑΛΟ.

Κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής ένταξης: νομικές οντότητες που έχουν συσταθεί με σκοπό να εξυπηρετήσουν μια συγκεκριμένη ανάγκη ή να στηρίξουν ευάλωτες κοινωνικές ομάδες

Αυτές οι οντότητες είναι κυρίως **κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις** και **κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης**. Αντιπροσωπεύουν μια μικρή μειοψηφία του συνολικού φάσματος των φορέων της ΚΑΛΟ, αλλά περιλαμβάνουν και κάποια πολύ αξιοσημείωτα παραδείγματα. Ειδικότερα, οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης έχουν καταφέρει να αναπτύξουν επιτυχημένα μοντέλα ένταξης μέσω της επιχειρηματικής δραστηριότητας τα τελευταία 18 χρόνια. Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα είναι ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης Δωδεκανήσου ο οποίος έχει καταφέρει να μεταμορφώσει το ψυχιατρικό άσυλο της Λέρου σε ένα υγιή φορέα της ΚΑΛΟ ο οποίος προωθεί την εργασία και την κοινωνική ένταξη.

Φορείς με διάφορες νομικές μορφές που έχουν κοινωνικό σκοπό και επιχειρηματική δραστηριότητα χωρίς να λειτουργούν σύμφωνα με τις αρχές του συνεταιριστικού κινήματος

Αυτοί οι φορείς αποτελούν μια σημαντική μειοψηφία. Ακολουθούν ένα μοντέλο κοινωνικής επιχειρηματικότητας που συγγενεύει με την αγγλοαμερικανική παράδοση ή με ένα μοντέλο επιχείρησης με κοινωνικό αντίκτυπο και δεν υιοθετούν απαραίτητα χαρακτηριστικά συνεταιρισμού ούτε επικεντρώνονται σε αυτά¹⁵. Παρ' όλα αυτά, το σύστημα διοίκησής τους μπορεί να ακολουθεί δημοκρατικές διαδικασίες. Τέτοιοι φορείς αντλούν τα εισοδήματά τους κυρίως σε επίπεδο αγοράς [καταναλωτές, συναλλαγές μεταξύ επιχειρήσεων (B2B) κοινό] ή/και μέσω επενδύσεων με αντίκτυπο και επιχορηγήσεων. Περαιτέρω οι κοινωνικοί τους στόχοι μπορεί να διαφέρουν ως προς το πνεύμα και τα μέσα επίτευξής τους. Για παράδειγμα κάποιοι ενδυναμώνουν τα μέλη ευπαθών ομάδων μέσω της ένταξής τους στον χώρο της εργασίας (όπως οι κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής ένταξης), ενώ άλλοι αξιοποιούν τα έσοδα και τα κέρδη τους σε υπηρεσίες για ευπαθείς ομάδες, άτομα σε ανάγκη ή άλλες κοινωνικές ομάδες.

Φορείς διαμεσολάβησης

Αυτοί οι φορείς περιλαμβάνουν ινστιτούτα, κόμβους, προγράμματα επιτάχυνσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας (accelerators), συμβουλευτικές υπηρεσίες καθώς και οντότητες άλλης μορφής οι οποίες εργάζονται για να προωθήσουν την ΚΑΛΟ από διαφορετικές σκοπιές και δίνουν έμφαση σε διάφορα χαρακτηριστικά της.

Κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις που έχουν συσταθεί ως απάντηση σε πιθανές ευνοϊκές φορολογικές ρυθμίσεις

Υπάρχει η πεποίθηση ότι μερικοί φορείς ενεγράφησαν ως επιχειρήσεις της ΚΑΛΟ μόνο για να έχουν πρόσβαση σε κρατικές επιδοτήσεις οι οποίες σχετίζονται με τις συγκεκριμένες νομικές δομές. Στις περιπτώσεις όπου δεν προέκυψαν οι επιδοτήσεις ή όπου οι φορολογικές ρυθμίσεις άλλαξαν, αυτοί οι φορείς έχουν συχνά καταστεί ανενεργοί.

Η πιο σύνθετη αυτή εικόνα του τομέα της ΚΑΛΟ αντικατοπτρίζει όλες τις ασάφειες μιας κοινωνίας σε κρίση, αλλά είναι επίσης χαρακτηριστική και μιας κοινωνίας εν κινήσει (Zibechi, 2010), η οποία επιχειρεί να ξεπεράσει την κρίση. Ταυτόχρονα απεικονίζει μια πλουραλιστική κοινωνία όσον αφορά την ΚΑΛΟ και τις αντιλήψεις και πρακτικές της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Ως καταληκτικό σχόλιο θα πρέπει να σημειωθεί ότι μετά το 2010, η Ελλάδα έγινε μάρτυρας ενός νέου ρεύματος συλλογικής δράσης και ενός συνεταιριστικού κινήματος το οποίο θεμελιώνεται στις αρχές της ΚΑΛΟ, σε αντίθεση με το παλαιότερο κηδεμονευόμενο και χρηματοδοτούμενο από το κράτος συνεταιριστικό κίνημα το οποίο απαντάται στη γεωργία και τον αγροτικό τομέα. Επί του παρόντος, αυτή η νέα τάση είναι μικρή σε αριθμούς και ποσοστό του ΑΕΠ, αλλά η αναδυόμενη επιδρασή της είναι εμφανής στην ελληνική κοινωνία και η συντριπτική πλειοψηφία αυτών που συμμετείχαν στην συνέντευξη και στις ομάδες εστίασης πιστεύουν ότι έχει μεγάλη προοπτική να ευδοκιμήσει (βλ. Ενότητα 2.5.21).

2.5.2 Έναρξη : Ηλικία των Φορέων της ΚΑΛΟ

Η παρατήρηση ότι η ΚΑΛΟ είναι ένα σχετικά νέο φαινόμενο στην Ελλάδα επιβεβαιώνεται από τα δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία το 68 τοις εκατό των φορέων της ΚΑΛΟ οι οποίοι ανταποκρίθηκαν

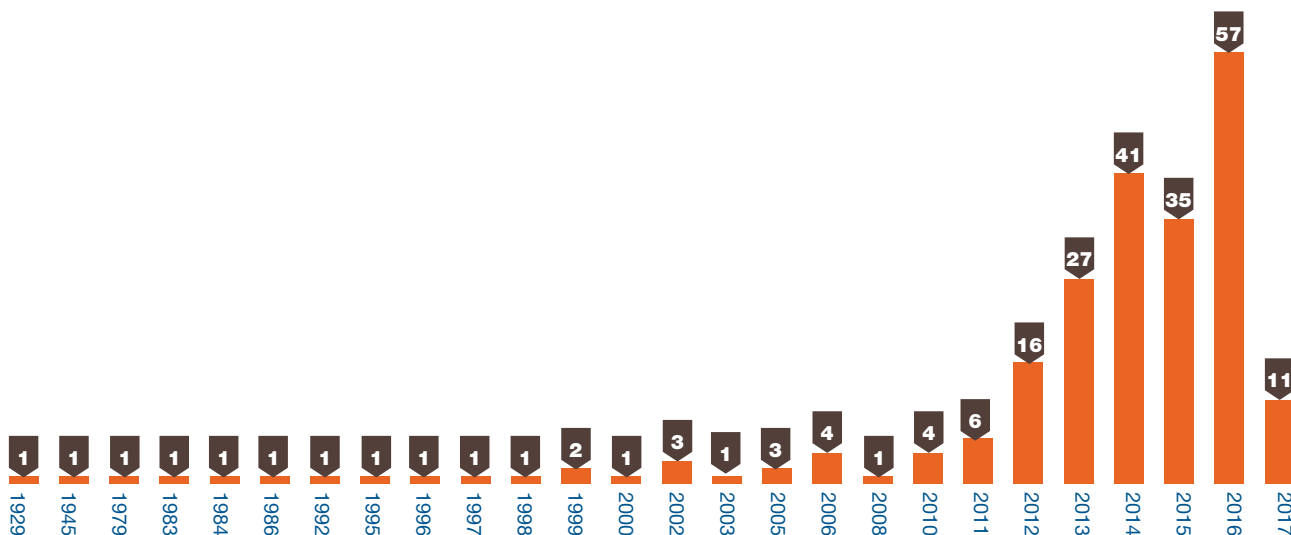
---

¹⁵ Οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα, νοούμενες εδώ ως οντότητες οι οποίες κατά την αγγλοαμερικανική παράδοση συσιστούν έναν ξεχωριστό τομέα τόσο σε σχέση με το κράτος όσο και με την αγορά ανεξάρτητα από την ιστορική δυναμική του σε συγκεκριμένους κοινωνικούς σχηματισμούς, και ο οποίος αποτελεί θεωρητικά μια απάντηση στο κράτος (παροχή ομοίμορφων υπηρεσιών σε διαφοροποιημένες ανάγκες) ή/και στις αποτυχίες της αγοράς (ασύμμετρη πληροφόρηση, κόστη συναλλαγών) (Αδάμ, 2016), δεν είναι πολύ δημοφιλείς στην χώρα μας. Πέραν της ελλείψεως εξειδικευμένης νομοθεσίας για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, η Ελλάδα πάντα ήταν μια χώρα που προσέφερε ελάχιστες κοινωνικές υπηρεσίες και οι περισσότερες εξ αυτών παρέχονταν από το κράτος και τους δήμους. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ΚΑΛΟ και οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα κατά ένα μεγάλο ποσοστό αλληλεπικαλύπτονται. Τα τελευταία χρόνια φυτώρια επιχειρήσεων και κόμβοι όπως το Impact Hub και η Ashoka επιχειρήσαν να κάνουν τη διάκριση μεταξύ φορέων της ΚΑΛΟ και κοινωνικών επιχειρήσεων και να προωθήσουν την κοινωνική επιχειρηματικότητα, αλλά παρά τη δυναμική του φαινομένου, αυτό παραμένει πολύ μικρότερο σε αριθμούς από την ανάπτυξη των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων που βασίζονται στην τρέχουσα νομοθεσία για την ΚΑΛΟ.

στην έρευνα έχουν συσταθεί τα τελευταία πέντε χρόνια. Από αυτούς, πάνω από το 40 τοις εκατό έχουν συσταθεί τα τελευταία τρία χρόνια. Επομένως, η πλειοψηφία στον τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα μπορεί να ενταχθεί είτε στην κατηγορία των νεοφυών φορέων ή σε φορείς της ΚΑΛΟ ευρισκόμενους σε αρχικό στάδιο. Δεδομένου του γεγονότος ότι μεγάλη πλειοψηφία αυτών που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα είναι οντότητες που είναι εγγεγραμμένες στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. (175), τα αποτελέσματα αυτά δεν προκαλούν έκπληξη, καθώς πάνω από το 90 τοις εκατό όσων βρίσκονται στο μητρώο ανήκουν στην κατηγορία των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων — μια νομική μορφή η οποία δεν υπήρχε πριν το 2011. Οι απαντήσεις στην έρευνα αναδεικνύουν επίσης τον αριθμό των φορέων της ΚΑΛΟ οι οποίοι έχουν συσταθεί μετά την τελευταία ουσιαστική προσπάθεια να χαρτογραφηθεί ο αριθμός των φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα (η έκθεση χαρτογράφησης που δημοσιεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2014, βλ. Ενότητα 1.5.4.) με πάνω από 103 φορείς να έχουν συσταθεί μεταξύ 2015 και 2017, μετά την κατάρτιση της έκθεσης το 2014.

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις και τις συζητήσεις στις ομάδες εστίασης το γεγονός ότι ο τομέας έχει αναδυθεί οργανικά και αυθόρμητα, συχνά τροφοδοτούμενος από τα κοινωνικά κινήματα της περιόδου 2008-2011, αποτελεί μια πρόκληση, καθώς η ανάπτυξη του τομέα της ΚΑΛΟ φαίνεται μη οργανωμένη και σχετικά κατακερματισμένη. Ως εκ τούτου, τώρα αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της ωρίμανσης του. Πολλοί από τους συνεντευξιζόμενους πιστεύουν ότι το κράτος έχει ένα ρόλο να διαδραματίσει με το να βοηθήσει στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της «αναδιοργάνωσης», παρόλο που αναγνωρίζουν ότι αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο από το κράτος.

Σχήμα 2: Έτος έναρξης των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα

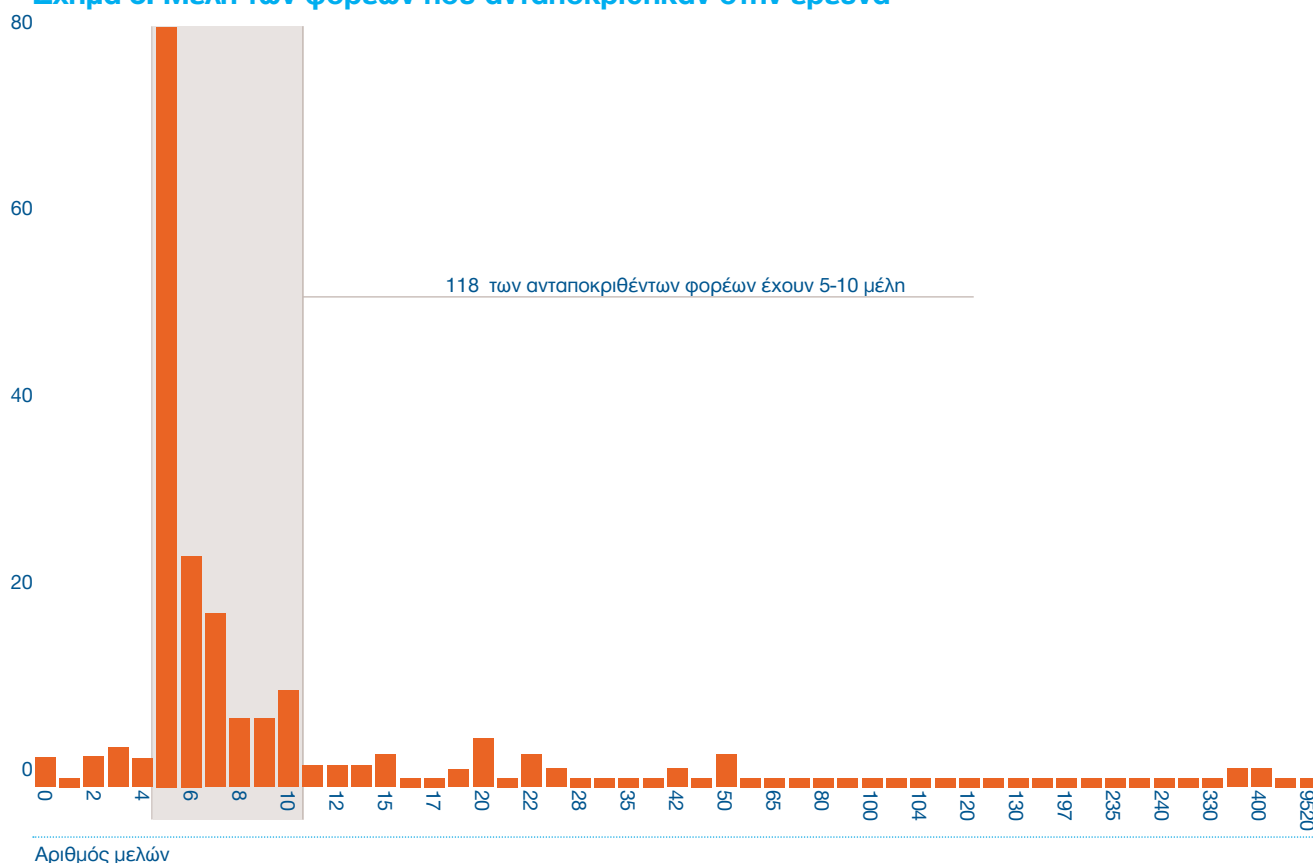

2.5.3 Αριθμός μελών

Ο μέσος αριθμός μελών όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα είναι 74 άτομα, παρ' όλο που αυτό το νούμερο μπορεί να στρεβλώνεται από μερικούς φορείς της ΚΑΛΟ οι οποίοι έχουν πολύ υψηλό αριθμό μελών. Αν εξετάσει κανείς τα ποσοστά που επικρατούν μπορεί να σχηματίσει μια πιο ακριβή εικόνα, όπου ο μέσος αριθμός είναι πέντε μέλη και η πλειοψηφία των μελών των φορέων εκτείνεται από πέντε έως δέκα.

Σχήμα 3: Μέλη των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα

2.5.4 Γεωγραφική κατανομή

Περισσότεροι από τους μισούς που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα βρίσκονται σε τρεις κύριες περιοχές: Αττική (33 τοις εκατό), Κεντρική Μακεδονία (13 τοις εκατό) και Θεσσαλία (11 τοις εκατό). Το στοιχείο αυτό ταιριάζει με την γεωγραφική κατανομή των φορέων της ΚΑΛΟ η οποία παρουσιάστηκε σε προηγούμενη έρευνα. Παρά το μικρό της γεωγραφικό μέγεθος, η Θεσσαλία (και ιδιαίτερα η πόλη της Καρδίτσας) αποδείχθηκε ένα από τα πιο σημαντικά κέντρα του συνεταιριστικού κινήματος και της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα.

Μια λεπτομερής επισκόπηση της γεωγραφικής κατανομής όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα παρουσιάζεται στον Πίνακα 9. Ο πίνακας αυτός δείχνει επίσης πως αυτά τα δεδομένα συσχετίζονται στενά με μια ανάλυση των δεδομένων από το Μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.

Πίνακας 9: Γεωγραφική κατανομή των συμμετεχόντων φορέων

	Συνολικός Αριθμός Φορέων της ΚΑΛΟ	Συνολικό ποσοστό των φορέων της ΚΑΛΟ	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Αττική	80	36%	31%	51%	37%
Κεντρική Μακεδονία	32	15%	15%	14%	21%
Θεσσαλία	23	10%	14%	3%	5%
Ανατολική Μακεδονία	15	7%	9%	6%	0%
Κρήτη	13	6%	6%	6%	5%
Πελοπόννησος	12	5%	4%	6%	5%
Νότιο Αιγαίο	9	4%	4%	6%	5%
Δυτική Ελλάδα	8	4%	4%	0%	5%
Ήπειρος	7	3%	4%	0%	0%
Κεντρική Ελλάδα	11	5%	6%	6%	5%
Ιόνια Νησιά	4	2%	1%	0%	11%
Δυτική Μακεδονία	3	1%	1%	0%	0%
Βόρειο Αιγαίο	3	1%	1%	3%	0%

2.5.5 Γεωγραφικό πεδίο λειτουργίας

Τα αποτελέσματα της μελέτης επιβεβαιώνουν ότι οι φορείς της ΚΑΛΟ κατά κύριο λόγο δραστηριοποιούνται σε συνοικιακό επίπεδο (γειτονιάς), σε τοπικό (π.χ. κοινότητας ή δήμου) ή περιφερειακό επίπεδο ή και σε συνδυασμό και των δύο. Ένα συνολικό ποσοστό 85 τοις εκατό των όσων ανταποκρίθηκαν δραστηριοποιούνται τουλάχιστον σε ένα από τα εν λόγω επίπεδα, με το 42 τοις εκατό να δραστηριοποιείται σε τοπικό επίπεδο (βλ. Πίνακα 10 για πλήρη επισκόπηση). Σύμφωνα με ό,τι θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αναμενόμενο αναφορικά με την εμβέλεια και το επίπεδο ωριμότητάς τους, ένας μικρότερος αριθμός δραστηριοποιείται είτε σε εθνικό επίπεδο είτε/και σε διεθνές επίπεδο, ωστόσο γενικότερα οι αριθμοί παραμένουν πολύ μικροί. Όπως θα ήταν αναμενόμενο, οι άτυποι φορείς που ανταποκρίθηκαν είναι πιο πιθανό να δραστηριοποιούνται σε συνοικιακό και τοπικό επίπεδο. Τέλος, πολλοί φορείς δραστηριοποιούνται σε διάφορα γεωγραφικά πεδία – από το συνοικιακό στο διεθνές. Φορείς που δραστηριοποιούνται σε κάποιο από τα ανώτερα επίπεδα είναι πιθανότερο να δραστηριοποιούνται και σε περισσότερα από ένα επίπεδα.

Πίνακας 10: Γεωγραφικό πεδίο λειτουργίας των φορέων που ανταποκρίθηκαν

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Συνοικιακό επίπεδο (γειτονιάς)	13%	8%	16%	35%
Τοπικό/Επαρχιακό επίπεδο	42%	45%	33%	35%
Περιφερειακό επίπεδο	30%	34%	22%	10%
Εθνικό επίπεδο	28%	27%	29%	25%
Διεθνές επίπεδο	21%	19%	29%	15%

2.5.6 Οργανωτικά χαρακτηριστικά

Τα πιο συνηθισμένα χαρακτηριστικά των ανταποκριθέντων στην έρευνα αφορούν τη δημοκρατική διοίκηση και τις δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων (60 τοις εκατό), την άσκηση εμπορικής δραστηριότητας (61 τοις εκατό) και την υιοθέτηση ενός καθορισμένου κοινοτικού/κοινωνικού/ περιβαλλοντικού στόχου (46 τοις εκατό). Μια πλήρης επισκόπηση παρουσιάζεται στον Πίνακα 11.

Όπως θα ήταν αναμενόμενο, ένα μικρότερο ποσοστό των άτυπων οντοτήτων ασκούν εμπορική δραστηριότητα. Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι το ποσοστό όσων ασκούν εμπορική δραστηριότητα είναι υψηλότερο για τους φορείς της ΚΑΛΟ που είναι εγγεγραμμένοι στο Μητρώο (71 τοις εκατό), από ό,τι για αυτούς που δεν είναι.

Στις απαντήσεις σημειώθηκαν επίσης και κάποιες αντιφάσεις, ιδίως με το 21 τοις εκατό των άτυπων φορέων να δηλώνει ότι έχει νομική μορφή ή έχει συσταθεί επίσημα, και το δυο τοις εκατό όσων είναι εγγεγραμμένοι στο Μητρώο να ταξινομούν τους εαυτούς τους ως άτυπη ομάδα.

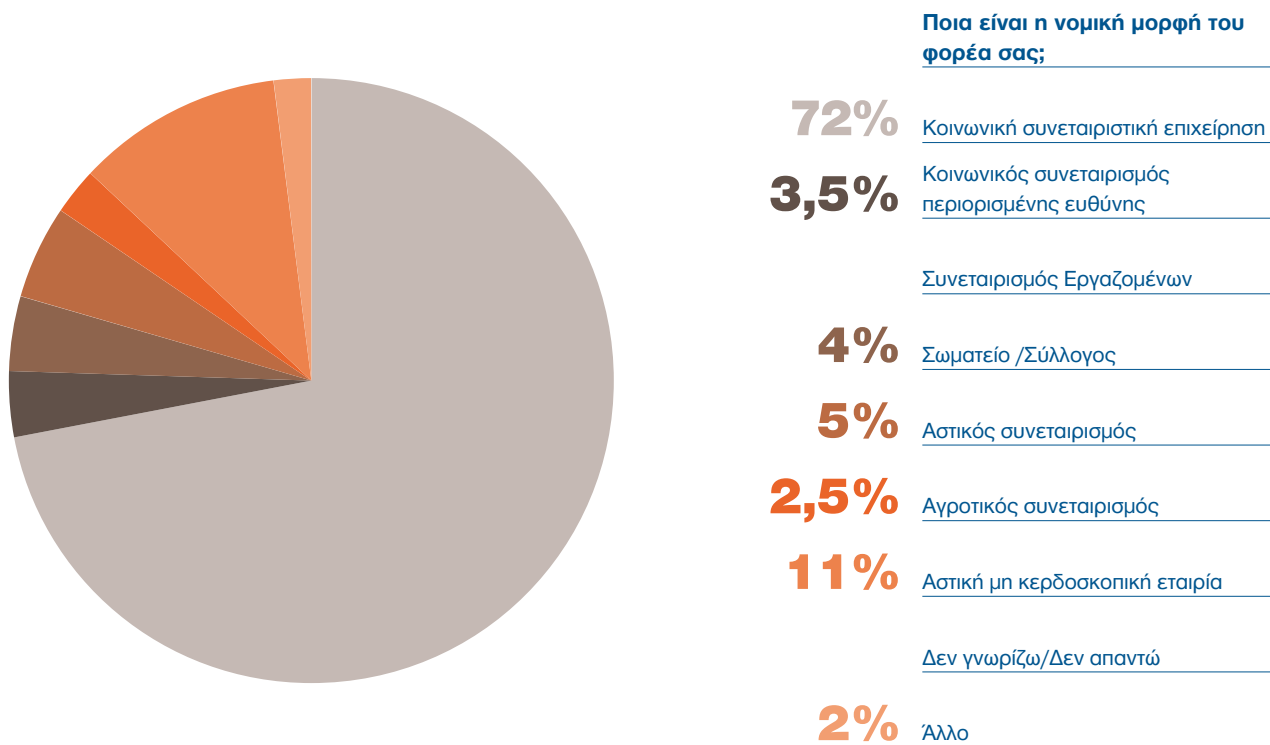
Πίνακας 11: Οργανωτικά χαρακτηριστικά των ανταποκριθέντων στην έρευνα φορέων

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη- εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Τυπική σύσταση/νομική μορφή	85%	92%	89%	21%
Εμπόριο (πώληση αγαθών και υπηρεσιών έναντι χρημάτων)	61%	71%	47%	11%
Δημοκρατικός έλεγχος από τα μέλη	60%	60%	62%	58%
Καθορισμένο κοινοτικό/κοινωνικό/ περιβαλλοντικό όφελος	46%	49%	47%	21%
Κανόνες για τους περιορισμούς στην διανομή κερδών	42%	47%	38%	5%
Οικονομική ανεξαρτησία από το κράτος	35%	29%	47%	58%
Μη χρηματικές συναλλαγές	21%	17%	18%	58%
Άτυπη ομάδα	8%	2%	0%	79%
Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ	0,5%	0%	2%	0%

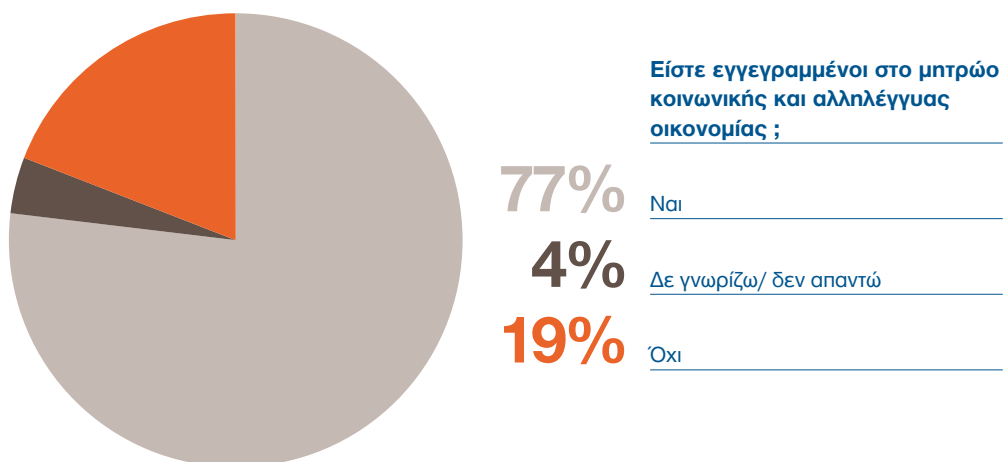
2.5.7 Τύποι νομικής μορφής

Οι επίσημοι φορείς της ΚΑΛΟ που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα μπορούν να καταταχθούν σε επτά υποκατηγορίες σύμφωνα με την νομική τους μορφή (βλ. Σχήμα 4). Η πιο συνηθισμένη κατηγορία είναι οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (72 τοις εκατό), ακολουθούμενες από τις αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρίες (11 τοις εκατό). Ένα συνολικό ποσοστό 77 τοις εκατό αυτών των οντοτήτων είναι εγγεγραμμένες στο επίσημο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. (βλ. Σχήμα 5). Από αυτές, 90 τοις εκατό είναι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις και πέντε τοις εκατό είναι κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης.

Σχήμα 4: Νομική μορφή των ανταποκριθέντων στην έρευνα φορέων

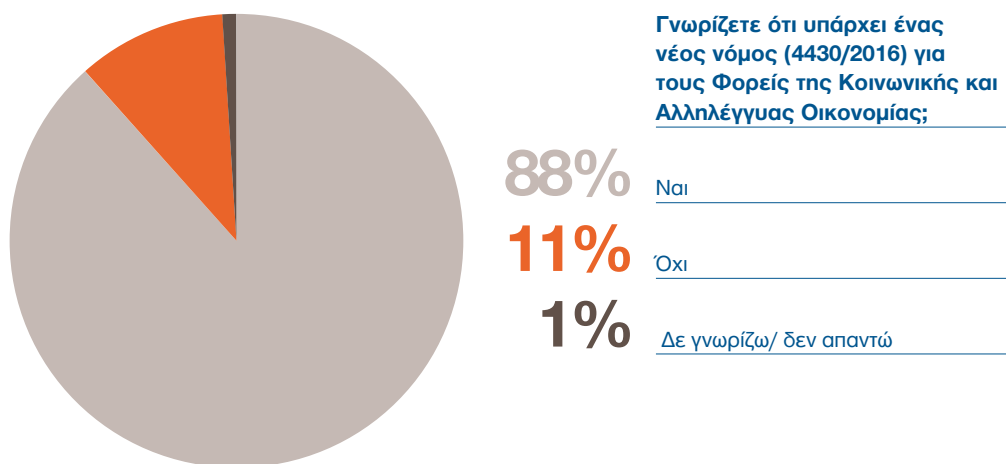
Σχήμα 5: Καθεστώς εγγραφής των ανταποκριθέντων στην έρευνα φορέων που έχουν νομική μορφή

Η γνώση του νόμου 4430/2016 ανέρχεται σε υψηλό ποσοστό σε όσους ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, με το 88 τοις εκατό να δηλώνουν ότι γνωρίζουν τον νόμο. Δεν αποτελεί έκπληξη ότι η γνώση του νόμου αγγίζει υψηλότερο επίπεδο μεταξύ όσων είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο: από αυτούς το 95 τοις εκατό

γνωρίζει τον νόμο. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι το επίπεδο γνώσης μεταξύ των άτυπων ομάδων (89 τοις εκατό) είναι υψηλότερο από το επίπεδο γνώσης μεταξύ των νομικών οντοτήτων οι οποίες δεν είναι εγγεγραμμένες στο μητρώο (67 τοις εκατό). Αυτό ενδεχομένως σημαίνει ότι μερικές οντότητες θα μπορούσαν να υπαχθούν στο μητρώο αλλά οι ίδιες δεν το γνωρίζουν.

Σχήμα 6: Γνώση του νόμου 4430/2016 μεταξύ των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα

Όσοι ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και είχαν νομική μορφή αλλά δεν ήταν εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α., ρωτήθηκαν για ποιο λόγο δεν είχαν εγγραφεί. Ελήφθησαν συνολικά 38 απαντήσεις.

- Δεν πληρούν τις νομικές προϋποθέσεις: 9
- Έχουν συσταθεί πρόσφατα/ είναι σε πολύ αρχικό στάδιο: 7
- Δεν γνωρίζουν τον νόμο/ διαδικασία: 7
- Δεν ενδιαφέρονται/ δεν έχει αξία υπό την τρέχουσα μορφή του: 7
- Δεν έχουν αποφασίσει αν θα εγγραφούν: 3
- Βρίσκονται σε διαδικασία εγγραφής: 2
- Δεν δόθηκε απάντηση: 1
- Ήταν εγγεγραμμένοι αλλά ζήτησαν να διαγραφούν: 1
- Υπήρχαν πριν από την έναρξη του μητρώου: 1

Παρ' όλο που αυτό είναι ξεκάθαρα ένα μικρό δείγμα δεδομένων, παρέχει μερικές ενδιαφέρουσες πληροφορίες για το γιατί οι φορείς αποφασίζουν να μην μετέχουν στο μητρώο υπό την τρέχουσα μορφή του.

Κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων και των ομάδων εστίασης, υπήρξαν κάποιοι που θεώρησαν πως ο νόμος 4430/2016 παραμένει υπερβολικά λεπτομερής και περίπλοκος και πως μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά για την ΚΑΛΟ στο σύνολό της. Οι περισσότεροι συμφώνησαν ότι ο νόμος του 2016 αντιμετώπισε αντιφάσεις της προγενέστερης νομοθεσίας (όπως του Ν.4019/2011) ωστόσο υπήρχαν κάποια ακόμη προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν¹⁶.

¹⁶ Όπως το έθεσε ένας συνεντευξιζόμενος «ο νέος νόμος προσπαθεί να προσαπείσει το γενικό συμφέρον με το να θεσμοθετήσει τα πάντα, αλλά θα αποτύχει καθώς το γενικό συμφέρον θα πρέπει επίσης να προστατεύεται μέσω ενός μηχανισμού ο οποίος θα ελέγχει τους φορείς και το εάν τηρούν ή όχι τον νόμο. Ο υφιστάμενος νόμος προσπαθεί να υποκαταστήσει αυτόν το μηχανισμό».

2.5.8 Εσωτερικές λειτουργίες

Όταν ζητήθηκε σε όσους ανταποκρίθηκαν στην έρευνα να προσδιορίσουν τις κύριες εσωτερικές δραστηριότητες λειτουργίας τους, οι περισσότεροι έδωσαν έμφαση ή προτεραιότητα στην δημοκρατία και στη δημιουργία συλλογικού πνεύματος τόσο εντός όσο και εκτός του φορέα. Αυτό καθίσταται εμφανές από το ότι 81 τοις εκατό λαμβάνουν αποφάσεις μέσω γενικής συνέλευσης, 73 τοις εκατό αποφασίζουν συλλογικά για τις εργασίες και τη διανομή ρόλων, 75 τοις εκατό έχουν ενεργό συμμετοχική δραστηριότητα και 63 τοις εκατό έχουν τακτικές ενημερωτικές συναντήσεις για όλα τα μέλη.

Αυτά τα ευρήματα επιβεβαιώνουν την υπόθεση ότι η ισότιμη και δημοκρατική φύση των εν λόγω φορέων της ΚΑΛΟ είναι ισχυρή. Επιπροσθέτως, από αυτούς που προσπαθούν να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν μια βιώσιμη επιχείρηση:

- 45 τοις εκατό έχουν ένα πλάνο βιωσιμότητας της επιχείρησης
- 34 τοις εκατό έχουν διαδικασίες εσωτερικού οικονομικού/λογιστικού ελέγχου
- 33 τοις εκατό έχουν μηχανισμούς για την αναζήτηση ευκαιριών ανάπτυξης

Το ποσοστό των φορέων που δεν είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο και οι οποίοι δίνουν έμφαση σε αυτούς τους τρεις τομείς είναι ελαφρώς υψηλότερο από το ποσοστό των εγγεγραμμένων. Το στοιχείο αυτό μπορεί να σχετίζεται με το γεγονός ότι οι εν λόγω φορείς συνήθως έχουν εδραιωθεί ως επιχειρήσεις για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και ως εκ τούτου έχουν περισσότερο εδραιωμένες εσωτερικές λειτουργίες.

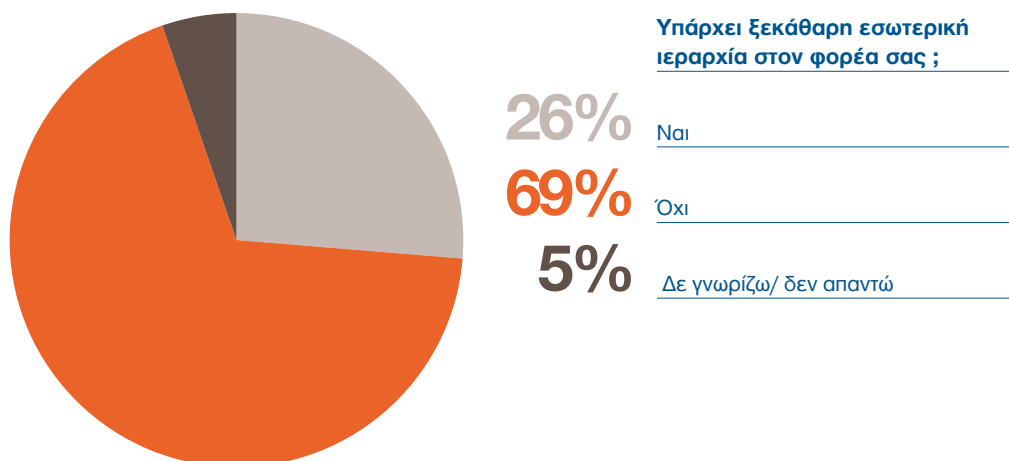
Πολλοί είναι προσηλωμένοι σε δημοκρατικές πρακτικές, και μια ξεκάθαρη πλειοψηφία λαμβάνει αποφάσεις μέσω διοικητικού συμβουλίου (55 τοις εκατό) ή/και γενικής συνέλευσης (81 τοις εκατό). Παρόλο που ένας μεγάλος αριθμός (42 τοις εκατό) εφαρμόζει ίση αμοιβή για ίση εργασία, λιγότεροι εναλλάσσουν θέσεις ευθύνης, καταβάλλουν αμοιβές βασιζόμενοι σε κριτήρια, ή έχουν έναν υπεύθυνο που κατανέμει ρόλους/αρμοδιότητες. Είναι ενδιαφέρον, ότι τα ποσοστά λήψης αποφάσεων από το διοικητικό συμβούλιο ή τη γενική συνέλευση, είναι ελαφρώς υψηλότερα στους μη εγγεγραμμένους φορείς με νομική μορφή από ότι στους εγγεγραμμένους φορείς της ΚΑΛΟ και τους άτυπους φορείς.

Σε σχέση με την ιεραρχία, 56 τοις εκατό από αυτούς που έχουν νομική μορφή (τόσο τους εγγεγραμμένους όσο και τους μη εγγεγραμμένους στο μητρώο) αναφέρουν ότι έχουν μια ξεκάθαρη εσωτερική ιεραρχία, ενώ μόνο ποσοστό 26 τοις εκατό των άτυπων οντοτήτων αναφέρουν το ίδιο. Τα λεπτομερή αποτελέσματα για τις εσωτερικές λειτουργίες παρουσιάζονται στον Πίνακα 12.

Πίνακας 12: Εσωτερικές λειτουργίες των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Λήψη αποφάσεων από την Γενική Συνέλευση	81%	82%	84%	63%
Συμμετοχή των μελών στη δραστηριότητα του φορέα	75%	74%	78%	79%
Συλλογικός τρόπος καθορισμού ρόλων και εργασίας	73%	76%	64%	68%
Δράσεις που αφορούν την τοπική κοινωνία	68%	66%	73%	74%
Τακτικές ενημερωτικές συναντήσεις που περιλαμβάνουν όλα τα μέλη του φορέα	63%	66%	56%	63%
Λήψη αποφάσεων από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου	55%	56%	60%	26%
Εκπαιδευτικές δραστηριότητες	53%	47%	76%	53%
Πλάνο επιχειρηματικής βιωσιμότητας του φορέα	45%	47%	51%	11%
Ίση αμοιβή για ίση εργασία	42%	47%	33%	21%
Διαδικασίες εσωτερικού οικονομικού/λογιστικού ελέγχου	34%	32%	47%	16%
Μηχανισμοί διερεύνησης ευκαιριών για ανάπτυξη του φορέα	33%	32%	40%	21%
Εναλλαγή των ρόλων σε θέσεις ευθύνης	25%	23%	33%	16%
Κατανομή ρόλων από τον διευθυντή/συντονιστή	21%	19%	27%	21%
Μηχανισμός αξιολόγησης της βιωσιμότητας του φορέα	15%	12%	31%	0%
Αμοιβή με κριτήρια ειδικότητας/παιδιότητας/ειδικών αναγκών	11%	12%	13%	5%

Σχήμα 7 : Εσωτερική ιεραρχία των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και έχουν νομική μορφή

Τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων και των ομάδων στόχων αποκάλυψαν ότι, πιθανόν λόγω της νεότητας του τομέα και της έλλειψης παράδοσης συνεργασίας στην χώρα, η εσωτερική επικοινωνία είναι πολλές φορές προβληματική, και οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων μπορεί να είναι χρονοβόρες και αναποτελεσματικές. Επιπροσθέτως, πολλοί συνεντευξιζόμενοι και συμμετέχοντες στις ομάδες εστίασης ανέφεραν ως ένα από τα κύρια εμπόδια για την ίδρυση μιας επιτυχημένης οντότητας την έλλειψη ευαισθητοποίησης και μια έλλειψη γνώσης σχετικά με τον τομέα της ΚΑΛΟ.

Η πλειοψηφία των φορέων της ΚΑΛΟ που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, δεν έχουν αναπτύξει συγκεκριμένα εργαλεία για την λήψη αποφάσεων ή την επίλυση διαφορών, πέραν από τον γενικό ρόλο που μπορούν να παίξουν στην εν λόγω διαδικασία οι γενικές συνελεύσεις. Οι συμμετέχοντες στις ομάδες εστίασης ανέφεραν ότι οι μηχανισμοί επίλυσης διαφορών είναι ιδιαίτερα αδύναμοι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, με κάποιες εντούτοις αξιοσημείωτες εξαιρέσεις. Ένα τέτοιο παράδειγμα στην Καρδίτσα αφορά μια σειρά 27 σεμιναρίων και εργαστηρίων που έλαβαν χώρα και απευθύνονταν σε μέλη φορέων της ΚΑΛΟ, με στόχο την προώθηση επικοινωνιακών και συνεργατικών δεξιοτήτων. Αυτό αποκαλύπτει τόσο την ωριμότητα του οικοσυστήματος της Καρδίτσας όπως και την ανωριμότητα των οικοσυστημάτων σε άλλα μέρη της χώρας.

Οι συμμετέχοντες σε άλλα μέρη ζήτησαν περισσότερο στοχευμένη υποστήριξη και εκμάθηση της ανάπτυξης αυτών των δεξιοτήτων και εργαλείων: υποστήριξη από τους ίδιους τους φορείς της ΚΑΛΟ, από τα δίκτυά τους, από τις δημοτικές αρχές και από το κράτος. Ανέφεραν, παρ' όλα αυτά, την αποτυχία ορισμένων προηγούμενων προσπαθειών εκ μέρους του κράτους να στήσει τέτοιους μηχανισμούς γιατί «στόχευαν κατά κύριο λόγο σε ανέργους οι οποίοι δεν ενδιαφέρονταν να μάθουν για την ΚΑΛΟ και πήγαιναν στα σεμινάρια απλά επειδή λάμβαναν κάποιου είδους αποζημίωση για τη συμμετοχή τους».

2.5.9 Οργανωτικοί στόχοι

Οι φορείς της ΚΑΛΟ έχουν ένα κοινωνικό σκοπό ή στόχο τον οποίο θέλουν να πετύχουν, ενώ συχνά επιδιώκουν περισσότερους στόχους. Ο στόχος που δηλώθηκε πιο συχνά μεταξύ αυτών που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα ήταν το να δημιουργήσουν ευκαιρίες απασχόλησης (75 τοις εκατό όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα), ακολουθούμενος από το να προωθήσουν ένα άλλο μοντέλο εργασίας, να υποστηρίξουν κοινωνικά ευπαθείς ομάδες και να προωθήσουν την κοινωνική αλλαγή. Η περιβαλλοντική προστασία επίσης συγκεντρώνει υψηλό ποσοστό απαντήσεων.

Είναι προφανές ότι η δημιουργία θέσεων εργασίας αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό στόχο για τους φορείς της ΚΑΛΟ που είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο και το 84 τοις εκατό αυτών των φορέων δήλωσε ότι αποτελεί έναν από τους γενικούς κοινωνικούς του στόχους. Αυτή η μεγάλη έμφαση στην εργασία και τη δημιουργία θέσεων εργασίας απορρέει σχεδόν με βεβαιότητα από την τρέχουσα ευρύτερη οικονομική και εργασιακή κατάσταση στην Ελλάδα και από την ιστορική επικέντρωση των κοινωνικών συνεταιρισμών σε αυτά τα ζητήματα.

Πίνακας 13: Οργανωτικοί στόχοι όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη- εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης (συμπεριλαμβανομένων των μελών)	74%	84%	58%	37%
Πρώθηση κοινωνικής αλλαγής	50%	47%	56%	58%
Υποστήριξη ευπαθών κοινωνικά ατόμων	48%	47%	49%	58%
Προστασία του περιβάλλοντος	48%	50%	42%	42%
Πρώθηση ενός άλλου μοντέλου εργασίας	44%	47%	38%	32%
Παροχή πρόσβασης σε ποιοτικά προϊόντα/ υπηρεσίες σε δίκαιη τιμή	41%	44%	42%	21%
Αντιμέτωπιση οικονομικού αποκλεισμού	40%	39%	38%	53%
Υποστήριξη άλλων Φορέων της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας	35%	37%	40%	5%
Καταπολέμηση ανισοτήτων	33%	31%	38%	37%
Βελτίωση μιας συγκεκριμένης κοινότητας	32%	30%	29%	53%
Βελτίωση της υγείας και της ευημερίας	31%	29%	33%	37%
Πρώθηση της εκπαίδευσης και του αλφαριθμητισμού	26%	27%	16%	42%
Ενίσχυση της θέσης των γυναικών / ισότητα των φύλων	23%	23%	27%	16%
Άλλο	12%	10%	18%	16%
Παροχή οικονομικά προσιτής στέγασης	3%	3%	2%	5%

Επίσης, είναι ξεκάθαρο ότι πολλοί από αυτούς που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα επιθυμούν να εξισορροπήσουν τις εμπορικές με τις κοινωνικές πτυχές του έργου τους, περισσότεροι από τους μισούς δίνουν έμφαση στο να επιτύχουν και κέρδος και συλλογικό κοινωνικό όφελος. Αυτή η τάση είναι ισχυρότερη μεταξύ των οντοτήτων που είναι εγγεγραμμένες στο μητρώο (με 63 τοις εκατό αυτών των φορέων να δηλώνουν ότι δίνουν έμφαση και στα δύο) παρά εκείνων που δεν είναι εγγεγραμμένες στο μητρώο (μόνο 30 τοις εκατό). Ουσιαστικά κανένας φορέας δεν δίνει έμφαση μόνο στο κέρδος.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι ο μέσος φορέας έχει επιλέξει περισσότερους από πέντε διακριτούς στόχους. Αυτή είναι άλλη μία ένδειξη για τα πολλαπλά και άφθονα κοινωνικά χαρακτηριστικά που διαθέτουν οι φορείς της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι, παρόλο που συσχετίσαμε στατιστικά τους διάφορους φορείς αναφορικά με την συμμετοχή των γυναικών σε αυτούς, δεν βρήκαμε καμία σημαντική διασύνδεση μεταξύ του ποσοστού της γυναικείας συμμετοχής και των επιλεγμένων στόχων. Ακόμη και ως προς την επιλογή της ενίσχυσης της θέσης των γυναικών/ισότητας των φύλων, φαίνεται ότι αυτή την έχουν κάνει εξίσου όλες οι ομάδες ανεξαρτήτως από την συνολική εκπροσώπηση των γυναικών σε κάθε ομάδα. Αυτό μπορεί εν μέρει να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι ερωτήσεις της έρευνας απαντήθηκαν μόνο από ένα άτομο και ως εκ τούτου υπήρξε περιορισμένη δυνατότητα να αντικατοπτριστούν οι εσωτερικές διαφορές στους κόλπους κάθε φορέα, κάτι το οποίο αποτελεί ζήτημα προς μελλοντική έρευνα.

Σχήμα 8: Έμφαση στο κέρδος έναντι του κοινωνικού οφέλους μεταξύ των ανταποκριθέντων στην έρευνα φορέων

Σε σχέση με τους οργανωτικούς στόχους, τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων και των ομάδων εστίασης αποκάλυψαν ότι το να έχει κανείς ξεκάθαρη ιδεολογική καθαρότητα και σκοπό μπορεί να αποτελέσει ενισχυτικό παράγοντα σε ορισμένα εγχειρήματα, αλλά αποδυναμωτικό σε άλλα. Για παράδειγμα, μπορεί να αποτελέσει ενισχυτικό παράγοντα σε φορείς με ιεραρχία και λιγότερα άτομα σε ηγετικές θέσεις (οντότητες με νομική μορφή οι οποίες δεν πληρούν τα δημοκρατικά κριτήρια ενός φορέα της ΚΑΛΟ σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία) αλλά μπορεί να αποτελέσει πηγή σύγκρουσης στο πλαίσιο φορέων στους οποίους εμπλέκονται περισσότερα άτομα (άτυπες ομάδες ατόμων).

2.5.10 Τομείς

Ανάμεσα σε όσους ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και διαθέτουν νομική μορφή, οι πιο συνήθεις τομείς δραστηριότητας τους είναι το εμπόριο και η επεξεργασία τροφίμων, η εκπαίδευση και ο ελεύθερος χρόνος. Ακολουθούν η κοινωνική μέριμνα, η ανακύκλωση και ο τουρισμός. Άλλοι οικονομικοί τομείς συγκεντρώνουν χαμηλότερα ποσοστά. (Βλ. Πίνακα 14 για μια πλήρη επισκόπηση.) Αυτά τα αποτελέσματα συσχετίζονται με ευρήματα από υφιστάμενες έρευνες. Τα αποτελέσματα αυτά επίσης έρχονται να προστεθούν στα ανεπίσημα στοιχεία τα οποία υποδηλώνουν ότι η κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα ασχολείται κυρίως με τις υπηρεσίες εστίασης και τα εστιατόρια, καθώς αυτός ο τομέας θεωρείται ένας σχετικά ασφαλής τρόπος να βιοποριστεί κανείς για σύντομες χρονικές περιόδους. Ωστόσο, τα κάτωθι στοιχεία καταδεικνύουν επίσης την ποικιλία και το εύρος των φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα, οι οποίοι δραστηριοποιούνται σε πολλούς διαφορετικούς βιομηχανικούς κλάδους και τομείς.

Μπορεί να είναι ενδιαφέρον το ότι ένα υψηλότερο ποσοστό των όσων δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής μέριμνας δεν είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο (18 τοις εκατό των μη εγγεγραμμένων φορέων, εν συγκρίσει με μόνο οκτώ τοις εκατό των όσων είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι μόνο οι οντότητες που έχουν νομική μορφή ρωτήθηκαν για τους τομείς της δραστηριότητάς τους, καθώς οι άτυποι φορείς οι οποίοι συμμετείχαν στην μελέτη δεν είχαν εδραιωθεί επαρκώς ώστε να έχουν μια σαφή αντίληψη των συγκεκριμένων βιομηχανικών τομέων.

Πίνακας 14: Κύριος τομέας δραστηριότητας των ανταποκριθέντων φορέων που έχουν νομική μορφή

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
Εκπαίδευση, πολιτισμός και ελεύθερος χρόνος	17%	19%	11%
Επεξεργασία και εμπορία τροφίμων	17%	17%	16%
Κοινωνική Μέριμνα	8%	5%	18%
Τουριστικές υπηρεσίες	7%	6%	7%
Προστασία περιβάλλοντος (ανακύκλωση, επαναχρησιμοποίηση)	6%	6%	5%
Συμβουλευτική/υποστήριξη επιχειρήσεων	5%	4%	9%
Υπηρεσίες φιλοξενίας (καφετέριες, εστιατόρια)	5%	5%	5%
Τεχνολογία, επικοινωνία (διαδίκτυο, σχέδιο, εκτυπώσεις)	5%	5%	2%
Γεωργία/κτηνοτροφία	4%	4%	5%
Υγειονομική περίθαλψη/υπηρεσίες υγείας	3%	3%	0%
Οικονομική υποστήριξη και παροχή υπηρεσιών	3%	3%	2%
Υπηρεσίες καθαριότητας	2%	3%	0%
Παιδική μέριμνα	2%	3%	0%
Μεταφορές	1%	1%	0%
Άλλο (διευκρινίστε)	17%	16%	20%

2.5.11 Ετήσιος κύκλος εργασιών (τζίρος) και επιχειρηματική αισιοδοξία

Οι περισσότεροι από αυτούς που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και έχουν νομική μορφή, έχουν πολύ μικρό κύκλο εργασιών, με 54 τοις εκατό να αναφέρουν ότι έχουν κύκλο εργασιών κάτω των €10.000, ενώ μόνο 15 τοις εκατό κύκλο εργασιών άνω των €100.000. Αυτό αντικατοπτρίζει την σχετικά πρόσφατη και τοπικού χαρακτήρα φύση αυτών των φορέων της ΚΑΛΟ στο σύνολό τους. Αν λάβει κανείς υπόψη το γεγονός ότι πολλοί από αυτούς τους φορείς πρέπει να απασχολούν και μέλη τους, έχοντας τόσο μικρό ετήσιο κύκλο εργασιών, προκύπτει ότι πολλοί εξ αυτών μπορεί σύντομα να δυσκολευτούν να διατηρήσουν τα μέλη τους.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι το 32 τοις εκατό από αυτούς που δεν είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. έχουν κύκλο εργασιών άνω των €100.000, εν συγκρίσει με το ποσοστό μόλις εννέα τοις εκατό εκείνων που είναι εγγεγραμμένοι. Πιθανές αιτίες για αυτό μπορεί να είναι η σύντομη περίοδος λειτουργίας των πιο πρόσφατα συσταθέντων φορέων της ΚΑΛΟ (νομοθεσία μετά το 2011) και η επικέντρωση ενός σημαντικού ποσοστού αποκλειστικά στο συλλογικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό όφελος, όπως επεξηγήθηκε στην ενότητα 2.5.10.

Οι άτυπες οντότητες δεν ρωτήθηκαν για τον ετήσιο κύκλο εργασιών τους καθώς λίγες από αυτές τηρούν λογιστικά βιβλία

Πίνακας 15: Ετήσιος κύκλος εργασιών όσων φορέων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα (τελευταίο οικονομικό έτος)

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
0 - €10.000	54%	55%	51%
€10.000 - €20.000	10%	12%	2%
€20.000 - €30.000	4%	4%	2%
€30.000 - €40.000	3%	3%	0%
€40.000 - €50.000	3%	4%	0%
€50.000 - €100.000	8%	9%	2%
€100.000 - €150.000	4%	4%	2%
€150.000 - €200.000	3%	1%	9%
€200.000 - €250.000	0%	0%	0%
€250.000 - €300.000	1%	1%	0%
€300.000 - €350.000	2%	0%	7%
€350.000 - €400.000	1%	1%	0%
€450.000 - €500.000	1%	1%	2%
€500.000 - €1M	2%	0%	7%
€1 εκ. - €5 εκ.	1%	1%	0%
Πάνω από €5 εκ.	1%	0%	5%

Παρ' όλα αυτά, η πλειοψηφία όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα είναι αισιόδοξοι για το μέλλον τους με το 68 τοις εκατό να περιμένει αύξηση του ετήσιου κύκλου εργασιών τους μέσα στους επόμενους 12 μήνες (βλ. Πίνακα 16 κατωτέρω). Το στοιχείο αυτό είναι ενθαρρυντικό υπό την έννοια ότι οι περισσότεροι έχουν προσδοκίες ανάπτυξης, ενώ παράλληλα αντανακλά και την ευρύτερη ανωριμότητα του τομέα — οι περισσότερες νεοφυείς επιχειρήσεις περιμένουν ότι θα αναπτυχθούν.

Πίνακας 16: Προσδοκίες όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα για την μελλοντική αύξηση του ετήσιου κύκλου εργασιών

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
Αύξηση κύκλου εργασιών	68%	70%	61%
Μείωση κύκλου εργασιών	8%	6%	14%
Διατήρηση κύκλου εργασιών στα ίδια επίπεδα	14%	13%	16%
Δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ	10%	11%	9%

2.5.12 Οικονομικό πλεόνασμα

Μόνο ένας πολύ μικρός αριθμός των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα είχε πλεόνασμα προς χρήση: μόνο 20 τοις εκατό είχε πλεόνασμα, ενώ ένα 42 τοις εκατό ισοσκέλιζε τα έσοδα-έξοδα και ένα 31 τοις εκατό είχε έλλειμμα. Και πάλι αυτό το στοιχείο συνδέεται κατά πάσα πιθανότητα με το πρώιμο στάδιο στο οποίο βρίσκονται πολλοί από αυτούς τους φορείς, παρόλο που θα μπορούσε επίσης να αποκαλύπτει την ανάγκη για πιο ουσιαστική επιχειρηματική στήριξη και συμβουλευτική.

Αυτοί που όντως καταφέρνουν να έχουν κάποιο πλεόνασμα, συνήθως επιλέγουν να το επανεπενδύσουν στον φορέα, είτε προς εξυπηρέτηση του στόχου του είτε για να δημιουργήσουν περισσότερες θέσεις εργασίας. Ένα μικρότερο ποσοστό εκείνων που δεν είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο είχαν ζημία (20 τοις εκατό) εν συγκρίσει με αυτούς που είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο (34 τοις εκατό).

Πίνακας 17: Κέρδος έναντι ζημίας μεταξύ των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και έχουν νομική μορφή (τελευταίο οικονομικό έτος)

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
Είχαν κέρδος/ πλεόνασμα	21%	22%	16%
Είχαν ζημία	31%	34%	20%
Ούτε κέρδος/ούτε ζημία (ισοσκελισμός εσόδων εξόδων)	42%	39%	50%
Δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ	7%	5%	14%

Πίνακας 18: Πώς οι φορείς που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και έχουν νομική μορφή χρησιμοποίησαν το οικονομικό πλεόνασμα (τελευταίο οικονομικό έτος)

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
Δημιουργία θέσεων εργασίας	37%	38%	33%
Επενδύσεις	30%	32%	21%
Διανομή σε υπαλλήλους	6%	8%	0%
Διανομή στα μέλη	3%	3%	2%
Υποστήριξη σε άλλους φορείς της ΚΑΛΟ	3%	3%	5%
Δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ	5%	5%	5%
Άλλο	16%	11%	33%

2.5.13 Πηγές εισοδήματος και συνεργασίες

Η ταυτοποίηση των πηγών εισοδήματος είναι ένα σημαντικό ζήτημα για οποιονδήποτε φορέα της ΚΑΛΟ. Από όσους ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, οι περισσότεροι ήταν φορείς της ΚΑΛΟ, οι οποίοι είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α και οι οντότητες που δεν είναι εγγεγραμμένες αλλά έχουν νομική μορφή, και αντλούν το εισόδημά τους από τις συναλλαγές, ενώ πολλοί από τους άτυπους φορείς συντηρούνται από δωρεές και εισφορές μελών. Συνολικά, οι συναλλαγές με το ευρύ κοινό (33 τοις εκατό όσων ανταποκρίθηκαν) και οι συναλλαγές με τον ιδιωτικό τομέα (29 τοις εκατό όσων ανταποκρίθηκαν) είναι οι κύριες πηγές εισοδήματος τους. Οι συναλλαγές με τον δημόσιο τομέα ήταν μια σημαντικά μικρότερη πηγή εισοδήματος. Οι εγγεγραμμένοι δε φορείς της ΚΑΛΟ είναι ο μόνος τύπος φορέα που δηλώνει την επιλογή αυτή ως την μοναδική του πηγή εισοδήματος (14 τοις εκατό). Το εισόδημα που αποκτήθηκε από επιχορηγήσεις αποτελεί συγκριτικά ένα σχετικά μικρό ποσοστό του συνολικού εισοδήματος, και οι εν λόγω επιχορηγήσεις είναι πιθανότερο να προέρχονται από ανεξάρτητες πηγές παρά από την κυβέρνηση.

Πίνακας 19: Κύρια πηγή εισοδήματος των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Συναλλαγές με το ευρύ κοινό	33%	36%	30%	16%
Συναλλαγές με τον ιδιωτικό τομέα	29%	34%	20%	11%
Συναλλαγές με τον δημόσιο τομέα	9%	14%	0%	0%
Διεθνείς συναλλαγές	3%	2%	2%	16%
Συναλλαγές με φορείς της ΚΑΛΟ	1%	1%	2%	0%
Επιχορηγήσεις από τον ιδιωτικό τομέα (π.χ Επιχορηγήσεις για την έρευνα στον τομέα των κοινωνικών επιστημών (SSR) και φιλανθρωπικές επιχορηγήσεις, δωρεές από άλλους φορείς)	6%	3%	11%	21%
Επιχορηγήσεις από την τοπική αυτοδιοίκηση	1%	0%	7%	0%
Επιχορηγήσεις από το κράτος	1%	1%	0%	0%
Άλλες επιχορηγήσεις	11%	5%	20%	32%
Δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ	4%	3%	7%	5%

Οι φορείς της ΚΑΛΟ έχουν την τάση να συνεργάζονται με μια μεγάλη ποικιλία φορέων σε ένα εύρος δραστηριοτήτων που δεν αφορούν απλά την εξασφάλιση εισοδήματος. Μεταξύ αυτών που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, ο πιο δημοφιλής τύπος φορέων με τους οποίους συνεργάζονται, ήταν οι δήμοι και οι περιφέρειες (επιλέχθηκαν από 58 τοις εκατό των ανταποκριθέντων) ακολουθούμενος από τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών (53 τοις εκατό των ανταποκριθέντων) και τα πανεπιστήμια (ποσοστό 46 τοις εκατό των ανταποκριθέντων). Το στοιχείο αυτό αντικατοπτρίζει το γεγονός ότι, παρόλο που οι περισσότερες συναλλαγές διενεργούνται με το ευρύ κοινό και τον ιδιωτικό τομέα, πολύ μεγάλο κομμάτι σημαντικού έργου τους, το οποίο είναι προϊόν συνεργασίας, γίνεται με την τοπική αυτοδιοίκηση, τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι το 28 τοις εκατό των φορέων της ΚΑΛΟ δήλωσαν ότι συνεργάζονται με διεθνείς φορείς, ποσοστό το οποίο πλησιάζει κατά πολύ το ποσοστό των φορέων που αναφέρουν ότι εργάζονται σε διεθνές επίπεδο (βλ. Ενότητα 2.5.6.)

Μια μεγαλύτερη μερίδα των ανταποκριθέντων, οι οποίοι δεν είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α, είναι πιο πιθανό να έχει συνεργαστεί με δήμους, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, πανεπιστήμια και διεθνείς φορείς. Το στοιχείο αυτό μπορεί να αντικατοπτρίζει το γεγονός ότι οι τελευταίοι είναι περισσότερο εδραιωμένοι και έχουν μεγαλύτερο δυναμικό από όσους είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο, ενώ θα μπορούσε να υποδηλώνει μεγαλύτερο δυναμισμό στο εύρος των δραστηριοτήτων που αναλαμβάνουν. Όπως θα ήταν αναμενόμενο, οι άτυπες οντότητες τείνουν να αλληλεπιδρούν περισσότερο με άλλες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και λιγότερο με επίσημους φορείς.

Πίνακας 20: Είδη των φορέων με τα οποία συνεργάζονται οι φορείς που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς καταχωρημένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Περιφέρειες/Δήμοι	58%	56%	71%	42%
Οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών	53%	49%	62%	63%
Πανεπιστήμια	46%	41%	67%	32%
Διεθνείς οργανισμοί	28%	23%	49%	21%
Επαγγελματικές ενώσεις	18%	19%	16%	21%
Άλλο	14%	14%	16%	11%
Εμπορικές ενώσεις	13%	13%	11%	16%
Συνδικαλιστικές ενώσεις	6%	4%	9%	11%
Δεν ξέρω/δεν απαντώ	5%	5%	4%	5%

2.5.14 Χρηματοδότηση και άντληση πόρων

Εκτός από το να παράγουν το δικό τους εισόδημα, οι φορείς της ΚΑΛΟ μπορούν να έχουν διαφορετικούς τύπους άντλησης πόρων και χρηματοδότησης. Μεταξύ όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, οι κύριες πηγές άντλησης πόρων ήταν για συγκεκριμένα προγράμματα και δράσεις, ή προέρχονταν από δωρεές σχετιζόμενες με τους γενικότερους στόχους τους (πολλές απαντήσεις που περιλαμβάνονται στην κατηγορία «Άλλο (διάφορα)» στον Πίνακα 21 αφορούν αυτές τις δυο πηγές άντλησης πόρων). Έχει ενδιαφέρον το οι εισφορές σε είδος αναδεικνύονται ως μια συνηθισμένη πηγή άντλησης πόρων. Ο αριθμός των δωρεών και οι εισφορές σε είδος πιθανότατα δείχνουν την αλληλεγγύη που είναι παρούσα στο περιβάλλον της Ελλάδας, αλλά μπορεί να χρειάζεται πρόσβαση και σε άλλες μορφές χρηματοδότησης τόσο για να ενισχυθεί η βιωσιμότητα των φορέων της ΚΑΛΟ όσο και για να αναπτυχθούν και να ευδοκιμήσουν στο μέλλον (για παράδειγμα, οι επενδύσεις υπό την μορφή δανείων ή υποθηκών είναι μια σχετικά μικρή πηγή χρηματοδότησης συγκριτικά με τις άλλες).

Ωστόσο, η δευτερεύουσα ανάλυση συσχέτισης δεδομένων, δείχνει ότι η πλειοψηφία των δωρεών που δίνονται για τους γενικότερους σκοπούς των προγραμμάτων, πάνε στους φορείς που έχουν ως βάση τους την Αττική. Περισσότερο από 37 τοις εκατό των φορέων στην Αττική έχουν λάβει κάποιας μορφής δωρεά και περισσότερο από το 65 τοις εκατό των συνολικών δωρεών δίνονται σε αυτούς. Αυτό μπορεί ενδεχομένως να εξηγηθεί μέσω των καλύτερων ευκαιριών δικτύωσης στις οποίες μπορεί να έχουν πρόσβαση οι εν λόγω φορείς.

Πίνακας 21: Πηγές χρηματοδότησης και πόροι που έλαβαν όσοι φορείς ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και έχουν νομική μορφή

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
Άλλο (διάφορα)	37%	40%	29%
Επιχορήγηση για συγκεκριμένο πρόγραμμα/ δράση	26%	21%	43%
Δωρεά σχετιζόμενη με τους γενικότερους στόχους του φορέα	21%	15%	40%
Χρηματοδότηση σε είδος	18%	17%	21%
Αύξηση μετοχικού κεφαλαίου	10%	11%	7%
Δε γνωρίζω/ δεν απαντώ	9%	9%	10%
Δάνειο	7%	6%	12%
Υποθήκη	1%	1%	2%
Πίστωση με μορφή υπερανάληψης	1%	1%	0%

2.5.15 Αριθμός εργαζομένων

Η συντριπτική πλειοψηφία όσων ανταποκρίθηκαν στη μελέτη έχουν λιγότερους από δέκα εργαζομένους, με το υψηλότερο ποσοστό των φορέων (30 τοις εκατό) να απασχολεί από δυο έως τέσσερα άτομα. Το εύρημα αυτό είναι ευθέως ανάλογο και συμβατό με τον κύκλο εργασιών αυτών των φορέων, (βλ. Ενότητα 2.5.12) και επισημαίνει τη σχετική ανωριμότητα των φορέων της ΚΑΛΟ που είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. Αντικατοπτρίζεται επίσης στο γεγονός ότι μια μεγαλύτερη μερίδα φορέων που δεν είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο έχουν δέκα ή περισσότερους εργαζομένους (18 τοις εκατό) εν συγκρίσει με αυτούς που είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο (εννέα τοις εκατό)

Πίνακας 22: Συνολικός αριθμός εργαζομένων στους φορείς που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και έχουν νομική μορφή

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
1	20%	21%	16%
2-4	30%	33%	22%
5-9	16%	14%	22%
10-25	7%	7%	5%
26-49	4%	2%	8%
50-99	1%	0%	5%
100-249	0%	0%	0%
250-499	0%	0%	0%
500+	0%	0%	0%
Δεν ξέρω/δεν απαντώ	22%	23%	22%

Αυτά τα δεδομένα της έρευνας συσχετίζονται στενά με τα δεδομένα για τους εργαζομένους από τις ετήσιες αναφορές που ελήφθησαν μέσω του μητρώου του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α , τα οποία δείχνουν ότι 159 φορείς (από τους 288) δεν έχουν κανένα εργαζόμενο. Μια ανάλυση του αριθμού των εργαζομένων των υπολοίπων 131 εκτίθεται στον Πίνακα 23.

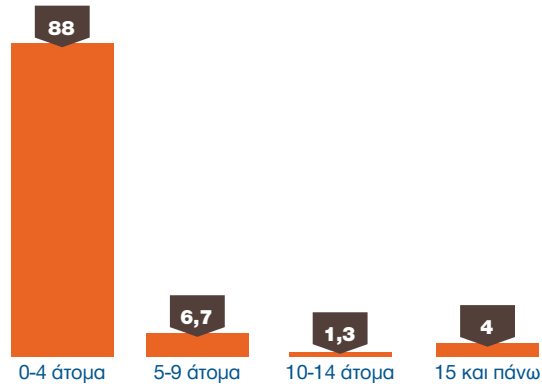
Πίνακας 23: Αριθμός των εργαζομένων στους φορείς της ΚΑΛΟ που είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. (φορείς με τουλάχιστον έναν εργαζόμενο)

	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
1	28%
2-4	30%
5-9	20%
10-25	17%
26-49	3%
50-99	1%
100-249	0%
250-499	0%
500+	0%

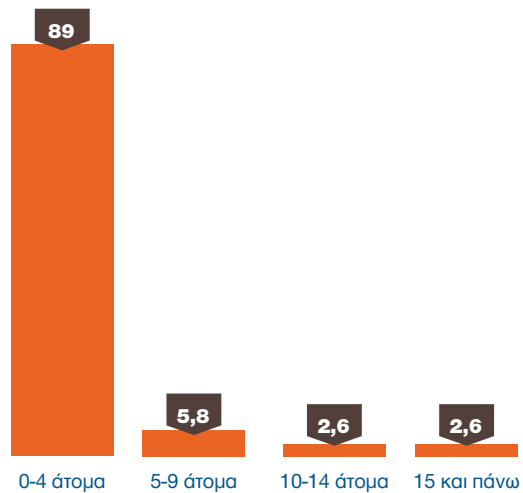
Για το 47 τοις εκατό των εργαζομένων στους φορείς που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, η εργασία τους στους φορείς της ΚΑΛΟ αποτελεί την κύρια πηγή του εισοδήματός τους. Αυτό υποδηλώνει ότι η πλειοψηφία των εργαζομένων δεν κερδίζει αρκετά για να συντηρηθεί δεδομένου του χαμηλού κύκλου εργασιών των εν λόγω φορέων. Το εύρημα αυτό αντικατοπτρίζεται επίσης στα επίπεδα της μερικής απασχόλησης. Τα κύρια δεδομένα παρουσιάζονται κάτωθι στα σχήματα 9-11.

Ένα κύριο ζήτημα που σχετίζεται με την απασχόληση και το οποίο συζητήθηκε στις συνεντεύξεις και τις ομάδες εστίασης είναι το θέμα της δέσμευσης. Το γεγονός ότι ο προηγούμενος νόμος έδινε στους φορείς της ΚΑΛΟ το δικαίωμα να λειτουργούν χωρίς εργαζομένους και μόνο με μέλη, είχε θετικές και αρνητικές επιπτώσεις. Από την μία πλευρά επέτρεπε σε άτομα να στήσουν επιχειρήσεις και να δοκιμάσουν συλλογικά νέες μορφές κοινωνικής επιχειρηματικότητας, από την άλλη πλευρά πολλοί από αυτούς τους συνεταιρισμούς έγιναν ή παρέμειναν δευτερεύουσες δραστηριότητες για πολλούς από τους συμμετέχοντες, οι οποίοι δεν δεσμεύθηκαν, αλλά μόνο συμμετείχαν στον ελεύθερό τους χρόνο. Αυτό το στοιχείο καταδεικνύει το ότι οι άνθρωποι μπορεί να τείνουν λιγότερο προς το να επενδύσουν χρόνο και πόρους σε ένα πρόγραμμα το οποίο δεν τους παρέχει μισθό και, κατά συνέπεια, το πρόγραμμα παραμένει δευτερεύον ή μπορεί και να σταματήσει. Αυτό μπορεί να φαίνεται περισσότερο λογικό για τις περισσότερες άτυπες οντότητες, αλλά δεν είναι ιδανική συνθήκη για όσους επιδιώκουν να συστήσουν ένα σταθερό φορέα και να τον δουν να εξελίσσεται με την πάροδο του χρόνου.

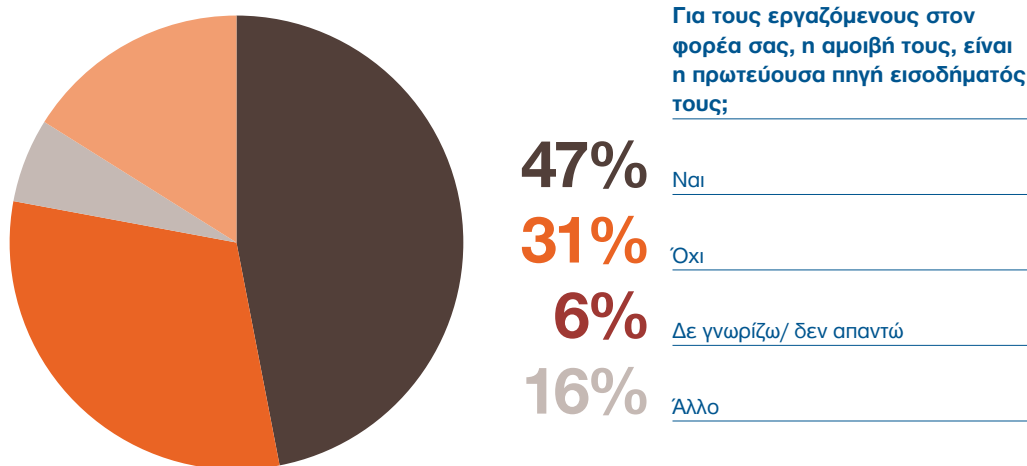
Σχήμα 9: Αριθμός των εργαζομένων μερικής απασχόλησης στους φορείς που ανταποκρίθηκαν στη έρευνα και έχουν νομική μορφή

Σχήμα 10: Αριθμός των εργαζομένων πλήρους απασχόλησης στους φορείς που ανταποκρίθηκαν στη έρευνα και έχουν νομική μορφή

Σχήμα 11: Αριθμός των εργαζομένων στους φορείς οι οποίοι έχουν νομική μορφή και ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, και των οποίων η κύρια πηγή εισοδήματος είναι η εργασία στον φορέα της ΚΑΛΟ

Σε αντιστοιχία με την αισιοδοξία για αύξηση του κύκλου εργασιών τους, μια ξεκάθαρη πλειοψηφία των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα αναμένουν να αυξήσουν το αριθμό των εργαζομένων τους μέσα στους επόμενους 12 μήνες.

Πίνακας 24: Προσδοκία μεταξύ των φορέων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα και έχουν νομική μορφή για το πώς θα μεταβληθεί ο αριθμός των εργαζομένων μέσα στους επόμενους 12 μήνες

	Ποσοστό ΟΛΩΝ όσων ανταποκρίθηκαν	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
Περισσότεροι από τους τρέχοντες εργαζόμενους	64%	65%	59%
Οι ίδιοι εργαζόμενοι	24%	22%	30%
Λιγότεροι από τους τρέχοντες εργαζόμενους	4%	4%	5%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	8%	8%	5%

2.5.16 Απασχόληση των γυναικών

Σύμφωνα με την έρευνά μας, η μέση απασχόληση γυναικών στους φορείς της ΚΑΛΟ είναι υψηλότερη και περισσότερο επικρατούσα από ό,τι στην κυρίαρχη οικονομία και τις επιχειρήσεις. Πράγματι, το 27 τοις εκατό από τους ανταποκριθέντες στην έρευνα έχουν ένα εργατικό δυναμικό στο οποίο οι γυναίκες αντιστοιχούν σε ποσοστό πάνω από το 60 τοις εκατό συνολικά. Τα ευρήματα αυτά εναρμονίζονται επίσης με έμμεσες ενδείξεις από το πεδίο που δείχνουν ότι το συνεταιριστικό κίνημα είναι ένας γυναικοκρατούμενος τομέας. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, αξίζει να συγκρίνει κανείς τους αριθμούς αυτούς με το εθνικό συνολικό εργατικό δυναμικό, όπου οι γυναίκες αντιστοιχούν στο 42 τοις εκατό των εργαζομένων (ΕΛΣΤΑΤ, 2016).

Πίνακας 25: Γυναίκες εργαζόμενες ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού των ανταποκριθέντων στην έρευνα φορέων

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
0% ως 20%	16%	19%	11%	11%
20% ως 40%	25%	23%	24%	42%
40% ως 60%	19%	19%	22%	16%
Πάνω από 60%	27%	24%	35%	26%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	13%	16%	8%	5%

2.5.17 Επωφελούμενοι

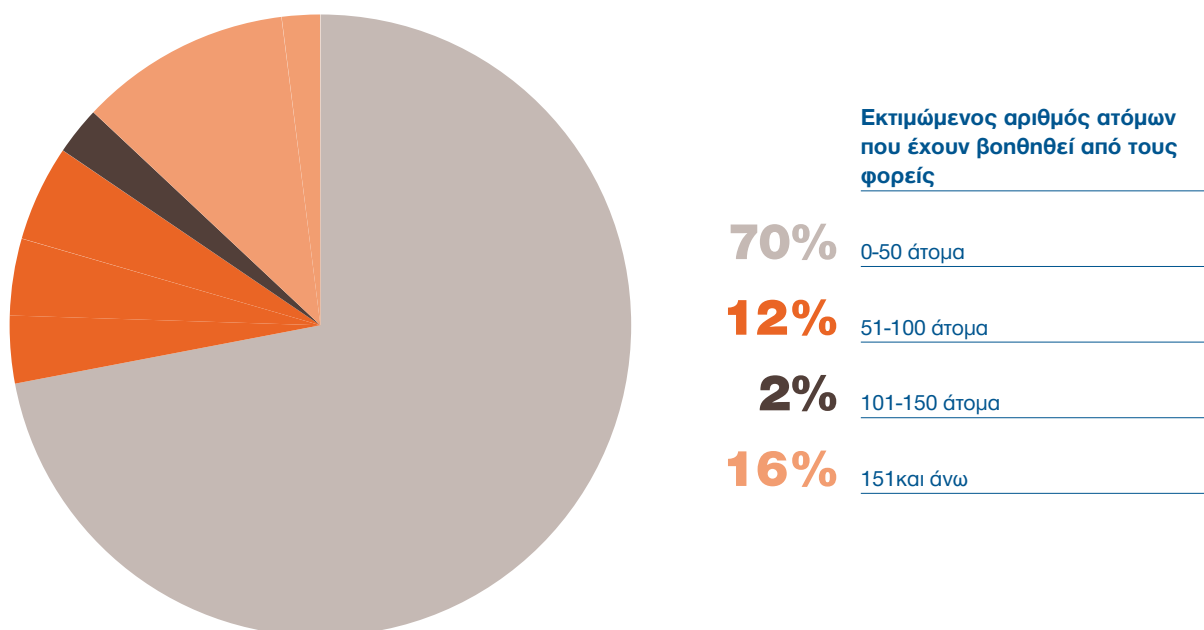
Όπως φαίνεται στην Ενότητα 2.5.10, ένα ποσοστό κοντά στο 75 τοις εκατό των ανταποκριθέντων έχουν ως στόχο την αντιμετώπιση των προκλήσεων στην Ελλάδα. Το στοιχείο αυτό εναρμονίζεται με τις κατηγορίες των επωφελούμενων στους οποίους στοχεύουν αυτοί οι φορείς, με 55 τοις εκατό να επικεντρώνονται στους μακροχρόνια ανέργους, και εν συνεχεία στους ηλικιωμένους, σε εκείνους με επισφαλή στέγαση, στους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο. Ενώ το 70 τοις εκατό των φορέων αυτή τη στιγμή έχει αντίκτυπο σε περίπου 50 άτομα, το 30 τοις εκατό έχει ήδη μια σημαντική εμβέλεια επιρροής (βλ. Σχήμα 12).

Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι οι άτυπες ομάδες είναι πιο πιθανό να υποστηρίζουν πρόσφυγες και αστέγους.

Πίνακας 26: Κατηγορίες επωφελούμενων στους οποίους στοχεύουν οι ανταποκριθέντες φορείς

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Μακροχρόνια άνεργοι	55%	56%	51%	59%
Άλλοι	25%	22%	32%	35%
Ηλικιωμένοι	20%	19%	22%	24%
Άτομα με σωματική αναπηρία	18%	19%	15%	18%
Άτομα με μαθησιακή ή διανοητική/ψυχική αναπηρία	17%	18%	17%	12%
Πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο	14%	11%	17%	29%
Άστεγοι ή άτομα με επισφαλή στέγαση	13%	9%	22%	24%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	13%	13%	12%	12%
Θύματα ενδοοικογενειακής βίας	10%	9%	12%	12%
Άτομα με προβλήματα εξαρτήσεων (αλκοόλ, ναρκωτικά)	8%	7%	5%	18%
Άτομα που εξέρχονται από περίοδο παραβατικότητας	7%	7%	5%	12%
Νέοι με παραβατική συμπεριφορά	6%	8%	0%	6%
Θύματα εμπορίας ανθρώπων	3%	2%	2%	6%

Σχήμα 12: Εκτιμώμενος αριθμός επωφελουμένων από τη δραστηριότητα των ανταποκριθέντων φορέων

2.5.18 Ηγεσία

Μεταξύ των ανταποκριθέντων φορέων, το 65 τοις εκατό των ηγετικών στελεχών τους είναι άντρες, ποσοστό χαμηλότερο από αυτό που ισχύει στις συνηθισμένες επιχειρήσεις (πρόσφατα στοιχεία από τον διεθνή επιχειρηματικό σύμβουλο Grant Thornton, ορίζουν το ποσοστό των ηγετικών στελεχών στις συνηθισμένες επιχειρήσεις, το οποίο είναι άντρες, σε σχεδόν 80 τοις εκατό). Το ποσοστό των ηγετικών στελεχών στον τομέα της ΚΑΛΟ που είναι γυναίκες, εναρμονίζεται, ως εκ τούτου, περισσότερο με αυτό που ισχύει στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπου μπορούμε να παρατηρήσουμε ένα ομοίως υψηλό ποσοστό ηγετικών στελεχών που είναι γυναίκες. Το ποσοστό των ηγετικών στελεχών που είναι γυναίκες και στις τρεις κατηγορίες φορέων διαμορφώνεται ως εξής:

- ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ φορείς: 33 τοις εκατό
- ΜΗ ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ φορείς: 38 τοις εκατό
- ΑΤΥΠΟΙ φορείς: 18 τοις εκατό

Αξίζει να επισημανθεί ότι, αν και τα επίπεδα της απασχόλησης των γυναικών εντός του τομέα της ΚΑΛΟ είναι υψηλότερα από ότι αυτά στις συνηθισμένες επιχειρήσεις, το στοιχείο αυτό δε μπορεί να μεταφραστεί κατ' αναλογία και σε θέσεις ηγεσίας που καταλαμβάνονται από γυναίκες (αν και το συνολικό ποσοστό των ηγετικών στελεχών που είναι γυναίκες – 35 τοις εκατό– είναι υψηλότερο από το 20 τοις εκατό εντός των συνηθισμένων επιχειρήσεων).

Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο, το 41 τοις εκατό των ηγετικών στελεχών έχουν μεταπτυχιακό/ διδακτορικό, με έναν παρόμοιο αριθμό να είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το υψηλό αυτό μορφωτικό επίπεδο είναι ανάλογο και για τις τρεις κατηγορίες φορέων.

Πίνακας 27: Μορφωτικό επίπεδο των ηγετικών στελεχών των ανταποκριθέντων φορέων

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Μεταπτυχιακές/Διδακτορικές σπουδές	41%	37%	54%	41%
Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	38%	41%	35%	24%
Επαγγελματικές σχολές	3%	5%	0%	0%
Λύκειο/τεχνικές σχολές	14%	16%	4%	18%
Γυμνάσιο	2%	1%	4%	0%
Δημοτικό	1%	0%	0%	6%
Τίποτα από τα παραπάνω	1%	0%	0%	6%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	2%	0%	4%	6%

Σχετικά με την ηλικία των ηγετικών στελεχών, δεν υπάρχει κάποιο εμφανές μοτίβο, αν και αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν πολύ λίγα ηγετικά στελέχη κάτω των 24 ετών ή άνω των 60.

Πίνακας 28: Ηλικία ηγετικών στελεχών των ανταποκριθέντων φορέων

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
16-24	1%	1%	0%	6%
25-44	47%	48%	48%	35%
45-64	49%	48%	50%	53%
65+	2%	1%	2%	0%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	2%	1%	0%	6%

Το 25 τοις εκατό των ηγετικών στελεχών προέρχονται από ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι πολλοί κοινωνικοί επιχειρηματίες έχουν «προσωπική» εμπειρία του προβλήματος το οποίο επιδιώκουν να αντιμετωπίσουν. Το στοιχείο αυτό είναι ανάλογο και στις τρεις κατηγορίες φορέων.

Πίνακας 29: Ηγετικά στελέχη των ανταποκριθέντων φορέων που προέρχονται από ευπαθείς κοινωνικά ομάδες

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Ναι	25%	25%	27%	24%
Όχι	72%	72%	71%	71%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	3%	3%	2%	6%

2.5.19 Δικτύωση

Η δικτύωση σε αυτήν την περίπτωση αναφέρεται σε δίκτυα φορέων και υποστηρικτικές δομές στις οποίες οι φορείς της ΚΑΛΟ μπορούν να έχουν πρόσβαση και τις οποίες μπορούν να αξιοποιήσουν. Οι φορείς της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα φαίνεται να είναι σε ένα μέτριο βαθμό συνδεδεμένοι μεταξύ τους, καθώς και με ευρύτερα εθνικά και διεθνή δίκτυα. Ένα ποσοστό της τάξης του 46 τοις εκατό συμμετέχουν σε κάποιας μορφής δίκτυο.

Τα οφέλη που αποκομίζουν από τη συμμετοχή τους είναι ποικίλα, και συμπεριλαμβάνουν τη γνώση, την πληροφόρηση και τη μάθηση από άλλους.

Έκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι, λίγοι εξ αυτών αποκτούν ένα συγκεκριμένο επιχειρηματικό όφελος, όπως οι επιχειρηματικές συμβουλές (3 τοις εκατό) ή η οικονομική και επιχειρηματική ανάπτυξη (7 τοις εκατό). Το στοιχείο αυτό μπορεί να σημαίνει ότι, αν και τα υφιστάμενα δίκτυα σαφώς παρέχουν κάποιο όφελος, πρωταρχικός τους ρόλος είναι η ανταλλαγή πληροφορίας και γνώσης, και όχι οι ευκαιρίες, η προσωπική υποστήριξη ή οι πρακτικές συμβουλές.

Πίνακας 30: Συμμετοχή σε δίκτυα ανάμεσα στους ανταποκριθέντες φορείς

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Ναι	46%	45%	52%	39%
Όχι	51%	52%	45%	56%
Δε γνωρίζω/ δεν απαντώ	2%	2%	2%	6%

Πίνακας 31: Γνώμη των ανταποκριθέντων φορέων για τα οφέλη της συμμετοχής σε δίκτυα

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Άντληση γνώσης από άλλους φορείς της ΚΑΛΟ	27%	30%	18%	28%
Πρόσβαση σε χρήσιμες πληροφορίες	20%	22%	13%	17%
Άντληση γνώσης από άλλους φορείς	12%	10%	20%	17%
Ευαισθητοποίηση/προώθηση υποστηρικτικών πολιτικών	10%	9%	18%	6%
Προσωπική υποστήριξη και δημιουργία σχέσεων	7%	5%	13%	11%
Οικονομική και επιχειρηματική ανάπτυξη	7%	9%	5%	0%
Επιχειρηματικές συμβουλές	3%	1%	3%	11%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	5%	6%	5%	0%
Άλλο (διευκρινίστε)	8%	8%	8%	11%

Οι ομάδες εστίασης και οι συνεντεύξεις αποκάλυψαν ότι η «δικτύωση» μπορεί να σημαίνει διαφορετικά πράγματα για διαφορετικούς φορείς. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η δικτύωση έχει έναν πολυδιάστατο και ποικιλόμορφο ρόλο να διαδραματίσει μεταξύ των διαφόρων φορέων της ΚΑΛΟ που συμμετείχαν. Για τις περισσότερες άτυπες οντότητες, οι πιο πολύτιμες πλευρές της δικτύωσης είναι η ροή της πληροφορίας και η ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών. Για τους περισσότερο καθιερωμένους φορείς (και εκείνους που ενδιαφέρονται λιγότερο για την πολιτική διάσταση της ΚΑΛΟ), τα δίκτυα με πρακτικά επιχειρηματικά αποτελέσματα έχουν πιο πολλή σημασία. Ενώ για εκείνους που θέλουν να εργαστούν συνεργατικά, η δικτύωση συμπεριλαμβάνει όχι μόνο ροή πληροφορίας, αλλά και συγκεκριμένα σεμινάρια σχετικά με τη συνεργασία, την επιχειρηματική δικτύωση, τη διαχειριστική δικτύωση (managerial networking) και τη δικτύωση σε σχέση με τη χρηματοδότηση από τοπικές συνεταιριστικές τράπεζες.

Οι διάφορες μορφές «δικτύωσης» που ξεχώρισαν από τις ομάδες εστίασης και τις συνεντεύξεις μπορούν να ομαδοποιηθούν ως εξής:

- Ροή πληροφορίας και ανταλλαγή εμπειριών, που μπορεί να οδηγήσει σε συνεργασία (για παράδειγμα, το φεστιβάλ συνεργατικής και αλληλέγγυας οικονομίας)
- Ανάπτυξη εναλλακτικών διαδικασιών, συμπεριλαμβανομένων εναλλακτικών εργαλείων ανεξάρτητης χρηματοδότησης (για παράδειγμα, το Δίκτυο Συνεταιριστικών Εγχειρημάτων στην Αθήνα)

- Πρακτικά δίκτυα μεταξύ φορέων που δραστηριοποιούνται σε συναφείς τομείς οικονομίας, με λιγότερα στοιχεία πολιτικού χαρακτήρα (για παράδειγμα το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ενεργειακών Συνεταιρισμών)
- Βαθύτερα δίκτυα που υποστηρίζουν το κοινωνικό κεφάλαιο και τις συνεργατικές δεξιότητες, καθώς και τη ροή χρηματοδότησης και πληροφορίας (για παράδειγμα, το ώριμο οικοσύστημα της Καρδίτσας)
- Πρακτικά επιχειρηματικά δίκτυα για εκείνους που τους ενδιαφέρει λιγότερο το συνεταιριστικό κίνημα ή οι πολιτικές διαστάσεις, και είναι επικεντρωμένοι αντ' αυτού στην ανταλλαγή γνώσης γύρω από τα επιχειρηματικά μοντέλα και σχέδια.

2.5.20 Δυνατότητες και εμπόδια στην ανάπτυξη

Καθώς η ΚΑΛΟ αναπτύχθηκε πρόσφατα στην Ελλάδα, ο πραγματικός της αντίκτυπος είναι σχετικά μικρός, παρά την αρχική δυναμική της εμφάνιση. Αυτός ο δυναμισμός αντανακλάται στην αισιοδοξία των ανταποκριθέντων στην έρευνα που, όπως ήδη είδαμε, προβλέπουν αύξηση του κύκλου εργασιών και του εργατικού δυναμικού κατά το επόμενο έτος. Όταν ρωτήθηκαν συγκεκριμένα για την ανάπτυξη, το 90 τοις εκατό αναμένει ανάπτυξη του φορέα του κατά το επόμενο έτος και σχεδόν το ίδιο ποσοστό πιστεύει ότι υπάρχουν δυνατότητες για την ανάπτυξη της ΚΑΛΟ στον οικονομικό τομέα και/ή στη γεωγραφική περιοχή τους. Όσον αφορά την περιοχή, οι οντότητες που δεν ανήκουν στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. είναι οι πιο αισιόδοξες όλων (το 98 τοις εκατό βλέπει δυνατότητες ανάπτυξης στην περιοχή τους, σε σύγκριση με το 88 τοις εκατό των εγγεγραμμένων στο μητρώο).

Αυτό είναι ενθαρρυντικό και δείχνει τις δυνατότητες των πολιτικών και πρακτικών ενίσχυσης των φορέων της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα.

Σε συνέχεια των υψηλών ποσοστών αναμενόμενης ανάπτυξης, η δευτερογενής στατιστική ανάλυση συσχέτισης δείχνει ότι μια σειρά παραγόντων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν αυτήν την ευρεία αισιοδοξία, στην πραγματικότητα δεν παίζουν σημαντικό ρόλο στις απαντήσεις. Η πλειοψηφία των φορέων της ΚΑΛΟ προσμένουν να αναπτυχθούν το επόμενο έτος ανεξάρτητα από την οικονομική τους απόδοση, τη γεωγραφική τους θέση ή το μέγεθος των δραστηριοτήτων τους κατά το προηγούμενο έτος. Εκείνοι που προσμένουν να αναπτυχθούν οικονομικά προβλέπουν επίσης αύξηση των μελών τους. Επιπλέον, τα διάφορα εμπόδια ανάπτυξης που βιώνουν δεν φαίνεται να επηρεάζουν ουσιαστικά την αρχική τους αισιοδοξία. Αν και συμφωνούν ότι οι σωστές πολιτικές είναι εξαιρετικής σημασίας για την ενίσχυση της ΚΑΛΟ, η ανάλυσή μας δείχνει πως ένα υψηλό ποσοστό των ερωτηθέντων προσδοκά ανάπτυξη ακόμη και με την ισχύουσα νομοθεσία. Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί πως παρά τον μικρό αριθμό των ανταποκριθέντων στην έρευνα οι οποίοι δεν προβλέπουν ανάπτυξη του φορέα τους, τα σημαντικότερα εμπόδια που σημειώνουν, σχετίζονται με τη χρηματοδότηση, τους κυβερνητικούς κανονισμούς, την έλλειψη ενημέρωσης και την έλλειψη ταμειακών ροών.

Πίνακας 32: Η άποψη των ανταποκριθέντων στην έρευνα φορέων, σχετικά με το εάν ο φορέας τους θα αναπτυχθεί εντός των επόμενων 12 μηνών

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Ναι	90%	93%	85%	79%
Όχι	4%	4%	7%	5%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	5%	4%	7%	16%

Αξίζει να σημειωθεί ότι, ενώ οι ανταποκριθέντες στην έρευνα ήταν αρκετά αισιόδοξοι για την ανάπτυξη, πολλοί από τους συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις και τις ομάδες στόχους αρχικά αντιμετώπισαν την ιδέα της ανάπτυξης με κάποιο σκεπτικισμό. Αυτό δεν συνέβη επειδή δεν επιθυμούν να αναπτύξουν τις επιχειρήσεις τους ή τον τομέα της ΚΑΛΟ, αλλά επειδή συχνά ήταν αντίθετοι στο κυρίαρχο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης στην απλούστερη μορφή της. Πολλοί έχουν το όραμα μιας κοινωνίας με μικρότερη παραγωγικότητα και πιο αργό ρυθμό ζωής, αντί για ένα οικονομικό μοντέλο ταχείας ανάπτυξης. Ωστόσο, πιστεύουν ότι η ΚΑΛΟ μπορεί να ανοίξει τον δρόμο για έναν ευρύτερο κοινωνικό μετασχηματισμό και ο σκεπτικισμός τους δεν σημαίνει ότι δεν επιθυμούν να αναπτύξουν τους φορείς τους ή τον ευρύτερο τομέα. Στην πραγματικότητα, ισχύει το αντίθετο, όπως εξηγείται παρακάτω.

Αντικατοπρίζοντας την αισιοδοξία των ανταποκριθέντων στην έρευνα, η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων αναμένει ότι η ΚΑΛΟ στην Ελλάδα θα αναπτυχθεί σημαντικά τα επόμενα χρόνια, για διάφορους λόγους:

- Υπάρχει ένα σύνολο κοινωνικών υπηρεσιών που η πολιτεία δεν μπορεί πλέον να προσφέρει στο βαθμό που απαιτείται. Το κενό είτε θα πρέπει να καλυφθεί από τον ιδιωτικό τομέα (αν και αυτό μπορεί να είναι πολύ δαπανηρό) είτε μέσω φορέων της ΚΑΛΟ.
- Οι φορείς της ΚΑΛΟ δραστηριοποιούνται σε διάφορους τομείς που τείνουν να είναι τομείς έντασης εργατικού δυναμικού και όχι έντασης κεφαλαίου, γεγονός σημαντικό για τη μείωση της ανεργίας.
- Η παρακμή του μοντέλου της «οικογενειακής επιχείρησης» δημιουργεί χώρο για επέκταση της ΚΑΛΟ.
- Η κατάρρευση της χρηματοδότησης στον ιδιωτικό τομέα αφενός επηρεάζει και τους φορείς της ΚΑΛΟ αλλά μπορεί να θεωρηθεί και ευκαιρία ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών χρηματοδότησης.
- Οι συνεταιριστικές οντότητες μπορούν να είναι πολύ αποτελεσματικές στην κατανομή των εξόδων και στη γραφειοκρατική-διοικητική εργασία που παραδοσιακά εμποδίζουν τους πολίτες να δημιουργούν νέες επιχειρήσεις.
- Η ΚΑΛΟ μπορεί να ενισχύσει τις τοπικές κοινότητες αλλά και να ενισχυθεί από αυτές. Επιπλέον, οι φορείς της ΚΑΛΟ μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τα τοπικά προβλήματα και να παράσχουν καινοτόμους τρόπους επίλυσής τους.
- Οι κοινές δράσεις μπορούν να προσφέρουν την αίσθηση της ικανοποίησης και να βελτιώσουν την ατομική, συλλογική και κοινωνική ευημερία.
- Τα νέα κοινωνικά κινήματα είναι στενά συνδεδεμένα με την ΚΑΛΟ και η αλληλεπίδραση με αυτά μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα για την περαιτέρω ανάπτυξη της ΚΑΛΟ.
- Οι βελτιώσεις που επέφερε ο νόμος 4430/2016 θα μπορούσαν να διευκολύνουν την ανάπτυξη της ΚΑΛΟ.

Πίνακας 33: Η άποψη των ανταποκριθέντων στην έρευνα φορέων σχετικά με το εάν θα επέλθει ανάπτυξη της ΚΑΛΟ στον τομέα τους

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Ναι	91%	89%	98%	89%
Όχι	5%	7%	0%	5%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	4%	4%	2%	5%

Οι πιο δημοφιλείς επιλογές μεταξύ των συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις και στις ομάδες εργασίας (workshop), όταν ρωτήθηκαν σε ποιους τομείς κατά την άποψη τους είναι πιθανότερο να υπάρξει

ανάπτυξη της ΚΑΛΟ, περιλάμβαναν:

- Γεωργική παραγωγή και μεταποίηση γεωργικών προϊόντων
- Εναλλακτικός τουρισμός, συμπεριλαμβανομένου του οικοτουρισμού
- Παραγωγή ενέργειας, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ενέργεια κοινοτικής ιδιοκτησίας
- Διαχείριση αποβλήτων και ανακύκλωση
- Υπηρεσίες με τη συμμετοχή και υπέρ των ευάλωτων ατόμων
- Διαχείριση κοινών αγαθών (κανάλια, γήπεδα, δάση, αλιεία κ.λπ.).

Αυτό συμφωνεί σε μεγάλο βαθμό με την προηγούμενη έρευνα¹⁷ που υποδεικνύει ότι το κίνημα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα επικεντρώνεται περισσότερο στο να ενεργοποιήσει εκ νέου την οικονομική δραστηριότητα με συλλογικούς και δικαιότερους τρόπους παρά στο να προσφέρει υπηρεσίες με ιδιαίτερη κοινωνική έμφαση. Έτσι, πολλοί θεώρησαν πως η ΚΑΛΟ αποτελούσε έναν πιθανό δρόμο προς την αναδιοργάνωση της οικονομίας, παρά έναν «συμπληρωματικό» στην επικρατούσα τάση τομέα. Υπό αυτή την έννοια, οι τομείς στους οποίους μπορεί να υπάρξει μελλοντική ανάπτυξη είναι δυνητικά απεριόριστοι -σύμφωνα με αρκετούς από τους συμμετέχοντες στις ομάδες εστίασης.

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες δεν είχαν σαφή εικόνα για το αν η περιοχή τους πλεονεκτούσε ή μειονεκτούσε αναφορικά με τις δυνατότητες ανάπτυξης. Εξαιρέση αποτελούσαν οι συμμετέχοντες στην Καρδίτσα, οι οποίοι έχουν την ισχυρή αίσθηση ότι οι υποδομές και το κοινωνικό κεφάλαιο γύρω από τη συνεργασία που έχουν δημιουργήσει θα βοηθήσουν στο μέλλον, ιδιαίτερα στην υποστήριξη νέων οντοτήτων. Αυτό μπορεί να υποδεικνύει την ανάγκη για πιο ενδελεχή έρευνα σχετικά με τα γεωγραφικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της χώρας, ώστε να υπάρξει βαθύτερη κατανόηση του γιατί ορισμένες περιοχές αναπτύσσονται περισσότερο από άλλες και πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν καλύτερα οι διαφορετικές ανάγκες.

Όσον αφορά τον προγραμματισμό για την επίτευξη ανάπτυξης εντός των επόμενων 12 μηνών, οι περισσότεροι από τους ανταποκριθέντες στην έρευνα δήλωσαν ότι δίνουν προτεραιότητα είτε στην ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών (31 τα εκατό), επεκτείνοντας τις υπάρχουσες εργασίες (22 τα εκατό), προσελκύνοντας νέους αγοραστές και πελάτες (21 τοις εκατό) είτε στην είσοδο σε νέες αγορές (10 τοις εκατό). Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί ως επιθυμία για καινοτομίες, για ανάπτυξη της εργασίας και για επέκταση μέσω της απόκτησης νέων υποστηρικτών και πελατών.

Ενδιαφέρον έχει να σημειωθεί ότι, παρά το γεγονός ότι η χρηματοδότηση θεωρείται το μεγαλύτερο εμπόδιο στην ανάπτυξη (βλ. Πίνακα 38), λίγοι επιδιώκουν να προσελκύσουν επενδύσεις ή χρηματοδοτήσεις ώστε να επεκταθούν και αυτό μπορεί να οφείλεται στη διαθεσιμότητα και την πρόσβαση.

Πίνακας 34: Σχέδια των ερωτηθέντων φορέων για την επίτευξη ανάπτυξης εντός των επόμενων 12 μηνών

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.
Ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών	31%	29%	40%
Ανάπτυξη ή επέκταση εργασιών	22%	22%	23%
Προσέλκυση νέων αγοραστών ή πελατών	20%	23%	11%
Είσοδος σε νέες αγορές	10%	11%	6%

17 Βλ. την έρευνα της Αδάμ, 2014

Επέκταση σε νέες γεωγραφικές περιοχές	7%	7%	6%
Προσέλκυση επενδύσεων ή οικονομικών πόρων με στόχο την επέκταση	4%	4%	6%
Άλλο	2%	1%	6%
Αύξηση πωλήσεων με τους υπάρχοντες πελάτες	1%	2%	0%
Συγχώνευση με άλλον φορέα	1%	2%	0%
Εξασφάλιση μέρους της αγοράς από τη συμμετοχή σε κοινοπραξία	1%	0%	3%
Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	0%	0%	0%

Η πλειοψηφία των ανταποκριθέντων στην έρευνα δεν πιστεύει ότι οι δημόσιες πολιτικές συμβάλλουν στην ανάπτυξη των φορέων της ΚΑΛΟ, γεγονός που ίσως να αντικατοπτρίζει τις ευρύτερες προκλήσεις στην οικονομία, καθώς και την επιθυμία να κάνει περισσότερα η κυβέρνηση.

Πίνακας 35: Η άποψη των ανταποκριθέντων στην έρευνα σχετικά με το αν οι δημόσιες πολιτικές συμβάλλουν στην ανάπτυξη φορέων της ΚΑΛΟ

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Ναι	42%	42%	40%	44%
Όχι	53%	52%	57%	44%
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	6%	6%	2%	11%

Τα αποτελέσματα αυτά συσχετίζονται με την ανατροφοδότηση από τους συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις και τις ομάδες εστίασης, οι οποίοι σε γενικές γραμμές συμφώνησαν ότι, μέχρι στιγμής, οι κρατικές πολιτικές δεν είναι ιδιαίτερα επιτυχημένες στην προώθηση και διευκόλυνση της ανάπτυξης της ΚΑΛΟ. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες επεσήμαναν τους βασικούς τομείς που ήταν ιδιαίτερα απαιτητικοί και που θα μπορούσαν να βελτιωθούν:

- Η γραφειοκρατία τέθηκε ως κύριο εμπόδιο σε όλες σχεδόν τις ομάδες εστίασης και τις συνεντεύξεις. Σε γενικές γραμμές, επρόκειτο για σχόλιο σχετικά με τον υπερβολικό αριθμό εγγράφων που απαιτούνται για την ίδρυση και τη λειτουργία ενός νέου φορέα.
- Ζητήθηκε επίσης μεγαλύτερη πληροφόρηση σχετικά με τα χρηματοδοτικά μέσα και τους μηχανισμούς ελέγχου στο νόμο καθώς και κίνητρα δικτύωσης. Αρκετοί συμμετέχοντες δήλωσαν ότι ο νόμος 4430/2016 δεν προσφέρει αρκετά κίνητρα δικτύωσης ούτε πρόσβαση σε κατάλληλα χρηματοδοτικά μέσα.
- Το γεγονός ότι το μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. βρίσκεται μόνο στην Αθήνα είναι προβληματικό για εκείνους τους φορείς της ΚΑΛΟ που βρίσκονται σε άλλες περιοχές της χώρας (κάποιοι χρειάστηκε να μεταβούν εκεί οι ίδιοι καθώς δεν κατέστη δυνατό να εγγραφούν επιτυχώς τηλεφωνικά). Η ψηφιοποίηση θα βοηθούσε στη μείωση του κόστους για όλους τους ενδιαφερόμενους.
- Η έλλειψη ευαισθητοποίησης σχετικά με την ΚΑΛΟ εκ μέρους άλλων κρατικών υπηρεσιών και υπουργείων σημαίνει ότι δεν μπορούν να συμβάλουν ή να υποστηρίξουν, στο βαθμό που θα μπορούσαν εάν ίσχυε το αντίθετο. Αυτό συσχετίζεται με ορισμένα από τα ευρήματα που εντοπίστηκαν σε προηγούμενες έρευνες, στις οποίες η έλλειψη συντονισμού και επικοινωνίας μεταξύ διαφορετικών

υπουργείων δημιουργούν ασυνέπειες και εμπόδια.

- Η έλλειψη μηχανισμών επικοινωνίας μεταξύ κράτους και δικτύων της ΚΑΛΟ και συλλογικότητας αποτελεί επίσης μεγάλο εμπόδιο.

Όσον αφορά τους ευρύτερους παράγοντες που μπορούν να παρεμποδίσουν την ανάπτυξη των φορέων της ΚΑΛΟ, το 64 τοις εκατό των ανταποκριθέντων στην έρευνα αναφέρουν ως κύριο εμπόδιο την ικανότητα πρόσβασης σε κατάλληλη χρηματοδότηση. Αυτό αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι τα βασικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι μεμονωμένοι φορείς σχετίζονται με τη χρηματοδότηση (βλ. Πίνακα 36) και αυτό αποτελεί την πιο κοινή άποψη μεταξύ των φορέων στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. (74 τοις εκατό). Το χαμηλό ποσοστό αναθέσεων και προμηθειών από τον δημόσιο τομέα επίσης αντιμετωπίζεται ως σημαντικό εμπόδιο, το οποίο μπορεί να υποδείξει άλλον έναν τομέα στον οποίο η κυβέρνηση πρέπει να επιδιώξει μεταρρυθμίσεις.

Πίνακας 36: Η άποψη των ανταποκριθέντων στην έρευνα φορέων σχετικά με τα κύρια εμπόδια στην ανάπτυξη των φορέων της ΚΑΛΟ γενικά

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Πρόσβαση σε κατάλληλη χρηματοδότηση	64%	74%	48%	25%
Κανονιστικές διατάξεις / διοικητικά βάρη	35%	35%	40%	25%
Έλλειψη ευαισθητοποίησης	34%	35%	33%	30%
Έλλειψη παράδοσης στη συνεργασία	26%	24%	26%	35%
Χαμηλό ποσοστό ανάθεσης έργων από το δημόσιο και σύναψης δημοσίων συμβάσεων	24%	28%	14%	15%
Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες συμβουλευτικής και στήριξης των επιχειρήσεων	18%	21%	14%	5%
Έλλειψη κατάλληλων επιχειρηματικών δεξιοτήτων	13%	13%	17%	10%
Δυσκολία στην πρόσληψη και ανεύρεση κατάλληλων ατόμων	12%	11%	14%	15%
Ανεύρεση κατάλληλου εργασιακού χώρου και γραφείων	7%	4%	14%	20%
Έλλειψη δημιουργικότητας στη νεότερη γενιά	7%	7%	5%	15%
Έλλειψη δυνατοτήτων και χρόνου	7%	5%	10%	15%
Άλλο	4%	4%	7%	0%
Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	1%	1%	0%	5%

Όσον αφορά τα συγκεκριμένα εμπόδια ανάπτυξης που αντιμετωπίζουν οι ανταποκριθέντες στην έρευνα φορείς, τρία από τα πρώτα πέντε εμπόδια σχετίζονται με τη χρηματοδότηση. Αυτό μπορεί να υποδεικνύει ότι οποιοδήποτε σχέδιο βελτίωσης του περιβάλλοντος που ευνοεί τους φορείς της ΚΑΛΟ θα μπορούσε να επικεντρωθεί στην αντιμετώπιση των οικονομικών προκλήσεων - τόσο όσον αφορά την πρόσβαση στη χρηματοδότηση για επέκταση και ανάπτυξη, όσο και το κεφάλαιο κίνησης που απαιτείται για τη λειτουργία τους. Οι μη καταχωρημένες στο μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α. νομικές οντότητες που απάντησαν επίσης πιστεύουν πως οι κυβερνητικές ρυθμίσεις και τα διοικητικά βάρη είναι το ίδιο σημαντικά ως εμπόδια όπως η πρόσβαση στη χρηματοδότηση.

Ένα σημαντικό εύρημα από την ανάλυση συσχέτισης είναι ότι υπάρχει ισχυρή στατιστική σχέση μεταξύ

ενός συγκεκριμένου εμποδίου και της γεωγραφικής θέσης λειτουργίας των φορέων. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει έντονη συσχέτιση μεταξύ του «χαμηλού ποσοστού ανάθεσης έργων από το δημόσιο και σύναψης δημοσίων συμβάσεων» και των γεωγραφικών περιοχών όπου λειτουργούν οι φορείς. Οι περιοχές εκτός Αττικής φαίνεται να αντιμετωπίζουν πολύ περισσότερες δυσκολίες στις επαφές τους με τον δημόσιο τομέα, κάτι που είναι ιδιαίτερα εμφανές στη Θεσσαλία και τη Δυτική Ελλάδα. Αυτό συμφωνεί με τα επιτόπια ευρήματά μας που δείχνουν ότι η αποκέντρωση των δημοσίων μηχανισμών που σχετίζονται με την ΚΑΛΟ είναι ζωτικής σημασίας για την τόνωση της ανάπτυξής της.

Πίνακας 37: Συγκεκριμένα εμπόδια ανάπτυξης που αντιμετωπίζουν οι ανταποκριθέντες στην έρευνα φορείς

	Ποσοστό όλων των ανταποκριθέντων	Ποσοστό κατηγορίας Α Φορείς εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό κατηγορίας Β Φορείς μη-εγγεγραμμένοι στο ΜΗΤΡΩΟ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α.	Ποσοστό της Κατηγορίας Γ ΑΤΥΠΕΣ οντότητες
Λήψη άλλων μορφών χρηματοδότησης	26%	28%	22%	22%
Ταμειακή ροή	16%	18%	15%	0%
Λήψη επιχορηγήσεων	11%	9%	17%	11%
Κυβερνητικοί κανονισμοί και διοικητικός φόρτος	11%	6%	22%	17%
Έλλειψη ευαισθητοποίησης αναφορικά με τις κοινωνικές και αλληλεγγύες επιχειρήσεις στην Ελλάδα	10%	12%	5%	6%
Άλλο	7%	6%	2%	22%
Διαθεσιμότητα κατάλληλων εγκαταστάσεων και χώρων εργασίας	4%	3%	7%	6%
Πρόσληψη προσωπικού ή εθελοντών	4%	4%	5%	0%
Έλλειψη επιχειρηματικών δεξιοτήτων	3%	4%	0%	0%
Πίεση χρόνου	3%	2%	0%	17%
Έλλειψη πρόσβασης σε συμβουλευτικές υπηρεσίες και επιχειρηματική υποστήριξη	3%	4%	0%	0%
Χαμηλό ποσοστό αναθέσεων δημοσίων υπηρεσιών	3%	4%	2%	0%
Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	1%	1%	2%	0%

Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι παρόλο που η απουσία μέσων αποτελεσματικής χρηματοδότησης και η έλλειψη ταμειακών ροών για επενδύσεις θεωρήθηκαν τα μεγαλύτερα εμπόδια για την ανάπτυξη μεταξύ των συμμετεχόντων, δεν υπήρξε σχεδόν καμία αναφορά τους στις ομάδες εστίασης και στις συνεντεύξεις και όταν υπήρξε έγινε μόνο από φορείς της ΚΑΛΟ. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι πολλοί από τους συγκεκριμένους φορείς της ΚΑΛΟ επιδιώκουν να λειτουργούν εκτός του κύριου συστήματος χρηματοδότησης. Πράγματι, πολλοί ιδρύθηκαν αρχικά για να αντιταχθούν στο κυρίαρχο οικονομικό σύστημα. Συνεπώς, υπάρχουν κάποιες προφανείς προκλήσεις για εκείνους που επιθυμούν να εξασφαλίσουν χρηματοοικονομική και επιχειρηματική υποστήριξη με νέους τρόπους αλλά εξίσου και για εκείνους που επιθυμούν την αποτελεσματική λειτουργία των φορέων τους, χωρίς όμως να θέτουν σε κίνδυνο τις αρχές και τις αξίες τους.

Μια άλλη βασική πρόκληση και εμπόδιο στην ανάπτυξη ήταν η έλλειψη γνώσης και ευαισθητοποίησης σε σχέση με την ΚΑΛΟ. Πολλοί συμμετέχοντες πιστεύουν ότι η πλειοψηφία της κοινωνίας δεν γνωρίζει τι είναι η ΚΑΛΟ και την συγχέει με το παλιό μοντέλο γεωργικών και αγροτικών συνεταιρισμών.

Κάποιοι άλλοι είναι της άποψης ότι τα προγράμματα χρηματοδότησης μεταξύ ορισμένων νεοσύστατων φορέων της ΚΑΛΟ και των δημοτικών αρχών που ασκούν κοινωνικές υπηρεσίες (που προηγουμένως προσφέρονταν από το κράτος) έχουν πραγματικά ενισχύσει αυτή την επίμαχη πτυχή του τομέα (δηλαδή τους κηδεμονευόμενους από το κράτος συνεταιρισμούς του παρελθόντος).

Άμεσα συνδεδεμένη με αυτό είναι η πρόκληση της αλλαγής της συμπεριφοράς των καταναλωτών. Πολλοί συμμετέχοντες πιστεύουν ότι ένα κύριο εμπόδιο για την περαιτέρω ανάπτυξη της ΚΑΛΟ σχετίζεται με την έλλειψη εκπαίδευσης μεταξύ των τοπικών κοινοτήτων σχετικά με τα οφέλη της υποστήριξης και της κατανάλωσης τοπικών προϊόντων και την αποφυγή εισαγόμενων προϊόντων από πολυεθνικές. Εν ολίγοις, πιστεύουν ότι η ευαισθητοποίηση σε αυτόν τον τομέα θα συμβάλει επίσης στην δημιουργία αγορών για τους φορείς της ΚΑΛΟ. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό εάν ληφθεί υπόψη πως η πλειοψηφία των φορέων της ΚΑΛΟ ασχολείται με τη δημιουργία και την πώληση προϊόντων παρά με την παροχή υπηρεσιών

---

3. Συστάσεις για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα

Η ενότητα αυτή σκιαγραφεί τα βασικά εμπόδια και τις ευκαιρίες για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος στην Ελλάδα, με βάση τα αποτελέσματα της ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης χαρτογράφησης.

Καλύπτει τα διαφορετικά εκείνα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τη δημιουργία ενός πρόσφορου και ευνοϊκού περιβάλλοντος για την υποστήριξη της έναρξης, την ανάπτυξης, της βιωσιμότητας και της επέκτασης των φορέων της ΚΑΛΟ, καθώς και της ανάπτυξης του ευρύτερου τομέα της κοινωνικής οικονομίας.

Οι προκλήσεις και οι συστάσεις που έχουν ταυτοποιηθεί βασίζονται στην ακόλουθη σειρά πηγών:

- Την έρευνα, τις ομάδες εστίασης και τις ημιδομημένες συνεντεύξεις που διεξήχθησαν ως μέρος αυτής της μελέτης χαρτογράφησης
- Τη διοργάνωση ενός πολιτικού διαλόγου που έλαβε χώρα στην Αθήνα την 28-29η Ιουνίου 2017 στο πλαίσιο αυτής της μελέτης
- Έρευνα γραφείου/τεκμηρίωσης που διεξήχθη ως μέρος αυτής της μελέτης, συμπεριλαμβανομένης μιας επισκόπησης της υφιστάμενης έρευνας που περιέχει συστάσεις πολιτικής
- Παραδείγματα από άλλες διεθνείς πολιτικές και προγράμματα.

Δεδομένου ότι η συντριπτική πλειοψηφία εκείνων που ανταποκρίθηκαν στην παρούσα μελέτη θεώρησε ότι υπάρχουν σημαντικές δυνατότητες για την ανάπτυξη των φορέων της ΚΑΛΟ στον τομέα τους (91 τοις εκατό) και στην περιοχή τους (90 τοις εκατό), και ένα παρόμοιο ποσοστό (90 τοις εκατό) αναμένει ότι ο φορέας τους θα αναπτυχθεί εντός των επόμενων 12 μηνών, υπάρχει μια πληθώρα ευκαιριών που μπορούν να αξιοποιηθούν σε όλο το φάσμα του τομέα της ΚΑΛΟ.

Καθώς ο τομέας της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα βρίσκεται ακόμα σε πολύ πρώιμο στάδιο ανάπτυξης, υπάρχει ένα ευρύ φάσμα εν δυνάμει πρωτοβουλιών, παρεμβάσεων και πολιτικών που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τρέχουσες προκλήσεις και εμπόδια, και να παράσχουν στήριξη στις ανάγκες των φορέων της ΚΑΛΟ. Οι κάτωθι σκιαγραφούμενες ευκαιρίες έχουν στόχο να βοηθήσουν στην ιεράρχηση αυτών των εν δυνάμει παρεμβάσεων, με βάση τις απαιτήσεις του τομέα.

Οι προκλήσεις και οι συστάσεις που περιλαμβάνονται σε αυτήν την ενότητα έχουν διαρθρωθεί γύρω από τέσσερα κύρια στοιχεία που χαρακτηρίζουν ένα αποτελεσματικό οικοσύστημα για την ΚΑΛΟ:

1. Ευαισθητοποίηση και προώθηση (συμπεριλαμβανομένων συγκεκριμένων υποδομών με βάση τις ανάγκες του κάθε τομέα)
2. Χρηματοδότηση
3. Κατάρτιση, εκπαίδευση και δεξιότητες (μη οικονομική υποστήριξη)
4. Ρύθμιση και νομοθεσία

Με βάση αυτούς τους άξονες, παρουσιάζεται ένα σύνολο συστάσεων για περαιτέρω έρευνα, το οποίο αναγνωρίζει κάποιους από τους περιορισμούς της παρούσας μελέτης και εντοπίζει τομείς που θα επωφεληθούν από περισσότερο εμπειριστατωμένη έρευνα στο μέλλον.

3.1 Ευαισθητοποίηση και προώθηση

Αυτή η ενότητα επικεντρώνεται στην ευρύτερη ευαισθητοποίηση και προώθηση της ΚΑΛΟ ως κινήματος, μεταξύ άλλων, και έναντι του ευρέως κοινού και τομέων της κυβέρνησης. Οι ευκαιρίες αναγνωρίζουν την ανάγκη όχι μόνο να αυξηθεί η γενική ευαισθητοποίηση, αλλά και να αυξηθεί η κατανόηση του αντικτύπου και των δυνατοτήτων των φορέων της ΚΑΛΟ.

Προκλήσεις και εμπόδια:

Οι απαντήσεις στην έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο αυτής της μελέτης δείχνουν ότι οι φορείς της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται σε ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών τομέων, από την επεξεργασία φαγητού και τον τουρισμό, μέχρι την κοινωνική μέριμνα, τη διαχείριση απορριμμάτων και την ανακύκλωση. Το στοιχείο αυτό δείχνει ότι το εισόδημά τους προέρχεται επίσης από ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων και φορέων. Είναι επίσης ξεκάθαρο ότι οι φορείς της ΚΑΛΟ εργάζονται και συνεργάζονται με μια σειρά από διαφορετικούς τύπους φορέων, συμπεριλαμβανομένων δήμων, πανεπιστημίων, οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, εμπορικών και συνδικαλιστικών ενώσεων.

Ωστόσο, η ευαισθητοποίηση γύρω από την ΚΑΛΟ υπό την τρέχουσα μορφή της είναι ακόμα σχετικά χαμηλή. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν στην έρευνα, η προώθηση της ΚΑΛΟ και οι δραστηριότητες ενίσχυσης της ευαισθητοποίησης γύρω από αυτήν θεωρούνται σημαντική πτυχή ενός ευνοϊκού οικοσυστήματος, με το 20 τοις εκατό αυτών που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα να θέλουν να προσελκύσουν νέους πελάτες το επόμενο έτος, και το 34 τοις εκατό να πιστεύουν ότι η έλλειψη ευαισθητοποίησης είναι μία από τις κύριες προκλήσεις για την ανάπτυξη των φορέων της ΚΑΛΟ. Για το 10 τοις εκατό, η έλλειψη ευαισθητοποίησης γύρω από την ΚΑΛΟ στην Ελλάδα θεωρείται το βασικό εμπόδιο που αντιμετωπίζει ο φορέας τους.

Το εύρημα αυτό υποστηρίζεται σθεναρά από την έρευνα πεδίου, που ανέδειξε την κατακερματισμένη και μη οργανωμένη ανάπτυξη της ΚΑΛΟ τα τελευταία χρόνια ως ένα βασικό πρόβλημα στον τομέα αυτό,

---

αναγνωρίζοντας επίσης ότι δε μπορεί να αντιμετωπισθεί μόνο από το κράτος. Πολλοί συμμετέχοντες στις ομάδες εστίασης και συνεντευξιαζόμενοι επεσήμαναν την έλλειψη ευαισθητοποίησης μεταξύ διαφόρων ομάδων και την ευρύτερη έλλειψη γνώσης στο πεδίο ως βασικά εμπόδια για την πρόοδο και τη συμμετοχή. Επίσης επεσήμαναν ειδικότερα την έλλειψη ευαισθητοποίησης μεταξύ των κρατικών υπηρεσιών και των υπουργείων (πέραν του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α), που μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη συντονισμένης προσέγγισης και σε ανακολουθίες σε όλη την κυβερνητική κλίμακα.

Σε γενικές γραμμές, πολλοί θεωρούσαν ότι υπάρχει μια γενική έλλειψη κατανόησης εντός της ευρύτερης κοινωνίας σχετικά με την ΚΑΛΟ, και ότι ακόμα τη συγχέουν με το παλαιότερο και κάπως απαξιωμένο μοντέλο των αγροτικών και γεωργικών συνεταιρισμών. Οι συμμετέχοντες στις ομάδες εστίασης θεώρησαν κρίσιμης σημασίας την εκπαίδευση των τοπικών κοινωνιών έτσι ώστε να υποστηρίζουν και να καταναλώνουν τοπικά προϊόντα, επειδή η καλλιέργεια της ευαισθητοποίησης μπορεί να συμβάλει στην προσέλκυση πελατών και την ενίσχυση της βιωσιμότητας. Αυτός ο ρόλος του καταναλωτή αποκτά πρόσθετη σημασία αν αναλογιστεί κανείς ότι στη δημιουργία και πώληση προϊόντων εμπλέκονται μεγαλύτερα μεγέθη (εν συγκρίσει, ας πούμε, με την παροχή υπηρεσιών).

Το προγενέστερο ερευνητικό έργο (πχ Νασιούλας και Μαυροειδής, 2013) υποστηρίζει τα προαναφερθέντα στοιχεία περί μικρής ευαισθητοποίησης του κοινού ή ζήτησης από το κοινό, και ιδιαίτερα τα περί έλλειψης ισχυρών περιπτώσεων μελέτης και παραδειγμάτων. Εντούτοις, μια θετική πλευρά είναι ότι υπάρχει ισχυρή συναίνεση ως προς τη σημασία της ΚΑΛΟ σε όλο το πολιτικό φάσμα.

Είναι επίσης αξιοπρόσεκτο ότι υπάρχουν αναδυόμενες εμπορικές ενώσεις και ομάδες που σχετίζονται με συγκεκριμένους τύπους φορέων της ΚΑΛΟ που θα μπορούσαν να συγκροτήσουν ισχυρότερα περιφερειακά και εθνικά δίκτυα. Αυτό θα βοηθούσε όχι μόνο στην υποστήριξη των φορέων της ΚΑΛΟ, αλλά και στη δημιουργία μιας βάσης στοιχείων, την ενίσχυση της ευαισθητοποίησης, την προώθηση περιπτώσεων μελέτης, την διοργάνωση εκδηλώσεων και την ανάληψη εκστρατειών. Αν και μπορεί να είναι πολύ νωρίς για να υιοθετήσουμε ένα κοινό σήμα ή «μάρκα» για την ταυτοποίηση των προϊόντων και υπηρεσιών της ΚΑΛΟ, δεν είναι πολύ νωρίς για να συσταθεί μια εθνική οργάνωση που θα αρχίσει να υπερασπίζεται τις ανάγκες των φορέων της ΚΑΛΟ. Όπως φάνηκε από την έρευνα πεδίου, κατά το τρέχον διάστημα υπάρχει έλλειψη μηχανισμών επικοινωνίας μεταξύ των δικτύων και των συλλογικοτήτων της ΚΑΛΟ και του κράτους.

Συστάσεις:

Βάσει των αποτελεσμάτων αυτής της μελέτης, έχει διακριθεί το ακόλουθο σύνολο υποστηρικτικών δράσεων για την αύξηση της ευαισθητοποίησης και την προώθηση της ΚΑΛΟ:

1) **Ίδρυση ενός εθνικού κέντρου για την ΚΑΛΟ** προκειμένου να αναλάβει ορισμένους βασικούς ρόλους:

- Να αναλάβει τη διεξαγωγή ερευνών ή το ρόλο παρατηρητηρίου, αξιοποιώντας τα στοιχεία για την ΚΑΛΟ που προκύπτουν από την παρούσα μελέτη και αντιπαραβάλλοντάς τα με άλλα συναφή
- Να συντονίζει και να διοργανώνει εκδηλώσεις, συνέδρια και δίκτυα για την υποστήριξη των φορέων της ΚΑΛΟ
- Να υποστηρίζει τις τοπικές κοινότητες επιχειρηματικότητας (hubs) και τα αναπτυξιακά κέντρα που κάνουν το ίδιο έργο σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο
- Να εκπροσωπεί τον τομέα της ΚΑΛΟ ενώπιον καίριων στοχευμένων φορέων (χρησιμοποιώντας μεθόδους όπως οι μελέτες περιπτώσεων)
- Να παρέχει μια ξεκάθαρη οδό επικοινωνίας έναντι των υπουργείων της κυβέρνησης
- Να παρέχει πληροφόρηση και γνώση στους φορείς της ΚΑΛΟ σε όλα τα στάδια

Υπάρχουν πολλά παραδείγματα τέτοιων κέντρων στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένων των Social Enterprise UK, Mouvés (στη Γαλλία), Smart Kollektiv (στη Σερβία) και Social Enterprise NL (στην Ολλανδία), και σε όλον τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένης της Social Enterprise Alliance στις ΗΠΑ. Το τελευταίο μοντέλο ίσως έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς, μολονότι και αυτό έχει μια δομή με μέλη, η δομή αυτή έχει περισσότερο ομοσπονδιακό χαρακτήρα από ότι το μοντέλο του Ηνωμένου Βασιλείου ή της Ολλανδίας, με τοπικά παραρτήματα που έχουν μεγαλύτερη αυτονομία και λόγο στις υποθέσεις τους (βλ. <https://socialenterprise.us/community/chapter-directory/>).

Ένα ανεξάρτητο εθνικό όργανο, υπό τη διαχείριση του ίδιου του τομέα της ΚΑΛΟ, μπορεί να οικοδομήσει μια ξεκάθαρη σχέση συνεργασίας με την κυβέρνηση – όντας τόσο μια φωνή εκπροσώπησης σε υψηλό επίπεδο όσο και έχοντας την ικανότητα να συνηγορεί υπέρ του τομέα της ΚΑΛΟ, αλλά και να βοηθά στη γνωστοποίηση και τη διάχυση νέων προγραμμάτων και πληροφορίας από την κυβέρνηση προς το ευρύτερο κίνημα. Η κυβέρνηση θα μπορούσε να υποστηρίξει την ίδρυσή του, αλλά μακροπρόθεσμα θα πρέπει να καθοδηγείται και να διοικείται από τον ίδιο τον τομέα.

2) **Δημιουργία μιας στρατηγικής επικοινωνίας και διάχυσης** προκειμένου να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση γύρω από την ΚΑΛΟ. Αποτελεσματικές θα μπορούσαν να φανούν οι ακόλουθες δράσεις:

α. Να διερευνηθεί η πιθανότητα δημιουργίας ενός προγράμματος Πρεσβευτών της ΚΑΛΟ. Πολλές χώρες εφαρμόζουν προγράμματα προκειμένου να ξεχωρίσουν ηγετικά στελέχη της ΚΑΛΟ (άτομα με μια σπουδαία ιστορία, μεγάλες δυνατότητες ή έναν σπουδαίο φορέα) και να δουλέψουν μαζί τους για να δημιουργήσουν επικοινωνιακό υλικό και ευκαιρίες για ενημέρωση, προκειμένου να αναδείξουν το προφίλ τους και εκείνο του ευρύτερου κινήματος της ΚΑΛΟ. Ένα τέτοιο πρόγραμμα βοηθά στη δημιουργία μιας ηγετικής ομάδας για λογαριασμό του κινήματος αποτελούμενης από άτομα που προέρχονται μέσα από αυτό, και μπορεί να ενισχύσει την επικοινωνία και την αύξηση της ευαισθητοποίησης σε συγκεκριμένες ομάδες εστίασης στις οποίες δίνεται προτεραιότητα.

β. Η δημιουργία περιπτώσεων μελέτης (και παρουσιάσής τους) μέσω βίντεο και κοινωνικών δικτύων για τη μεγιστοποίηση της εμβέλειας και της ευαισθητοποίησης. Είτε σε συνδυασμό με ένα πρόγραμμα Πρεσβευτών, είτε σε συνεργασία με τα υφιστάμενα δίκτυα, ένας οικονομικά πρόσφορος τρόπος ενίσχυσης της ευαισθητοποίησης είναι η δημιουργία σύντομων βίντεο κλιπ και ιστοριών ορισμένων ηγετικών φορέων της ΚΑΛΟ προκειμένου να ενημερώσουν το κοινό για το τι κάνουν, τους ανθρώπους που βοηθούν και τη διαφορά που κάνουν με το έργο τους. Οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να ενθαρρυνθούν τα εμπλεκόμενα μέρη να υποστηρίξουν την επικοινωνιακή προσπάθεια.

Μια δημοφιλής τηλεοπτική ή ραδιοφωνική πλατφόρμα μπορεί επίσης να βοηθήσει να αυξηθεί η δημοτικότητα της ΚΑΛΟ και η ευαισθητοποίηση του κοινού γύρω από αυτήν, αν και αυτό έχει συμβεί σε πολύ λίγες χώρες. Η αναμετάδοση παραδειγμάτων μεμονωμένων φορέων της ΚΑΛΟ ή κοινωνικών επιχειρηματιών σε δημοφιλή τηλεοπτικά προγράμματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα (όπως το The Apprentice ή το Dragons Den) έχει βοηθήσει στην βελτίωση της εικόνας τους σε αρκετές χώρες.

γ. Η διοργάνωση και υποστήριξη τοπικών εκθέσεων και ημερών ευαισθητοποίησης. Μια συνηθισμένη μέθοδος για την ενίσχυση της ευαισθητοποίησης σε διάφορες χώρες είναι η διοργάνωση μιας εκστρατείας ταυτόχρονα με την Παγκόσμια Εβδομάδα Επιχειρηματικότητας, υπό τη μορφή μιας Μέρας Κοινωνικής Επιχείρησης ή ενός Κοινωνικού Σαββάτου (Social Saturday). Τέτοιες διοργανώσεις ενθαρρύνουν το κοινό, τους πολιτικούς και άλλους να επισκεφτούν μια επιχείρηση και να κάνουν αγορές. Συνήθως έχουν μεγαλύτερη επιτυχία όταν πραγματοποιούνται σε τοπικό επίπεδο, όπου τα τοπικά μέσα ενημέρωσης και τα τοπικά δίκτυα μπορούν να κινητοποιηθούν γύρω από μια σειρά εκδηλώσεων.

3.2 Χρηματοδότηση

Το μέρος αυτό επικεντρώνεται στις χρηματοδοτικές ανάγκες των φορέων της ΚΑΛΟ και στο ποιά εν δυνάμει προγράμματα ή εργαλεία θα μπορούσαν να θεσπιστούν για να τις αντιμετωπίσουν.

Προκλήσεις και εμπόδια:

Όπως συμβαίνει στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, έτσι και στην Ελλάδα η πρόσβαση στη χρηματοδότηση προκύπτει ως ένας από τους βασικούς παράγοντες (που λειτουργούν ευνοϊκά ή δυσμενώς) για τη βιωσιμότητα και την ανάπτυξη ενός μεμονωμένου φορέα. Πράγματι, οι απαντήσεις στην έρευνα δείχνουν ότι τα τρία κορυφαία εμπόδια για τους μεμονωμένους φορείς σχετίζονται όλα με τη χρηματοδότηση: εξασφάλιση χρηματοδότησης (26 τοις εκατό), ταμειακές ροές και ρευστότητα (16 τοις εκατό), και εξασφάλιση επιχορηγήσεων (11 τοις εκατό). Ομοίως, η πρόσβαση σε κατάλληλη χρηματοδότηση που λαμβάνει υπ' όψιν τις ιδιαιτερότητες των φορέων της ΚΑΛΟ επιλέχθηκε σχεδόν από τα δύο τρίτα όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα ως η κύρια πρόκληση για την ανάπτυξη των φορέων της ΚΑΛΟ γενικά (64 τοις εκατό). Αυτή η έλλειψη διαθεσιμότητας κατάλληλης χρηματοδότησης αντικατοπτρίζεται επίσης στα οργανωτικά σχέδια ανάπτυξης των φορέων, με μόνο το 4 τοις εκατό όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα να σχεδιάζουν να στραφούν σε επενδύσεις ή χρηματοδότηση για να επεκταθούν μέσα στο επόμενο δωδεκάμηνο.

Οι απαντήσεις στην έρευνα ενισχύονται από την ποιοτική έρευνα πεδίου, που ανέδειξε μια ξεκάθαρη απουσία εργαλείων παροχής αποτελεσματικής χρηματοδότησης. Εκείνο που εμφανίζεται με μεγαλύτερη σαφήνεια στην έρευνα πεδίου είναι ο βαθμός στον οποίο υπάρχει θεμελιώδης πρόκληση για κάποιους από τους φορείς της ΚΑΛΟ που έχουν *σκόπιμα* αντιπαχθεί στο κυρίαρχο οικονομικό σύστημα (και, ως εκ τούτου, και στους φορείς παροχής χρηματοδότησης). Το στοιχείο αυτό συνδέεται με τον ευρύτερο σκεπτικισμό σχετικά με τις κυρίαρχες αντιλήψεις περί οικονομικής ανάπτυξης. Οι συμμετέχοντες, ωστόσο, πράγματι θεώρησαν την ευρύτερη κατάρρευση της ιδιωτικής χρηματοδότησης ως μια ευκαιρία εξέτασης και ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών χρηματοδότησης. Υπό την έννοια αυτή, η ΚΑΛΟ μπορεί να αποτελέσει μέρος του επανασχεδιασμού μιας νέας κοινωνικής οικονομίας και μιας περισσότερο «κοινωνικής» χρηματοδότησης.

Η προηγούμενη έρευνα επιβεβαιώνει αυτό το σημείο. Η μελέτη χαρτογράφησης που δημοσίευσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2014 σημειώνει ότι οι συνεντευξαζόμενοι δυσκολεύτηκαν πολύ να έχουν πρόσβαση σε οποιοδήποτε είδους χρηματοδότηση (ιδιαίτερα σε χρηματοδότηση κεφαλαίου έναρξης) από εμπορικές ή συνεταιριστικές τράπεζες. Και οι τράπεζες δεν ενδιαφέρονταν να λειτουργήσουν ως διαμεσολαβητές για τη χρηματοδότηση τους από φορείς εκτός Ελλάδας (γεγονός που δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένων των υπόλοιπων προκλήσεων που αντιμετώπιζαν οι εν λόγω τράπεζες κατά την ίδια περίοδο). Η έκθεση καταλήγει στο ότι: «[Οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα] λαμβάνουν χρηματοδότηση κυρίως μέσα από κρατικές επιχορηγήσεις ή συμβάσεις με το κράτος, δωρεές, ή μέσω των εισοδημάτων που προέρχονται από τις δράσεις τους. Όλοι οι Έλληνες που ρωτήθηκαν στις συνεντεύξεις θεώρησαν την έλλειψη εργαλείων, ειδικά σχεδιασμένων για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, και την έλλειψη ευκαιριών πρόσβασης σε πηγές χρηματοδότησης ως βασικό εμπόδιο για την ανάπτυξή τους».

Τα στοιχεία από αυτήν αλλά και από προηγούμενες εκθέσεις δείχνουν ότι οι ελληνικοί φορείς της ΚΑΛΟ είναι σχεδόν συντριπτικά μικροί σε μέγεθος, τζίρο και εμπειρία. Τα αιτήματά τους, ως εκ τούτου, μπορούν να συγκριθούν με εκείνα των νεοφυών και των ευρισκομένων σε πρώιμο στάδιο φορέων της ΚΑΛΟ σε όλη την Ευρώπη και τον κόσμο: ένας τραπεζικός λογαριασμός σε έναν πάροχο που να δείχνει κατανόηση, πάνω απ' όλα κεφάλαιο έναρξης με τη μορφή επιχορηγήσεων, και πιθανόν

κάποια επιδοτούμενα δάνεια ενόσω οι φορείς καθιερώνονται περισσότερο στον χώρο. Το στοιχείο αυτό αντικατοπτρίζεται στις τρέχουσες πηγές των εσόδων τους. Είναι επίσης πιθανό ότι, δεδομένης της κεντρικής σημασίας που έχουν οι δημοκρατικές αρχές για τους ελληνικούς φορείς της ΚΑΛΟ, χρηματοδοτικές έννοιες όπως ο πληθοπορισμός (συμμετοχική χρηματοδότηση/crowdfunding) και οι κοινοτικές μετοχές (community shares) θα έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Σχεδόν όλα τα εμπλεκόμενα μέρη στην Ελλάδα συμφωνούν ότι η απάντηση βρίσκεται σε ένα συνδυασμό των παρόχων χρηματοδότησης: κράτος, ιδιώτες (άτομα), ιδιώτες (θεσμοί), εναλλακτικοί πάροχοι, και πάροχοι που έχουν την έδρα τους στην τοπική κοινωνία.

Συστάσεις:

1) Η δημιουργία ενός ανεξάρτητου ταμείου επιχορηγήσεων που να αφορά το στάδιο προ της ίδρυσης μιας κοινωνικής επιχείρησης (social enterprise pre-start grant fund) και το οποίο θα παρέχει επιχορηγήσεις για να βοηθήσει άτομα ή ομάδες να ξεκινήσουν, να δοκιμάσουν και να λειτουργήσουν πιλοτικά τις δράσεις τους. Θα μπορούσε να βοηθήσει στην ενθάρρυνση ενός μεγαλύτερου κύματος νεοφυών επιχειρήσεων και νέων δραστηριοτήτων προτού αυτές αποκτήσουν νομική μορφή (καθώς αυτό είναι από μόνο του ένα εμπόδιο). Ιδανικά, αυτή η χρηματοδοτική στήριξη θα συνοδευόταν από συμβουλευτική (coaching) και/ή καθοδήγηση (mentoring) και θα μπορούσε να δοθεί μόνο στη βάση ενός σύντομου επιχειρηματικού σχεδίου ή σχεδίου έργου.

Το πιο γνωστό μοντέλο αυτού του τύπου είναι η UnLtd στο Ηνωμένο Βασίλειο, που έχει διανεμίσει 15.000 επιχορηγήσεις σε άτομα μεταξύ 2003-2017. Σε γενικές γραμμές δίνει μικρά ποσά σε διαφορετικά επίπεδα που αντικατοπτρίζουν τη διαφορετική δέσμευση που απαιτείται σε διαφορετικά στάδια (£2,500, £5,000, £10,000 και £20,000) και διανέμει μεγάλο αριθμό επιχορηγήσεων στις χαμηλότερες ονομαστικές αξίες. Το μοντέλο αυτό έχει αναπαραχθεί και αναπροσαρμοσθεί σε πολλές χώρες σε όλον τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένης της Ιρλανδίας, της Ισπανίας, της Βουλγαρίας και άλλων σε όλη την Ευρώπη (βλ. www.gsen.global/members).

2) Σύγκληση μιας ομάδας δράσης κοινωνικής χρηματοδότησης (social finance task force) που θα εντοπίσει συγκεκριμένα χρηματοδοτικά κενά και θα αναπτύξει προτάσεις για πιθανές χρηματοδοτικές καινοτομίες προκειμένου να αποφασίσει αν θα ήταν βιώσιμες ή αποτελεσματικές στο ελληνικό περιβάλλον. Αυτή η ομάδα δράσης, η οποία θα συμπεριλαμβάνει εμπειρογνώμονες τόσο από την ελληνική κοινωνική οικονομία όσο και από την κοινοτική χρηματοδότηση (community finance), θα πρέπει να επικεντρωθεί ιδιαίτερα στις δυνατότητες εναλλακτικών μορφών χρηματοδότησης εκτός του κυρίαρχου συστήματος, συμπεριλαμβανομένων των εξής:

- Μικροδάνεια και εγγυήσεις
- Πληθοπορισμός (συμμετοχική χρηματοδότηση/crowdfunding) (και άλλες μορφές χρηματοδότησης μεταξύ ομοτίμων)
- Κοινοτικές μετοχές (community shares)
- Επιστρεπτές επιχορηγήσεις (repayable grants)
- Κοινωνικά ομόλογα
- Κοινωνικούς αγέλους (δηλ. ατομικούς επενδυτές στο χώρο της κοινωνικής οικονομίας) (από τη διασπορά αλλά και από εκείνους που βρίσκονται στην Ελλάδα)

Ορισμένα αξιοσημείωτα παραδείγματα είναι το έργο «Μικροχρηματοδοτήσεις και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (βλ. ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1084), διάφορες πλατφόρμες πληθοπορισμού σε όλη την Ευρώπη, όπως η Crowdfunder UK και Startnext (Γερμανία), και διεθνή παραδείγματα όπως το Chugged.org, που ξεκίνησε στην Αυστραλία αλλά τώρα

εξυπηρετεί επίσης μεγάλο μέρος της Ευρώπης, καθώς και το έργο της Community Shares Scotland (βλ. communitysharesscotland.org.uk/) και της ClearlySocialAngels (βλ. <https://www.clearlyso.com/investors/clear-ly-social-angels/>).

3) Βελτίωση της προσβασιμότητας των φορέων της ΚΑΛΟ στα κύρια χρηματοδοτικά προγράμματα της ελληνικής κυβέρνησης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεδομένης της έλλειψης χρηματοδότησης και επενδύσεων από τις ιδιωτικές τράπεζες, η κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν έναν μεγαλύτερο ρόλο να διαδραματίσουν, και ένα από τα πιο άμεσα μέτρα που μπορούν να λάβουν είναι να διασφαλίσουν την πρόσβαση για όλους τους φορείς της ΚΑΛΟ στα υφιστάμενα προγράμματα χρηματοδότησης επιχειρήσεων. Το ζήτημα αυτό είναι εν μέρει τεχνικό (να διασφαλιστεί ότι οι νομικές μορφές των αιτούντων φορέων εμπίπτουν στα κριτήρια για υποβολή αίτησης χρηματοδότησης) αλλά συχνά είναι περισσότερο ζήτημα διαφήμισης και ευαισθητοποίησης (να διασφαλιστεί ότι αυτοί οι φορείς γνωρίζουν ότι υπάρχουν οι εν λόγω ευκαιρίες).

4) Συνεργασία με συνεταιριστικές και συμβατικές τράπεζες έτσι ώστε να παράσχουν πρόσβαση στις βασικές τραπεζικές υπηρεσίες για τις επιχειρήσεις. Δουλεύοντας μαζί με τις τράπεζες, η κυβέρνηση και τα άλλα εμπλεκόμενα μέρη μπορούν να βοηθήσουν να διασφαλιστεί ότι θα είναι ευκολότερο για τους φορείς της ΚΑΛΟ να ανοίξουν τραπεζικούς λογαριασμούς και ότι το προσωπικό της τράπεζας θα κατανοεί το διαφορετικό φάσμα των νομικών τους μορφών και των νομικών τους καθεστώτων (και το πώς λειτουργούν).

5) Η διερεύνηση της πιθανότητας θέσπισης ρυθμίσεων περί εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, οι οποίες θα απαιτούν οι μεγάλες επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα να επενδύουν ένα μέρος από τα κέρδη τους σε προγράμματα με κοινωνικό αντίκτυπο. Στην Ινδία, οι επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών (τζίρο) πάνω από 100 εκατομμύρια λίρες απαιτείται να δωρίσουν το δύο τοις εκατό των κερδών τους σε φιλανθρωπικά προγράμματα ή προς όφελος του συλλογικού καλού (βλ. www.theguardian.com/sustainable-business/2016/apr/05/india-csr-law-requires-companies-profits-to-charity-is-it-working και www.pwc.in/assets/pdfs/publications/2013/handbook-on-corporate-social-responsibility-in-india.pdf). Επίσης θα πρέπει να εξετασθεί το πώς θα μπορούσε να λειτουργήσει στην Ελλάδα, ένα μοντέλο ισοδύναμο αυτού, με στόχο την υποστήριξη της ευρύτερης κοινωνικής οικονομίας.

3.3 Κατάρτιση, εκπαίδευση και δεξιότητες (μη χρηματοδοτική υποστήριξη)

Αυτή η ενότητα επικεντρώνεται στη μη-χρηματοδοτική υποστήριξη, δηλαδή στην κατάρτιση, την εκπαίδευση και τα δίκτυα που μπορούν να βοηθήσουν το κίνημα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα να αγγίξει το απόγειο των δυνατοτήτων του, και να υποστηρίξουν την επιτυχία μεμονωμένων φορέων.

Προκλήσεις και εμπόδια:

Οι απαντήσεις στην έρευνα αποκαλύπτουν την ανάγκη για υποστήριξη και κατάρτιση των φορέων της ΚΑΛΟ σε μια σειρά από τομείς. Ενώ το μορφωτικό επίπεδο των ηγετικών στελεχών της ΚΑΛΟ είναι υψηλό (41 τοις εκατό έχουν μεταπτυχιακό ή διδακτορικό δίπλωμα), τους λείπει κατάρτιση που είναι περισσότερο προσανατολισμένη στην επιχειρηματικότητα, είτε στο στάδιο της έναρξης είτε μετά την ίδρυση των φορέων της ΚΑΛΟ. Τα υφιστάμενα δίκτυα της ΚΑΛΟ χρησιμοποιούνται γενικά για ανταλλαγή

πληροφοριών και άντληση γνώσης, με λίγα μέλη να αποκτούν προσωπική υποστήριξη ή επιχειρηματικά οφέλη από τη συμμετοχή τους σε αυτά. Ένα σύνολο της τάξης του 18 τοις εκατό όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα ανέδειξε την έλλειψη πρόσβασης σε συμβουλευτική και επιχειρηματική υποστήριξη ως μια βασική πρόκληση για την ανάπτυξη των φορέων της ΚΑΛΟ, και ένα επιπλέον 13 τοις εκατό κατονόμασε την ευρύτερη έλλειψη κατάλληλων επιχειρηματικών δεξιοτήτων ως άλλη μια βασική πρόκληση.

Τα ευρήματα της έρευνας πεδίου επιβεβαιώνουν το στοιχείο αυτό, με πολλούς συμμετέχοντες να επισημαίνουν προκλήσεις σχετικά με την έλλειψη δεξιοτήτων και γνώσης, συμπεριλαμβανομένων των (εσωτερικών) επικοινωνιακών δεξιοτήτων, δεξιοτήτων λήψης αποφάσεων και επίλυσης διαφορών, και των γενικών επιχειρηματικών και διαχειριστικών δεξιοτήτων. Το εύρημα αυτό δεν αποτελεί έκπληξη δεδομένων των σημείων αφητηρίας πολλών εξ αυτών των φορέων και του πόσο λίγη ικανότητα και εμπειρία διαθέτουν.

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι αν και μια μεγάλη πλειοψηφία των φορέων που πήραν μέρος στην έρευνα είναι σε θέση να επιδείξουν σχετικά υψηλά ποσοστά όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων από τη γενική συνέλευση (81 τοις εκατό), τη συμμετοχή των μελών (75 τοις εκατό), την κατανομή της δουλειάς με συλλογικό τρόπο λήψης αποφάσεων (73 τοις εκατό) και τις τακτικές ενημερωτικές συναντήσεις (63 τοις εκατό), πολλοί λιγότεροι έχουν κάποιο επιχειρηματικό σχέδιο (45 τοις εκατό), διαδικασίες εσωτερικού οικονομικού/λογιστικού ελέγχου (34 τοις εκατό), ή οποιονδήποτε τρόπο αξιολόγησης της βιωσιμότητας του φορέα τους (15 τοις εκατό). Τα στοιχεία αυτά μας δίνουν την εικόνα ενός μικρού συνόλου φορέων που διαθέτουν αρχές και καθοδηγούνται σε υψηλό βαθμό από αξίες, αλλά έχουν ταυτόχρονα περιορισμένες επιχειρηματικές δεξιότητες, διαδικασίες και εμπειρία.

Το προγενέστερο ερευνητικό έργο καταδεικνύει κάποια περαιτέρω κενά. Αν και πολλοί φορείς της ΚΑΛΟ συνεργάζονται με πανεπιστήμια ή τα έχουν ως εταίρους, η κοινωνική επιχείρηση ελάχιστα έχει ενταχθεί στην ανώτερη εκπαίδευση (Outline Strategy and Priorities for Action to Develop the Social Economy and Social Entrepreneurship in Greece, 2013). Η μελέτη χαρτογράφησης που δημοσίευσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2014 παρατηρεί ομοίως ότι οι φορείς της ΚΑΛΟ δε μπορούν να έχουν πρόσβαση στους υποστηρικτικούς μηχανισμούς των συμβατικών επιχειρήσεων, που είναι διαθέσιμοι συνήθως στις νεοφυείς και τις μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Η ίδια έκθεση εντοπίζει επίσης πολύ λίγα συστήματα εξειδικευμένης υποστήριξης, όπως οι θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων, η καθοδήγηση (mentoring), ειδικά δίκτυα ή εξειδικευμένη χρηματοδότηση και νομική υποστήριξη. Αν και έχουν αυξηθεί (όπως φαίνεται στην Ενότητα 1.4), εξακολουθούν να υπάρχουν κάποια κενά με λίγες μόνο δομές να έχουν αναπτύξει εξειδικευμένη υποστήριξη για τους φορείς της ΚΑΛΟ. Τα άλλα συστήματα υποστήριξης επικεντρώνονται είτε στην επιχειρηματικότητα γενικά ή σε οργανώσεις και πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών. Το στοιχείο αυτό δείχνει ότι οι υποστηρικτικές δομές και οι σύμβουλοι ενδέχεται να μην έχουν την κατανόηση που απαιτείται για την υποστήριξη των φορέων της ΚΑΛΟ. Η έκθεση σημειώνει επίσης την έλλειψη υποβολής εκθέσεων κοινωνικού αντικτύπου με κάποιο ουσιαστικό τρόπο.

Η διοργάνωση του πολιτικού διαλόγου που έγινε στο πλαίσιο αυτής της μελέτης ανέδειξε επίσης ότι για να μπορέσουν οι φορείς να γίνουν πιο αποτελεσματικοί υπάρχει ανάγκη τόσο για δεξιότητες προσωπικής ανάπτυξης όσο και για περισσότερες επιχειρηματικές δεξιότητες βασισμένες στη γνώση. Οι περισσότεροι από τους φορείς της ΚΑΛΟ που έλαβαν μέρος θεωρούσαν ότι, μιας και η ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος ήταν ακόμα σε πολύ πρώιμο στάδιο για να μπορεί να προσφέρει εξειδικευμένη κατάρτιση, θα ήταν πιο χρήσιμες οι προσεγγίσεις μιας πιο γενικής υποστήριξης.

Συστάσεις:

1) Εισαγωγή και προσαρμογή δοκιμασμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων εξειδικευμένης υποστήριξης νεοφυών επιχειρήσεων (proven specialist start-up support learning programmes) που υποστηρίζουν

μεμονωμένα άτομα και ομάδες προκειμένου να διοικήσουν φορείς της ΚΑΛΟ. Υπάρχουν πολλά ανά τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένης της Σχολής για Κοινωνικούς Επιχειρηματίες (School for Social Entrepreneurs), που λειτουργεί στο Ηνωμένο Βασίλειο, τον Καναδά και την Ινδία (βλ. www.the-sse.org/). Τα προγράμματα αυτά υποστηρίζουν μέχρι και 20 ηγετικά στελέχη τη φορά, και μπορούν να επικεντρωθούν σε επιχειρήσεις που βρίσκονται στα πολύ πρώιμα στάδια λειτουργίας τους, καθώς και σε εκείνες που είναι περισσότερο καθιερωμένες στην αγορά ή επιδιώκουν να αναπτυχθούν περαιτέρω. Συνδυάζουν επίσης τον κοινωνικό αντίκτυπο, τις αξίες και τον κοινωνικό σκοπό με τις επιχειρηματικές δεξιότητες και την εμπορική γνώση που χρειάζονται οι φορείς της ΚΑΛΟ για να είναι επιτυχημένοι.

Όπως και με το μοντέλο της UnLtd που προαναφέρθηκε, τα προγράμματα αυτά μπορούν να υλοποιηθούν σε συνδυασμό με επιχορηγήσεις, και η ένταξη σε αυτά βασίζεται στο να υπάρχει κατά νου ένα πρόγραμμα ή σχέδιο (που θα οδηγήσει σε δράση). Μια πρόταση θα ήταν να υλοποιηθούν τέσσερα πιλοτικά προγράμματα σε διαφορετικές τοποθεσίες, για παράδειγμα, στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, την Κεντρική Μακεδονία και την Κρήτη, προκειμένου να δοκιμασθεί η αποτελεσματικότητά τους σε διαφορετικά περιβάλλοντα και να προσδιοριστούν οι πιθανές προσαρμογές που θα χρειαστεί να γίνουν.

2) Εφαρμογή πλαισίων βιωματικής μάθησης μεταξύ ομοτίμων (peer action learning sets). Μια ιδιαίτερα χρήσιμη πτυχή του προγράμματος της Σχολής για Κοινωνικούς Επιχειρηματίες από μια ποικιλία μαθησιακών πλαισίων ηγεσίας είναι τα «πλαίσια βιωματικής μάθησης» ('action learning sets'). Πρόκειται για μικρές ομάδες ομοτίμων που συναντιούνται σε τακτική βάση για να μοιραστούν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν, να αναζητήσουν συμβουλές και να δημιουργήσουν δίκτυα βασισμένα σε ισχυρούς δεσμούς. Όπως και με τα προαναφερθέντα προγράμματα, μια προσέγγιση χαμηλότερου κόστους θα ήταν να δημιουργήσουμε τέσσερα με έξι υποστηριζόμενα πλαίσια βιωματικής μάθησης για ηγετικά στελέχη σε διαφορετικές τοποθεσίες στην Ελλάδα. Μια τέτοια πρωτοβουλία θα μπορούσε να λειτουργήσει και να συντονισθεί με τη βοήθεια υφιστάμενων δικτύων και εμπορικών ενώσεων, ή να προέρθει μέσα από αυτές.

3) Βελτίωση της προσβασιμότητας των φορέων της ΚΑΛΟ στα κυρίαρχα κυβερνητικά προγράμματα υποστήριξης επιχειρήσεων, είτε στα υφιστάμενα είτε σε όσα σχεδιάζονται για το μέλλον. Όπως και με τη χρηματοδότηση, ένα σύνθετο πρόβλημα σε διάφορες χώρες είναι ότι οι φορείς της ΚΑΛΟ αντιμετωπίζονται διαφορετικά από ό,τι οι μικρές, οι μικρομεσαίες και οι άλλες επιχειρήσεις, παρά τη σύμπτωση πολλών σημαντικών δεξιοτήτων που απαιτούνται και στις μεν και στις δε. Η παροχή πρόσβασης σε όλους τους φορείς της ΚΑΛΟ στα υπό σχεδιασμό και τα μελλοντικά προγράμματα (και δίκτυα) υποστήριξης των επιχειρήσεων μπορεί να βοηθήσει στην αποτελεσματικότερη αξιοποίηση αυτών των πρωτοβουλιών, και να αυξήσει την αναγνώριση της ΚΑΛΟ ως μέρος της ευρύτερης οικονομίας.

4) Οι φορείς της ΚΑΛΟ, τα δίκτυα, και η κυβέρνηση θα πρέπει να επιδιώξουν τη συνεργασία με τα πανεπιστήμια και τα λύκεια προκειμένου να ενταχθεί η ΚΑΛΟ σε διάφορα προγράμματα σπουδών/μαθημάτων. Δεδομένου του υψηλού μορφωτικού επιπέδου πολλών εκ των ηγετικών στελεχών της ΚΑΛΟ και όσων συμμετέχουν στον χώρο αυτό, καθώς και της σημασίας που δίνεται στην μόρφωση στην Ελλάδα, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα πρέπει να θεωρηθούν ως χώρος υψηλής προτεραιότητας για την παροχή υποστήριξης, την αύξηση της ευαισθητοποίησης και την παραγωγή γνώσης γύρω από την ΚΑΛΟ.

Στις δράσεις που θα μπορούσαν να γίνουν συμπεριλαμβάνεται μια εκδήλωση για την προώθηση διαφορετικών προσεγγίσεων/βέλτιστων πρακτικών για την ένταξη της ΚΑΛΟ στον χώρο της εκπαίδευσης, ή η δημιουργία ενός «ταμείου προκλήσεων» για εκπαιδευτικούς παρόχους που επιδιώκουν να καινοτομήσουν σε αυτόν τον χώρο.

5) Θα πρέπει να θεσπισθεί η κατάρτιση για την μέτρηση του κοινωνικού αντίκτυπου. Υπάρχουν πολλά μοντέλα που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, όπως αυτό της Social Value International και της Social

---

Auditing Network, και πολλοί φορείς που παρέχουν κατάρτιση και υποστήριξη. Μια σύσταση είναι να αξιοποιηθούν οι επτά αρχές που συμπυκνώνουν την προσέγγιση της οργάνωσης Social Value International, και να παρασχεθεί άμεση ενημέρωση μέσω εργαστηρίων με θέμα τον κοινωνικό αντίκτυπο σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, ως ένας τρόπος αντιμετώπισης του υφιστάμενου κενού σε τεχνικές δεξιότητες και γνώσεις. Η καθιέρωση ενός δικτύου κοινωνικής αξίας στην Ελλάδα, όπως έχει συμβεί και σε πολλές άλλες χώρες, θα μπορούσε να διευκολύνει την αντιμετώπιση αυτού του κενού (υπάρχουν 20 σε όλον τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένης της Ευρώπης: βλ. socialvalueint.org/national-networks)

3.4 Νομοθεσία και ρυθμιστικό πλαίσιο

Το μέρος αυτό, που κατά κύριο λόγο αφορά τις κυβερνητικές υπηρεσίες, επικεντρώνεται στο πώς το ρυθμιστικό πλαίσιο, η νομοθεσία κι ένα ευρύτερο διοικητικό δίκτυο μπορεί να τροποποιηθούν και να βελτιωθούν προκειμένου να διευκολυνθεί η ανάπτυξη της ΚΑΛΟ και να μεγαλώσει ο αντίκτυπός της.

Προκλήσεις και εμπόδια:

Η προγενέστερη έρευνα (ιδίως η μελέτη χαρτογράφησης που δημοσιεύθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2014) ανέδειξε την περιοριστική και γραφειοκρατική φύση του Νόμου 4019/2011 ως ένα εμπόδιο για τους φορείς της ΚΑΛΟ. Αν και η ενημέρωση για το πιο συνεκτικό νέο νομοθέτημα (Ν.4430/2016) είναι υψηλή (88 τοις εκατό όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα), αναγνωρίζεται ότι έχει βελτιώσει τις ασυνέχειες της προηγούμενης νομοθεσίας και έχει τύχει γενικά θερμής υποδοχής επί της αρχής (όπως φαίνεται από τις συζητήσεις με τις ομάδες εστίασης), παραμένουν ακόμα κάποιες σαφείς προκλήσεις. Από εκείνους που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, όσοι είχαν νομική μορφή και δεν είχαν εγγραφεί στο Μητρώο του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α, είτε δεν ενέπιπταν στο νόμο είτε δεν έβλεπαν το νόημα της εγγραφής τους σε αυτό υπό την τρέχουσα μορφή του νόμου. Οι συμμετέχοντες στις ομάδες εστίασης και οι ερωτηθέντες στις συνεντεύξεις πίστευαν ότι είναι περίπλοκο, ασαφές και περιοριστικό από κάποιες απόψεις, εν μέρει επειδή σχετίζεται με την οριζόντια νομοθεσία που είναι από μόνη της περίπλοκη (πχ κοινωνική ασφάλιση, φορολογία, και συνδικαλιστικοί νόμοι), εν μέρει επειδή προσπαθεί να προβλέψει όλες τις πιθανές παραβιάσεις των αρχών της ΚΑΛΟ, πράγμα που οδηγεί σε περιοριστικούς όρους (πχ ποσοστό του κύκλου εργασιών (τζίρου) που πρέπει να διοχετευθεί στους μισθούς) και εν μέρει επειδή θέτει τέτοια ποσοστά επί της αναδιανομής του κέρδους, της επανεπένδυσης και της απασχολησιμότητας, που είναι δύσκολο να επιτευχθούν από κάποιους – ενώ ενδέχεται μάλιστα και να διακυβεύουν τη βιωσιμότητα του επιχειρηματικού τους μοντέλου.

Περισσότερες από 16 ευρωπαϊκές χώρες έχουν κάποιες μορφές νομοθεσία που αναγνωρίζει και ρυθμίζει τη δραστηριότητα της κοινωνικής επιχείρησης, είτε δημιουργώντας μορφές κοινωνικής επιχείρησης είτε νομικά καθεστώτα της κοινωνικής επιχείρησης (βλ. esela.eu/wp-content/uploads/2015/11/legal_mapping_publication_051015_web.pdf). Οι περισσότερες είναι λιγότερο περιοριστικές από ό,τι η ελληνική νομοθεσία, αν και ορισμένες έχουν άλλες απαιτήσεις και περιορισμούς. Για παράδειγμα, η Εκ του Νόμου Κοινωνική Επιχείρηση (Ex Lege) στην Ιταλία επιτάσσει τη με κάποιο τρόπο συμμετοχή (ή συμπερίληψη) των εργαζομένων και των επωφελούμενων στη διοίκηση των οργανώσεων, και απαιτεί αυτές να υποβάλουν έκθεση σχετικά με τον κοινωνικό τους αντίκτυπο. Η δομή της Εταιρείας Κοινωνικού Συμφέροντος (Community Interest Company) στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι πολύ λιγότερο περιοριστική στον τομέα της λειτουργίας και των δημοκρατικών πρακτικών, αλλά απαιτεί ομοίως την υποβολή έκθεσης κοινωνικού αντίκτυπου (επιστροφή οφέλους για την κοινωνία) καθώς και

οικονομικής λογοδοσίας. Η Δανία έχει ένα σχετικά καινούριο σύστημα εγγραφής το οποίο επιδιώκει να συμπεριλάβει διάφορες νομικές μορφές σε ένα μητρώο, το οποίο χρησιμοποιεί ως κριτήρια εγγραφής ορισμένα χαρακτηριστικά (βλ.: socialvirksomhed.dk/en/about-social-econo-my-i-denmark/the-criteria-to-be-labelled-a-social-enterprise). Το μητρώο αυτό το διαχειρίζεται η κυβερνητική αρχή για τις επιχειρήσεις, αλλά η λίστα των φορέων δημοσιεύεται από το ανεξάρτητο Εθνικό Κέντρο για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις.

Υπάρχουν και άλλες πτυχές που αφορούν το ρυθμιστικό πλαίσιο και την ευρύτερη διοίκηση και αποτελούν επίσης ένα εμπόδιο για τους φορείς της ΚΑΛΟ. Όταν ρωτήθηκαν για τα εμπόδια στην ανάπτυξη των φορέων της ΚΑΛΟ στην περιοχή ή στον τομέα τους, 35 τοις εκατό εξ όσων ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, κατονόμασαν τις κυβερνητικές ρυθμίσεις και τα διοικητικά βάρη –αυτή ήταν η δεύτερη δημοφιλέστερη απάντηση. Όταν ρωτήθηκαν για τα εμπόδια που αντιμετωπίζει ειδικά ο φορέας τους, 11 τοις εκατό είπαν ότι οι κυβερνητικές ρυθμίσεις και τα διοικητικά βάρη ήταν το κύριο εμπόδιο. Η γραφειοκρατία υπό την έννοια της θέσπισης διαδικασιών που μοιάζουν μη αναγκαίες αναφέρθηκε επίσης ως ένα σημαντικό εμπόδιο σχεδόν σε κάθε ομάδα εστίασης και σε κάθε συνέντευξη που διεξήχθη στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας αυτής της μελέτης.

Τα φορολογικά κίνητρα και οι επιδοτήσεις είχαν αναδειχθεί σε όλο το προγενέστερο ερευνητικό έργο και προέκυψαν επίσης και στις συζητήσεις με τις ομάδες εστίασης. Στις τελευταίες, για παράδειγμα, οι συμμετέχοντες σημείωσαν ότι οι επιδοτήσεις (και επιχορηγήσεις) θα πρέπει να σχετίζονται με επιχειρηματικά σχέδια και αξιολογήσεις (πχ σε σχέση με την πραγματική δραστηριότητα) αντί με το αν οι φορείς είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο με μια συγκεκριμένη νομική μορφή. Αυτό θα σήμαινε ότι τα κίνητρα και οι επιδοτήσεις θα δίνονταν για αυτό το οποίο κάνει ένας φορέας της ΚΑΛΟ και όχι για το τι είναι.

Μια τελευταία πτυχή προς εξέταση είναι οι δημόσιες συμβάσεις και η ανάθεση έργων. Και πάλι, το θέμα αυτό αναδείχθηκε ως ένα εμπόδιο στα αποτελέσματα της μελέτης (με 24 τοις εκατό όσων ανταποκρίθηκαν να το επισημαίνουν ως εμπόδιο για την ευρύτερη ανάπτυξη της ΚΑΛΟ), και επίσης προκύπτει και από την προγενέστερη έρευνα (Nasioulas και Mavroudis, 2013), όπου τονίστηκε η έλλειψη σαφών κοινωνικών ρητρών στις προκηρύξεις των δημόσιων συμβάσεων ή του συνυπολογισμού της κοινωνικής αξίας στις αναθέσεις έργων στον δημόσιο τομέα. Έχουν καταβληθεί κάποιες προσπάθειες προκειμένου να γίνουν βελτιώσεις σε αυτό το πεδίο, η πιο αξιοσημείωτη εκ των οποίων είναι η ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 24/2014 που αφορά τις Δημόσιες Συμβάσεις στην ελληνική νομοθεσία μέσω του Νόμου 4412/2016, ο οποίος προβλέπει τις κοινωνικές ρήτρες για τις δημόσιες συμβάσεις. Ωστόσο, αναφορικά με την υλοποίηση, η πρόοδος που έχει σημειωθεί είναι μάλλον αργή.

Συστάσεις:

1) Τροποποιήσεις στον Νόμο 4430/2016 θα βοηθούσαν να διευκολυνθεί η ανάπτυξη και να αυξηθεί ο αντίκτυπος περισσότερων φορέων της ΚΑΛΟ. Οι πληροφορίες από τους φορείς της ΚΑΛΟ αναφέρουν τρία στοιχεία:

- Μεγαλύτερη απλοποίηση του νόμου έτσι ώστε να γίνει πιο συνεκτικός
- Περισσότερη ευελιξία εντός των κριτηρίων, ιδιαίτερα σε σχέση με την διανομή των κερδών και τους περιορισμούς στην επανεπένδυση
- Εξέταση της αξιολόγησης και εισαγωγή πιο αξιόπιστων «ελεγκτικών μηχανισμών»

Η μεγαλύτερη ευελιξία των κριτηρίων θα επέτρεπε να διαμορφωθεί ένα πιο συνεκτικό κίνημα που θα περιελάμβανε όλα τα μέρη της κοινωνικής οικονομίας, και θα μπορούσε να δώσει τη δυνατότητα στους φορείς που βρίσκονται σε πιο πρώιμο στάδιο να συμπεριληφθούν και να κερδίσουν πρόσβαση στην υποστήριξη ενόσω ακόμα καθιερώνουν το επιχειρηματικό τους μοντέλο. Η εισαγωγή «ελεγκτικών

μηχανισμών» σχετίζεται εν μέρει με την πεποίθηση των ανταποκριθέντων στην έρευνα ότι η κυβέρνηση θα πρέπει να έχει έναν πιο καταλυτικό ρόλο (αντί για «επικυρωτικό») σε σχέση με την ΚΑΛΟ, και επίσης ότι θα πρέπει να εστιάσει περισσότερο στην επίτευξη κοινωνικών αποτελεσμάτων αντί σε διαρθρωτικά ζητήματα.

2) Διασφάλιση ότι η διαδικασία εγγραφής στο μητρώο είναι απλοποιημένη και περισσότερο προσβάσιμη, ιδανικά επιτρέποντας στις οργανώσεις να εγγράφονται μέσω του διαδικτύου ή σε κάποιο γραφείο της κυβέρνησης κοντά τους.

3) Προώθηση της εισαγωγής κοινωνικών ρητρών και της διάστασης της κοινωνικής αξίας στις προκηρύξεις των δημοσίων συμβάσεων και την ανάθεση έργων της κυβέρνησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Καθώς η σχετική νομοθεσία είναι ήδη εν ισχύ (Ν.4412/2016), το κύριο ζήτημα τώρα είναι η εφαρμογή του νόμου. Η εφαρμογή θα βοηθούσε τους φορείς της ΚΑΛΟ να αποκτήσουν πρόσβαση στις ευκαιρίες παροχής δημόσιων υπηρεσιών (που προς το παρόν είναι σχετικά περιορισμένη).

Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα είναι ο Νόμος για της Δημόσιες Υπηρεσίες (Κοινωνικής Αξίας) [Public Services (Social Value) Act] στην Αγγλία και την Ουαλία (βλ.: www.gov.uk/government/publications/social-value-act-information-and-resources/social-value-act-information-and-resources), ο οποίος απαιτεί κάθε μέρος του δημοσίου τομέα, εθνικό και τοπικό, να εξετάζει την περιβαλλοντική και κοινωνική αξία, καθώς και την οικονομική αξία, σε κάθε διαδικασία ανάθεσης δημόσιας σύμβασης. Έτσι μπορεί να επιλεχθούν οι κοινωνικοί στόχοι που σχετίζονται με το τοπικό πλαίσιο λειτουργίας. Η κυβέρνηση θα πρέπει επίσης να εξετάσει το ενδεχόμενο να συμπεριλάβει διορθωτικούς συντελεστές (για παράδειγμα, το 20 τοις εκατό της αξιολόγησης της σύμβασης να λαμβάνει υπ' όψιν την κοινωνική αξία) ή στοχοθετημένες δαπάνες (targeted spend) (για παράδειγμα, το 1 τοις εκατό των συμβάσεων για τις υποδομές θα μπορούσε να ανατίθεται σε ένα συγκεκριμένο είδος φορέα).

4) Πιλοτικά δυνητικά φορολογικά κίνητρα και στοχευμένες επιδοτήσεις για τους φορείς της ΚΑΛΟ που δραστηριοποιούνται σε μια συγκεκριμένη περιοχή: μια ελληνική «ζώνη κοινωνικής επιχείρησης». Ένα τέτοιο ζήτημα απαιτεί ξεκάθαρα προσοχή στην προσέγγισή του (να μην αντίκειται, για παράδειγμα, στο δίκαιο του ανταγωνισμού), αλλά σε κάθε περίπτωση τέτοια μέτρα μπορούν να συμπεριλαμβάνουν:

- Επιστροφές φόρων ανάλογα με την απασχόληση συγκεκριμένων ομάδων
- Φοροαπαλλαγές για άτομα και φορείς που επενδύουν στους φορείς της ΚΑΛΟ οι οποίοι δραστηριοποιούνται στη συγκεκριμένη περιοχή
- Διασύνδεση φορολογικών κινήτρων με την επίτευξη κοινωνικών αποτελεσμάτων.
- Συμφωνία της κεντρικής κυβέρνησης να συμπληρώνει τυχόν τοπικές επιχορηγήσεις που παρέχονται σε φορείς της ΚΑΛΟ που δραστηριοποιούνται στην συγκεκριμένη περιοχή.

Η προσέγγιση της Δανίας επιτρέπει την επέκταση των «ειδικών όρων» στις κοινωνικές επιχειρήσεις που απασχολούν άτομα από μειονεκτούσες ομάδες (βλ.: socialvirksomhed.dk/en/initiatives/other-initiatives/other-initiatives). Το πρόγραμμα Τόποι της Κοινωνικής Επιχείρησης (Social Enterprise Places) στο Ηνωμένο Βασίλειο επιδιώκει να κινητοποιήσει πόρους και επενδύσεις σε συγκεκριμένες περιοχές για να αυξήσει την ευαισθητοποίηση και τη δραστηριότητα των τοπικών κοινωνικών επιχειρήσεων (βλ.: www.socialenterprise.org.uk/about-places)

3.5 Συστάσεις για περαιτέρω έρευνα

Αν και η παρούσα μελέτη χαρτογράφησης βασίζεται σε προγενέστερο ερευνητικό έργο και παρέχει μια πιο εμπειριστατωμένη εκτίμηση της δραστηριότητας στον τομέα της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα, δεν συμπεριλαμβάνει τα πάντα και δε μπορεί να καλύψει κάθε πτυχή και πρόκληση σε βάθος. Αυτό το οποίο έχει παρατηρηθεί σε όλη τη μελέτη είναι ότι υπάρχουν κάποιοι βασικοί τομείς όπου μια πιο εις βάθος έρευνα θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη.

1) Προθέσεις και κίνητρα: πολλά εμπλεκόμενα μέρη εκδήλωσαν ενδιαφέρον να κατανοήσουν τις προθέσεις και τα κίνητρα που οδηγούν τους ανθρώπους στο να ιδρύσουν έναν φορέα της ΚΑΛΟ. Ο καλύτερος τρόπος για να γίνει αυτό είναι μάλλον η ποιοτική έρευνα, η οποία θα πρέπει να εξετάσει αν αυτοί οι φορείς συστήνονται από ανάγκη, ως καινοτομία ή από προσωπική εμπειρία (ή λόγω ενός συνδυασμού αυτών και άλλων παραγόντων).

2) Κοινωνικοί Στόχοι και επιχειρηματικά μέσα: σε σχέση με τα κίνητρα και τις προθέσεις, θα ήταν επίσης χρήσιμο να διεξαχθεί περισσότερη έρευνα επί των συγκεκριμένων κοινωνικών στόχων που θέτουν οι φορείς της ΚΑΛΟ, τις σχέσεις τους με τον κοινωνικό αντίκτυπο που παράγεται, τα επιχειρηματικά μέσα για την επίτευξη αυτών των στόχων, και τη συμφωνία μεταξύ αυτών των δύο. Μια τέτοια έρευνα μπορεί να βοηθήσει να ξεκαθαρίσουν τα διαφορετικά μοντέλα των φορέων της ΚΑΛΟ ως προς τους κοινωνικούς στόχους, την επιχειρηματική δραστηριότητα και τη οικονομική βιωσιμότητά τους.

3) Τοπικά οικοσυστήματα: η ομάδα εστίασης της Καρδίτσας άρχισε να εντοπίζει κάποιες από τις συγκεκριμένες υποστηρικτικές πρωτοβουλίες και τα στοιχεία που την κατέστησαν ένα οικοσύστημα ιδιαίτερα υποστηρικτικό για την ΚΑΛΟ, αλλά μια πιο διεξοδική μελέτη θα έπρεπε να εξετάσει τους παράγοντες εκείνους που είναι κρίσιμοι για την δημιουργία ενός τέτοιου επιτυχημένου υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Θα μπορούσε να λάβει υπ' όψιν τον ρόλο των ατόμων, των σχέσεων, των κύριων θεσμών, της νοοτροπίας/των πολιτισμικών παραδόσεων, και των ειδικών τοπικών συνθηκών. Η σημασία της έγκειται στο ότι θα μας βοηθούσε να κατανοήσουμε πώς ένα τέτοιο περιβάλλον θα μπορούσε να αναπαραχθεί και αλλού.

4) Αδράνεια: Η σύσταση αυτή έχει ειδικότερο ενδιαφέρον για το μπρώ του ΥΠ.Ε.Κ.Α.Α, προκειμένου να γίνει κατανοητό γιατί άλλοι φορείς στο αρχείο είναι ενεργοί και άλλοι ανενεργοί. Το στοιχείο αυτό είναι απίθανο να βρεθεί μέσω διαδικτυακής έρευνας και πρέπει να αναζητηθεί μέσω ομάδων εστίασης και έρευνας πεδίου. Η έρευνα αυτή θα βοηθούσε μια σειρά από εμπλεκόμενα μέρη να καταλάβουν γιατί οι φορείς της ΚΑΛΟ μπορεί να ήταν ανενεργοί πριν από τη θέσπιση του νόμου και γιατί μετά από αυτήν.

5) Εσωτερικά εμπόδια: αυτή η μελέτη χαρτογράφησης θέτει ιδιαίτερη έμφαση στους εξωτερικούς συστημικούς παράγοντες που μπορεί να λειτουργήσουν ως εμπόδια στην ανάπτυξη της ΚΑΛΟ, θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να υποστηρίξει τη χάραξη πολιτικής και την εφαρμογή της σε κρατικό επίπεδο. Στο μέλλον, θα είναι χρήσιμο να εντοπιστούν οι παράγοντες εκείνοι στο εσωτερικό των φορέων της ΚΑΛΟ που εμποδίζουν την ανάπτυξη και τη βιωσιμότητά τους. Επιπροσθέτως, περαιτέρω έρευνα στον τομέα της λήψης αποφάσεων σε σχέση με την καθημερινή λειτουργία των φορέων, θα βοηθήσει να ξεκαθαρίσουν τα αποτελεσματικά μοντέλα δημοκρατικής διακυβέρνησης και λήψης αποφάσεων.

Συμπεράσματα

Η παρούσα έκθεση αποκαλύπτει έναν τομέα κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, που αν και έχει τις ρίζες και τις βάσεις του στο παρελθόν, είναι νέος σε ηλικία και με μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης και επέκτασης του αντικτύπου του. Οι φορείς της ΚΑΛΟ στην Ελλάδα επιδιώκουν να αντιμετωπίσουν ορισμένες από τις σημαντικότερες προκλήσεις της χώρας, ιδίως τη φτώχεια και την ανεργία, αλλά επιδιώκουν επίσης να προωθήσουν και να παρουσιάσουν ένα εναλλακτικό οικονομικό μοντέλο. Η έκθεση αυτή συμπληρώνει την εικόνα που παρουσιάστηκε από προγενέστερο ερευνητικό έργο, και κυρίως στη μελέτη χαρτογράφησης που δημοσίευσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2014, η οποία ομοίως αποκάλυψε έναν ηλικιακά νέο και εκκολαπτόμενο τομέα, με μικρή αίσθηση συλλογικής ταυτότητας.

Ο τομέας της ΚΑΛΟ έχει μια δυναμική την οποία μπορεί κανείς να διακρίνει σε πολλούς φορείς της ΚΑΛΟ που έχουν ιδρυθεί πιο πρόσφατα, και στη φιλοδοξία τους να αναπτύξουν τον τζίρο και το εργατικό δυναμικό τους. Εμφανίζουν επίσης ποικιλία, όχι μόνο στη μορφή τους, αλλά και στους κοινωνικούς τους στόχους και τους τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται. Η οικονομική και κοινωνική συμβολή τους έχει εύρος και βάθος. Το γεγονός αυτό είναι συναρπαστικό, από την άποψη ότι υπάρχει ένα δυναμικό που εκτείνεται σε όλη τη γκάμα της ελληνικής κοινωνίας. Αποτελεί όμως και μια πρόκληση. Ενώ υπάρχουν πολλές ομοιότητες, κάθε κομμάτι και κατηγορία έχει επίσης διαφορετικές προτεραιότητες, τρόπους δικτύωσης, ανάγκες και εμπόδια που πρέπει να ξεπεραστούν. Η αρχική ταξινόμηση των φορέων της ΚΑΛΟ που περιλαμβάνεται σε αυτή την έκθεση μπορεί να εμπνεύσει μελλοντική δουλειά πάνω σε αυτήν την πτυχή του τομέα, όπως άλλωστε και οι περαιτέρω τομείς έρευνας που εντοπίστηκαν ανωτέρω.

Πολλοί φορείς της ΚΑΛΟ είναι σχετικά μικροί και προσφάτως συσταθέντες, και βρίσκονται αντιμέτωποι με εξαιρετικά δυσμενείς οικονομικές συνθήκες μέσα στις οποίες καλούνται να ξεκινήσουν τη δραστηριότητά τους, να γίνουν βιώσιμοι και να αναπτυχθούν. Το αντίξοο αυτό οικονομικό και κοινωνικό τοπίο θεωρείται από τους φορείς της ΚΑΛΟ ως ένας λόγος για τον οποίο απαιτείται μια ισχυρότερη ΚΑΛΟ – για να δημιουργήσει νέες ευκαιρίες, να αντιμετωπίσει τα υψηλά επίπεδα ανεργίας, και να καθιερώσει καινούρια μοντέλα και τρόπους λειτουργίας σε τομείς όπου οι συμβατικοί έχουν αποτύχει.

Ωστόσο, το αντίξοο αυτό τοπίο είναι επίσης και εμπόδιο σε αυτήν την πρόοδο. Υπάρχει μεν ένα αναπτυσσόμενο οικοσύστημα, αλλά υπάρχει επίσης και μια έλλειψη εξειδικευμένης υποστήριξης, δικτύων σε επιμέρους γεωγραφικές περιοχές και ενός εθνικού δικτύου που θα μπορούσε να βοηθήσει στη συγκρότηση μιας ισχυρότερης και αποτελεσματικότερης εκπροσώπησης του κινήματος. Υπάρχουν συγκεκριμένες αδυναμίες στο οικοσύστημα σχετικά με την κοινωνική αξία (και τη μέτρησή της) και τις κατάλληλες μορφές χρηματοδότησης για τους φορείς σε διαφορετικά στάδια του έργου και της δραστηριότητάς τους. Και αυτές αντιπροσωπεύουν ευκαιρίες για επένδυση, όπως αναδεικνύεται στην παρούσα έκθεση.

Αυτό το οποίο είναι ξεκάθαρο από όσους ανταποκρίθηκαν στη διαδικτυακή έρευνα και τους συμμετέχοντες στην έρευνα πεδίου είναι η ισχυρή πεποίθηση ότι η ΚΑΛΟ μπορεί να επεκταθεί σε σημαντικό βαθμό τα επόμενα χρόνια. Επίσης ξεκάθαρο είναι, το ότι έχουν ορισμένες χειροπιαστές ιδέες σχετικά με το πώς αυτό μπορεί να καταστεί δυνατό, να διευκολυνθεί και να υποστηριχθεί από την κυβέρνηση και μια σειρά άλλων φορέων, είτε μέσα από την ανάπτυξη δεξιοτήτων, τους εναλλακτικούς τρόπους χρηματοδότησης, την απλοποιημένη και πιο ευέλικτη νομοθεσία, είτε μέσα από την προάσπιση του τομέα έναντι τρίτων. Αυτές οι απόψεις και οι ιδέες έχουν συνδυασθεί με τα ποσοτικά στοιχεία από την έρευνα, για να τεκμηριώσουν τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε αυτήν την έκθεση, και να παράσχουν μια βάση στοιχείων και ένα σύνολο πληροφοριών, επί των οποίων θα μπορέσει κανείς να σχεδιάσει και να δημιουργήσει.

Βιβλιογραφία

Adam, S. (2016), Social enterprises, social and solidarity economy and youth: What role for policymaking? in M. Petmezidou, E. Delamonica, C. Papatheodorou, Al. Henry-Lee (Eds.), Child Poverty, Youth (Un)Employment, and Social Inclusion, The Comparative Research Programme on Poverty (CROP) of University of Bergen (UiB) / International Social Science Council (ISSC)

Afouxenidis, A. (2015), Civil society in times of crisis – looks at various types of civil society organisations in Greece and aims to code or systematise the sector for future research

Αφουξενίδης, Α. & Γαρδίκη, Μ. (2014) Χαρτογραφώντας την κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα σήμερα: προβλήματα και προοπτικές, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 143 Β', 2014, 33-53

CICOPA (2013), Promoting co-operatives and the Social Economy in Greece (research by CICOPA for the International Labour Organisation, supervised by Pierre Laliberté of ILO-ACTRAV)

Εconomou, M., Madianos, M., Peppou, L., Theliritis, C., Patelakis, A. and Stefanis, C. (2013) Major depression in the era of economic crisis: A replication of a cross-sectional study across Greece. *Journal of Affective Disorders* 145, 3, 308–14.

European Commission, A map of social enterprises and their ecosystems in Europe: Greece (2014)

ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2009) Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 4ο τετράμηνο. Διαθέσιμο: www.statistics.gr

ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2012) Έκθεση για τα Ποσοστά Αυτοκτονίας 2012. Διαθέσιμο: www.statistics.gr

ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2013) Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 3ο τετράμηνο. Διαθέσιμο: www.statistics.gr

ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2014) Η Ελλάδα σε Αριθμούς-2014. Διαθέσιμο: www.statistics.gr

ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2015) Η Ελλάδα σε Αριθμούς-2015. Διαθέσιμο: www.statistics.gr

Hadjimichalis, C. (2013) From streets and squares to radical political emancipation? Resistance and lessons from Athens during the crisis. *Human Geography* 6, 2, 116–36.

Insurgenta Iskra (2014) Transforming crisis to crisis. The #Festival4sce: A hub of networks towards the Alternative Route in Greece. *Revolution News*

Ketsetzopoulou, M. (2010) Social Entrepreneurship in Greece (ISEDE-NET, WP3 Research on Social Entrepreneurship)

Κιουρκιόλης Α. (2014) Για τα κοινά της ελευθερίας. Εξάρχεια, Αθήνα

Kontogeorgos, A., Sergaki, P. (2015) Οικονομική Θεωρία των Συνεταιρισμών. [Book Chapter]. In Kontogeorgos, A., Sergaki, P. 2015. Αρχές διοίκησης αγροτικών συνεταιρισμών. [ebook] Athens:Hellenic Academic Libraries Link. chapter 4. Available Online at: <http://hdl.handle.net/11419/3686>

Lapavistas, C. (2012) Crisis in the Eurozone. Verso, London.

Λιερός, Γ., 2012. Υπαρκτός καινούργιος κόσμος. Αθήνα. Εκδόσεις των Συναδέλφων

Matsaganis, M. (2013) The Greek Crisis: Social Impact and Policy Responses. Friedrich Ebert Stiftung, Berlin.

Nasioulas, I. (2011) Greek Social Economy at the Crossroads: Law 4019/2011 and the institutionalization challenge (CIRIEC Working Paper, 11/2011)

Nasioulas, I. (2012) Social Cooperatives in Greece. Introducing new forms of social economy and entrepreneurship (International Review of Social Research, vol 2, issue 2: 151-171)

Nasioulas I. and Mavroeidis V. (2013) The Social Business Sector in Greece. Systemic Failures and Positive Action Potentials based on the strengths of the Hellenic Ministry of Development and Competitiveness (Report 10, GECES, Thessaloniki 2013)

Νικολόπουλος, Τ. & Καπογιάννης, Δ., 2014. Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία. Το μετέωρο βήμα μιας δυνατότητας. Αθήνα Εκδόσεις των Συναδέλφων.

Outline Strategy and Priorities for Action to develop the Social Economy and Social Entrepreneurship in Greece (Recommendations of the Expert Steering Committee on Social Economy and Social Entrepreneurship) – Athens, 2013

PROLEPSIS (2013) Results from the survey on Dietary Habits. Available at diatropi.prolepsis.gr/en/what-we-do/the-need/food-insecurity/

Vaiou, D. (2014) Tracing aspects of the Greek crisis in Athens: Putting women in the picture. *European Urban and Regional Studies* 23, 3, 220–30.

Varvarousis, A. & Kallis, G., 2017. Commoning against the crisis. In: Manuel Castells et al. (eds). Another Economy Is Possible. Culture and Economy in a Time of Crisis. Cambridge. Polity Press.

Ziomas D., Ketsetzopoulou M., and Bouzas N. (2001) Greece, Social Enterprises Responding to Welfare Needs (in The Emergence of Social Enterprise, Routledge ed. C Borzaga / J Defourny)

Πληροφορίες αντλήθηκαν από τους ακόλουθους ιστοτόπους/ιστολόγια/σελίδες στο Facebook/βάσεις δεδομένων

- Eurostat, www.ec.europa.eu/eurostat
- Ελληνική Στατιστική Αρχή, www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE
- Κοιν.Σ.Επ., www.koinsep.org
- Kolektives, kolektives.org
- Left, www.left.gr
- Εφημερίδα Το Βήμα, 10/04/2015. Δρόμοι και οδική ασφάλεια, τα «θύματα» της κρίσης στις υποδομές. Αυγενάκης Λευτέρης, www.tovima.gr/opinions/article/?aid=693817
- NGO Κλίμακα, www.klimaka.org.gr/newsite
- NGO Prolepsis, www.prolepsis.gr
- Omikron Project, www.omikronproject.gr
- Solidarity 4 All, www.solidarity4all.gr
- Grant Thornton, www.grantthornton.co.uk
- Press Project, www.thepressproject.gr

Παραρτήματα

Παράρτημα 1: Διαδικτυακό ερωτηματολόγιο έρευνας

E1. Ποια είναι η επίσημη ονομασία του φορέα σας;

Επίσημη ονομασία
Εμπορική επωνυμία

E 2. Ποιος είναι ο ρόλος σας στον φορέα;

Νόμιμος εκπρόσωπος
Μέλος της Διοίκησης/Δ.Σ.
Μέλος
Διευθυντής/Διευθύνων Σύμβουλος
Ιδιοκτήτης
Εργαζόμενος/Υπάλληλος
Εθελοντής
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλο (διευκρινίστε)

E 3. Ποιο έτος ξεκίνησε η λειτουργία του φορέα σας;

E 4. Πόσα μέλη αριθμεί ο φορέας σας (αν έχει μέλη);

E 5. Σε ποιο δήμο της Ελλάδας βρίσκεται η έδρα του φορέα σας; [Συμπληρώστε τον ταχυδρομικό κώδικα]

E 6. Ποια είναι η ευρύτερη γεωγραφική περιοχή στην οποία δραστηριοποιείται ο φορέας σας

Συνοικιακό επίπεδο (γειτονιά)
Τοπικό/επαρχιακό επίπεδο
Περιφερειακό επίπεδο
Εθνικό επίπεδο
Διεθνές επίπεδο
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 7. Πώς θα περιγράφατε τον φορέα σας; [Δώστε μόνο μία απάντηση]

Φορέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας με νομική μορφή, πχ κοινωνικοί συνεταιρισμοί
Φορέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας χωρίς νομική μορφή, πχ, τράπεζα χρόνου

Φορείς χωρίς νομική μορφή

E 10. Ποια επιλογή από τις παρακάτω θεωρείτε ότι εκφράζει καλύτερα τον φορέα σας;

Κοινωνική επιχείρηση
Φορέας της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας
Εθελοντική οργάνωση
Μη κερδοσκοπική οργάνωση
Οργάνωση αλληλοβοήθειας
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλο (διευκρινίστε)

E 11. Αναφέρατε ποια από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά διαθέτει ο φορέας σας; [Εδώ μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Επίσημη σύσταση/νομική μορφή
Άτυπη ομάδα
Διαδικασίες δημοκρατικού ελέγχου από τα μέλη
Αχρήματη δραστηριότητα
Εμπορική δραστηριότητα (πώληση προϊόντων και υπηρεσιών έναντι χρημάτων)
Κανόνες που θέτουν περιορισμούς στη διανομή των κερδών
Καθορισμένο κοινοτικό/κοινωνικό/περιβαλλοντικό όφελος
Οικονομική ανεξαρτησία από το κράτος
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 12. Γνωρίζετε ότι υπάρχει καινούριος νόμος, ο Ν.4430/2016, για τους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας;

Ναι
Όχι
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 13. Ποιες εσωτερικές πρακτικές εφαρμόζετε στον φορέα σας; [Εδώ μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Συλλογικός τρόπος καθορισμού ρόλων και εργασίας
Ορισμός ρόλων από τον διευθυντή/συντονιστή
Ίση αμοιβή για ίση εργασία
Αμοιβή με κριτήρια ειδικότητας/παιριότητας/ειδικών αναγκών
Συμμετοχή των μελών στη δραστηριότητα του φορέα
Λήψη αποφάσεων μέσα από Γενική Συνέλευση
Λήψη αποφάσεων από το Δ.Σ.
Τακτικές ενημερωτικές συναντήσεις όλων των μελών
Εναλλαγή των ρόλων σε θέσεις ευθύνης
Οργάνωση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων
Δράσεις που αφορούν την τοπική κοινωνία
Διαδικασίες εσωτερικού οικονομικού ελέγχου
Επιχειρηματικό πλάνο βιωσιμότητας του φορέα
Μηχανισμός αξιολόγησης της βιωσιμότητας του φορέα
Μηχανισμός διερεύνησης ευκαιριών για την ανάπτυξη του φορέα
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 14. Ποιοι είναι οι γενικοί στόχοι του φορέα σας; [Εδώ μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Η βελτίωση μιας συγκεκριμένης κοινότητας
Η δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης (και για τα μέλη)
Η υποστήριξη ευάλωτων κοινωνικά ατόμων
Η βελτίωση της υγείας και της ευημερίας
Η προώθηση της εκπαίδευσης και του αλφαριθμητισμού
Η αντιμετώπιση του οικονομικού αποκλεισμού
Η προστασία του περιβάλλοντος
Η ενδυνάμωση των γυναικών/η ισότητα των φύλων
Η παροχή οικονομικά προσιτής στέγασης
Η υποστήριξη άλλων φορέων της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας
Η παροχή πρόσβασης σε ποιοτικά προϊόντα/υπηρεσίες σε δίκαιες τιμές
Η καταπολέμηση των ανισοτήτων
Η προώθηση της κοινωνικής αλλαγής
Η προώθηση ενός διαφορετικού μοντέλου εργασίας
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 15. Ποια είναι η βασική δραστηριότητα του φορέα σας;

Τράπεζες χρόνου

Δίκτυα χωρίς μεσάζοντες

Ανταλλακτικά δίκτυα, παζάρια, πρωτοβουλίες με βάση την ανταλλαγή

Κοινωνικά παντοπωλεία

Συλλογικές κουζίνες

Κοινωνικά Φροντιστήρια που λειτουργούν με τράπεζα χρόνου ή με άλλο τρόπο συναλλαγής

Αυτοδιαχειριζόμενοι χώροι με εμπορική δραστηριότητα

Hackerspaces, κοινότητες ελεύθερου λογισμικού

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 16. Ποια είναι η κύρια πηγή των εισοδημάτων σας;

Συναλλαγές με τον δημόσιο τομέα

Συναλλαγές με τον ιδιωτικό τομέα

Συναλλαγές με φορείς της Κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας

Συναλλαγές με το κοινό

Διεθνείς συναλλαγές

Χορηγίες από τις τοπικές αρχές

Χορηγίες από το κράτος

Χορηγίες από το κοινό

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλες χορηγίες (διευκρινίστε)

E 17. Με ποιους άλλους φορείς συνεργάζεστε ή συναλλάσσετε; [Εδώ μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Πανεπιστήμια

Συνδικαλιστικές Ενώσεις

Περιφέρειες/Δήμοι

Εμπορικοί σύλλογοι

Επαγγελματικοί σύλλογοι

Οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών

Διεθνείς οργανισμοί

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 18. Τι ποσοστό, κατά προσέγγιση, από τα μέλη σας αποτελείται από γυναίκες;

μέχρι 20 %

μέχρι 40%

μέχρι 60 %

πάνω από 60 %

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 19. Θεωρείτε ότι κάποια από τις παρακάτω ομάδες επωφελείται άμεσα από τις βασικές δραστηριότητες του φορέα σας; [Εδώ μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Μακροχρόνια άνεργοι

Άτομα με σωματική αναπηρία

Άτομα με μαθησιακή ή διανοητική/ψυχική αναπηρία

Άστεγοι ή με επισφαλή στέγη

Άτομα που εξέρχονται από περίοδο παραβατικότητας

Πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο

Άτομα με προβλήματα εξαρτήσεων (αλκοόλ, ναρκωτικά)

Θύματα ενδοοικογενειακής βίας

Θύματα εμπορίας ανθρώπων

Ηλικιωμένοι

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 20. Πόσα άτομα εκτιμάτε ότι έχετε υποστηρίξει συνολικά τους τελευταίους 12 μήνες; [Συμπληρώστε τον αριθμό]

E 21. Μετράτε τον κοινωνικό και περιβαλλοντικό σας αντίκτυπο;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 22. Υπάρχει διακριτή, εσωτερική ιεραρχία στο φορέα σας;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 23. Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο του ανώτερου στην ιεραρχία προσώπου στον φορέα σας;

Μεταπτυχιακές/Διδακτορικές σπουδές

Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Επαγγελματικές Σχολές

Λύκειο/Τεχνικές Σχολές

Γυμνάσιο

Δημοτικό

Τίποτα από τα παραπάνω

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 24. Ο τρέχων υπεύθυνος/συντονιστής του φορέα σας, εφόσον υφίσταται, σε ποια ηλικιακή ομάδα υπάγεται;

16-24

25-44

45-64

65+

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 25. Ο τρέχων υπεύθυνος/συντονιστής του φορέα σας, εφόσον υφίσταται, προέρχεται από κάποια κοινωνικά ευπαθή ομάδα;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 26. Ο τρέχων υπεύθυνος/συντονιστής του φορέα σας, εφόσον υφίσταται, σε ποιο φύλο ανήκει;

Άντρας

Γυναίκα

Άλλο

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 27. Συμμετέχει ο φορέας σας σε κάποιο περιφερειακό, εθνικό ή ευρωπαϊκό δίκτυο;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 28. Ποια είναι τα οφέλη από τη συμμετοχή σας σ' ένα δίκτυο κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας;

Πρόσβαση σε χρήσιμες πληροφορίες

Άντληση γνώσης από άλλους φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Άντληση γνώσης από άλλους φορείς/οργανώσεις

Προσωπική υποστήριξη και δημιουργία σχέσεων

Επιχειρηματικές συμβουλές

Οικονομική και επιχειρηματική ανάπτυξη

Ορατότητα/προώθηση πολιτικών υποστήριξης

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 29. Έχετε προσδοκίες ανάπτυξης των εργασιών σας για το επόμενο έτος;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 30. Με βάση ποιες αρχές επιλέγετε τους προμηθευτές και τους συνεργάτες σας; [Εδώ μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Σύμφωνα με κριτήρια περιβαλλοντικής υπευθυνότητας

Σύμφωνα με τις εργασιακές σχέσεις που επικρατούν

Σύμφωνα με την ποιότητα των προϊόντων/υπηρεσιών τους

Επειδή μας προμηθεύουν στις καλύτερες τιμές

Επειδή μας προμηθεύουν σε δίκαιες τιμές για τον παραγωγό και τον καταναλωτή

Επειδή έχουμε κοινό όραμα για την οικονομία

Επειδή έχουμε κοινό πολιτικό όραμα

Επειδή συμμετέχουμε στο ίδιο δίκτυο

Επειδή είναι μέλη άλλων γνωστών συνεργατικών δικτύων

Επειδή διαθέτουν κύρος στον τομέα τους

Επειδή τα προϊόντα τους είναι τοπικής παραγωγής

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 31. Ποια είναι τα μεγαλύτερα εμπόδια που αντιμετωπίζει ο φορέας σας;

Ανεύρεση χορηγιών

Ανεύρεση άλλων χρηματοδοτικών πόρων

Ταμειακές ροές/ρευστότητα

Πρόσληψη εργατικού προσωπικού ή ανεύρεση εθελοντών

Έλλειψη επιχειρηματικών δεξιοτήτων

Πίεση χρόνου

Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες συμβουλευτικής και στήριξης των επιχειρήσεων

Έλλειψη ευαισθητοποίησης για τις επιχειρήσεις της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην Ελλάδα

Κανονιστικές διατάξεις και διοικητικά βάρη

Διαθεσιμότητα κατάλληλου εργασιακού χώρου και γραφείων

Χαμηλό ποσοστό ανάθεσης έργων από το δημόσιο και σύναψης δημοσίων συμβάσεων

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 32. Θεωρείτε ότι υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης για τους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Α.Ο.) και τις κοινωνικές επιχειρήσεις στην περιοχή σας;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 33. Πιστεύετε ότι οι δημόσιες πολιτικές συμβάλουν στην ανάπτυξη των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 34. Ποιες είναι οι κυριότερες προκλήσεις για την ανάπτυξη των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιοχή ή τον τομέα σας; (μέχρι 3 απαντήσεις)

Έλλειψη ευαισθητοποίησης

Πρόσβαση σε επαρκή χρηματοδότηση

Χαμηλό ποσοστό ανάθεσης έργων από το δημόσιο και σύναψης δημοσίων συμβάσεων

Έλλειψη δυνατοτήτων και χρόνου

Έλλειψη των κατάλληλων επιχειρηματικών δεξιοτήτων

Δυσκολία ανεύρεσης και πρόσληψης των σωστών ανθρώπων

Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες συμβουλευτικής και στήριξης των επιχειρήσεων

Κανονιστικές διατάξεις/διοικητικά βάρη

Ανεύρεση των κατάλληλων γραφείων ή χώρου εργασίας

Έλλειψη δημιουργικότητας της νέας γενιάς
Έλλειψη παράδοσης συνεργατικότητας
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλο (διευκρινίστε)

Φορείς με νομική μορφή

E 35. Ποια επιλογή από τις παρακάτω θεωρείτε ότι εκφράζει καλύτερα τον φορέα σας;

Κοινωνική επιχείρηση
Φορέας της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας
Εθελοντική οργάνωση
Μη κερδοσκοπική οργάνωση
Οργάνωση αλληλοβοήθειας
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλο (διευκρινίστε)

E 36. Αναφέρατε ποια από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά διαθέτει ο φορέας σας: [μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Επίσημη σύσταση/νομική μορφή
Άτυπη ομάδα
Διαδικασίες δημοκρατικού ελέγχου από τα μέλη
Αχρήματη δραστηριότητα
Εμπορική δραστηριότητα (πώληση προϊόντων και υπηρεσιών έναντι χρημάτων)
Κανόνες που θέτουν περιορισμούς στη διανομή των κερδών
Καθορισμένο κοινοτικό/κοινωνικό/περιβαλλοντικό όφελος
Οικονομική ανεξαρτησία από το κράτος
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 37. Ποια είναι η νομική μορφή του φορέα σας;

Κοιν.Σ.Επ
ΚΟΙ.Σ.Π.Ε
Συνεταιρισμός Εργαζομένων
Σωματείο/Σύλλογος
Αστικός Συνεταιρισμός
Αγροτικός Συνεταιρισμός
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλο (διευκρινίστε)

E 38. Είστε εγγεγραμμένοι στο Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας;

Ναι
Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ
Όχι (διευκρινίστε τον λόγο)

E 39. Γνωρίζετε ότι υπάρχει καινούριος νόμος, ο Ν.4430/2016, για τους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας;

Ναι
Όχι
Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 40. Ποιες εσωτερικές πρακτικές εφαρμόζετε στον φορέα σας; [μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Συλλογικός τρόπος καθορισμού ρόλων και εργασίας
Ορισμός ρόλων από τον διευθυντή/συντονιστή
Ίση αμοιβή για ίση εργασία
Αμοιβή με κριτήρια ειδικότητας/παιριότητας/ειδικών αναγκών
Συμμετοχή των μελών στη δραστηριότητα του φορέα
Λήψη αποφάσεων μέσα από γενική Συνέλευση
Λήψη αποφάσεων από το Δ.Σ.
Τακτικές ενημερωτικές συναντήσεις όλων των μελών

Εναλλαγή των ρόλων σε θέσεις ευθύνης
Οργάνωση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων
Δράσεις που αφορούν την τοπική κοινωνία
Διαδικασίες εσωτερικού οικονομικού ελέγχου
Επιχειρηματικό πλάνο βιωσιμότητας του φορέα
Μηχανισμός αξιολόγησης της βιωσιμότητας του φορέα
Μηχανισμός διερεύνησης ευκαιριών για ανάπτυξη του φορέα σας
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 41. Ποιοι είναι οι γενικοί στόχοι του φορέα σας; [Εδώ μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Η βελτίωση μιας συγκεκριμένης κοινότητας
Η δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης (και για τα μέλη)
Η υποστήριξη ευάλωτων κοινωνικά ατόμων
Η βελτίωση της υγείας και της ευημερίας
Η προώθηση της εκπαίδευσης και του αλφαριθμητισμού
Η αντιμετώπιση του οικονομικού αποκλεισμού
Η προστασία του περιβάλλοντος
Ενδυνάμωση των γυναικών/η ισότητα των φύλων
Η παροχή οικονομικά προσιτών στέγασης
Η υποστήριξη άλλων Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας
Πρόσβαση σε ποιοτικά προϊόντα/υπηρεσίες σε δίκαιες τιμές
Η καταπολέμηση των ανισοτήτων
Η προώθηση της κοινωνικής αλλαγής
Η προώθηση ενός διαφορετικού μοντέλου εργασίας
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλο (διευκρινίστε)

E 42. Ποια είναι η βασική εμπορική δραστηριότητα του φορέα σας;

Τουριστικές υπηρεσίες
Εμπόριο/Μεταποίηση τροφής
Υπηρεσίες καθαριότητας
Συμβουλευτική/υποστήριξη επιχειρήσεων
Παιδική μέριμνα
Αγροτική/κτηνοτροφική
Εκπαίδευση/Πολιτισμός και ελεύθερος χρόνος
Κοινωνική μέριμνα
Υγειονομική περίθαλψη/υπηρεσίες υγείας
Υπηρεσίες υγειονομικού ενδιαφέροντος (καφετέριες, εστιατόρια)
Τεχνολογία/Επικοινωνία (Διαδίκτυο, σχέδιο, εκτυπώσεις)
Οικονομική υποστήριξη και παροχή υπηρεσιών
Περιβάλλον- ανακύκλωση, επαναχρησιμοποίηση υλικών
Μεταφορές
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλη (διευκρινίστε)

E 43. Ποιος ήταν ο ετήσιος κύκλος εργασιών (τζίρος) του φορέα σας κατά το προηγούμενο οικονομικό έτος;

€0 - 10.000
€10.000 - 20.000
€20.000 - 30.000
€30.000 - 40.000
€40.000 - 50.000
€50.000 - 100.000
€100.000 - 150.000
€150.000 - 200.000
€200.000 - 250.000
€250.000 - 300.000
€300.000 - 350.000
€350.000 - 400.000
€450.000 - 500.000

€500.000 - €1 εκ.

1 εκ. ευρώ – 5 εκ. ευρώ

Πάνω από 5 εκ. ευρώ

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 44. Πώς αναμένετε να μεταβληθεί ο κύκλος εργασιών (τζίρος) του φορέα σας κατά το επόμενο οικονομικό έτος; Θα παρουσιάσει:

Αύξηση

Μείωση

Καμία μεταβολή

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 45. Το περασμένο έτος τι οικονομικά αποτελέσματα είχατε;

Σημειώθηκε κέρδος/πλεόνασμα

Σημειώθηκε ζημία

Ούτε κέρδος/ούτε ζημία

Χρεοκοπία

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 46. Πώς χρησιμοποιείτε κυρίως το κέρδος/πλεόνασμά σας;

Δημιουργία θέσεων εργασίας

Επενδύσεις

Διανομή στους εργαζομένους

Διανομή στα μέλη

Στήριξη άλλων φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 47. Ποια είναι η κύρια πηγή των εισοδημάτων σας;

Συναλλαγές με τον δημόσιο τομέα

Συναλλαγές με τον ιδιωτικό τομέα

Συναλλαγές με φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Συναλλαγές με το κοινό

Διεθνείς συναλλαγές

Χορηγίες από τις τοπικές αρχές

Χορηγίες από το κράτος

Χορηγίες από το κοινό

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλες χορηγίες (διευκρινίστε)

E 48. Με ποιους άλλους φορείς συνεργάζεστε ή συναλλάσσετε; [μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Πανεπιστήμια

Συνδικαλιστικές Ενώσεις

Περιφέρειες/Δήμοι

Εμπορικοί σύλλογοι

Επαγγελματικοί σύλλογοι

Οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών

Διεθνείς οργανισμούς

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 49. Ποιας μορφής χρηματοδότησης και πόρους έχετε λάβει (κατά το τελευταίο έτος ή από τότε που ξεκίνησε η λειτουργία σας);

[μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Χορηγία για πρόγραμμα/δράση του φορέα

Δωρεά για τους σκοπούς του φορέα

Δάνειο

Αύξηση μετοχικού κεφαλαίου

Υποθήκη

Πίστωση με τη μορφή υπερανάλιψης

Πόροι σε είδος

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 50. Εκτός από τις εισφορές των μελών του φορέα, έχουν γίνει άλλες εθελοντικές εισφορές από τρίτους; Από πόσους;

E 51 Πόσους αμειβόμενους εργαζόμενους απασχολεί συνολικά ο φορέας σας;

1

2-4

5-9

10-25

26-49

50-99

100-249

250-499

500+

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 52. Πόσοι εξ αυτών είναι πλήρους απασχόλησης (35+ώρες την εβδομάδα);

E 53. Πόσοι εξ αυτών είναι μερικής απασχόλησης (34 ή λιγότερες ώρες ανά εβδομάδα);

E 54. Για τους εργαζόμενους στο φορέα, η αμοιβή τους, είναι η πρωτεύουσα πηγή εισοδήματός τους;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 55. Τι ποσοστό, κατά προσέγγιση, από το συνολικό εργατικό δυναμικό σας αποτελείται από γυναίκες;

μέχρι 20%

μέχρι 40%

μέχρι 60%

πάνω από 60%

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 56. Ποια μεταβολή εκτιμάτε ότι θα έχει συμβεί στον αριθμό των εργαζομένων σας μέσα σε ένα χρόνο από σήμερα; Θα είναι:

Περισσότεροι απ' ό,τι είναι σήμερα

Ίδιοι

Λιγότεροι απ' ό,τι είναι σήμερα

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 57. Σε ποιο από τα παρακάτω δίνει κυρίως έμφαση ο φορέας σας;

Στο κέρδος

Στη συλλογική/κοινωνική/περιβαλλοντική ωφέλεια

Και στα δύο μαζί

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 58. Θεωρείτε ότι κάποια από τις παρακάτω ομάδες επωφελείται άμεσα από τις βασικές δραστηριότητες του φορέα σας; [Εδώ μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από μία]

Μακροχρόνια άνεργοι

Άτομα με σωματική αναπηρία

Άτομα με μαθησιακή ή διανοητική/ψυχική αναπηρία

Άστεγοι ή με επισφαλή στέγη

Άτομα που εξέρχονται από περίοδο παραβατικότητας

Πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο

Άτομα με προβλήματα εξαρτήσεων (αλκοόλ, ναρκωτικά)

Νέοι με παραβατική συμπεριφορά

Θύματα ενδοοικογενειακής βίας

Ηλικιωμένοι

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 59. Πόσα άτομα εκτιμάτε ότι έχετε υποστηρίξει συνολικά τους τελευταίους 12 μήνες; [Συμπληρώστε τον αριθμό]

E 60. Μετράτε τον κοινωνικό και περιβαλλοντικό σας αντίκτυπο;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 61 Υπάρχει διακριτή εσωτερική ιεραρχία στο φορέα σας;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 62. Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο του ανώτερου στην ιεραρχία προσώπου στον φορέα σας;

Μεταπτυχιακές/Διδακτορικές σπουδές

Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Επαγγελματικές Σχολές

Λύκειο/Τεχνικές Σχολές

Γυμνάσιο

Δημοτικό

Τίποτα από τα παραπάνω

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 63. Ο τρέχων υπεύθυνος/συντονιστής του φορέα σας, εφόσον υφίσταται, σε ποιο φύλο ανήκει;

Άντρας

Γυναίκα

Άλλο

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 64. Ο τρέχων υπεύθυνος/συντονιστής του φορέα σας, εφόσον υφίσταται, σε ποια ηλικιακή ομάδα υπάγεται;

16-24

25-44

45-64

65+

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

E 65. Ο τρέχων υπεύθυνος/συντονιστής, του φορέα σας, εφόσον υφίσταται, προέρχεται από κάποια κοινωνικά ευπαθή ομάδα;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 66. Συμμετέχει ο φορέας σας σε κάποιο περιφερειακό, εθνικό ή ευρωπαϊκό δίκτυο;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 67. Ποια είναι τα οφέλη από τη συμμετοχή σας σ' ένα δίκτυο κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας;

Πρόσβαση σε χρήσιμες πληροφορίες

Άντληση γνώσης από άλλους φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Άντληση γνώσης από άλλους φορείς/οργανώσεις

Προσωπική υποστήριξη και δημιουργία σχέσεων

Επιχειρηματικές συμβουλές

Οικονομική και επιχειρηματική ανάπτυξη

Ορατότητα/προώθηση πολιτικών υποστήριξης

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 68. Με βάση ποιες αρχές επιλέγετε τους προμηθευτές και τους συνεργάτες σας; [μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες απαντήσεις από

μία]

Σύμφωνα με κριτήρια περιβαλλοντικής υπευθυνότητας
Σύμφωνα με τις εργασιακές σχέσεις που επικρατούν
Σύμφωνα με την ποιότητα των προϊόντων/υπηρεσιών τους
Επειδή μας προμηθεύουν στις καλύτερες τιμές
Επειδή μας προμηθεύουν σε δίκαιες τιμές για τον παραγωγό και τον καταναλωτή
Επειδή έχουμε κοινό όραμα για την οικονομία
Επειδή έχουμε κοινό πολιτικό όραμα
Επειδή συμμετέχουμε στο ίδιο δίκτυο
Επειδή είναι μέλη άλλων γνωστών συνεργατικών δικτύων
Επειδή διαθέτουν κύρος στον τομέα τους
Επειδή τα προϊόντα τους είναι τοπικής παραγωγής
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλο (διευκρινίστε)

E 69. Έχετε προσδοκίες ανάπτυξης των εργασιών σας για το επόμενο έτος;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 70. Πώς σκοπεύει να επιτύχει ανάπτυξη ο φορέας σας κατά το επόμενο έτος;

Αύξηση πωλήσεων με τους υπάρχοντες πελάτες
Είσοδος σε νέες αγορές
Επέκταση σε νέες γεωγραφικές περιοχές
Ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών
Προσέλκυση νέων πελατών
Ανάπτυξη ή επέκταση εργασιών
Προσέλκυση επενδύσεων ή οικονομικών πόρων με στόχο την επέκταση
Συγχώνευση με άλλον φορέα
Εξασφάλιση μέρους της αγοράς από τη συμμετοχή σε κοινοπραξία
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλο (διευκρινίστε)

E 71. Ποια είναι τα μεγαλύτερα εμπόδια που αντιμετωπίζει ο φορέας σας;

Ανεύρεση χορηγιών
Ανεύρεση άλλων χρηματοδοτικών πόρων
Ταμειακές ροές/ρευστότητα
Πρόσληψη εργατικού προσωπικού ή ανεύρεση εθελοντών
Έλλειψη επιχειρηματικών δεξιοτήτων
Πίεση χρόνου
Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες συμβουλευτικής και στήριξης των επιχειρήσεων
Έλλειψη ευαισθητοποίησης για τις επιχειρήσεις της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην Ελλάδα
Κανονιστικές διατάξεις και διοικητικά βάρη
Διαθεσιμότητα κατάλληλου εργασιακού χώρου και γραφείων
Χαμηλό ποσοστό ανάθεσης έργων από το δημόσιο και σύναψης δημοσίων συμβάσεων
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ
Άλλο (διευκρινίστε)

E 72. Θεωρείτε ότι υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης για τους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Α.Ο.) και τις κοινωνικές επιχειρήσεις στον τομέα σας;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 73. Θεωρείτε ότι υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης για τους Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Α.Ο.) και τις κοινωνικές επιχειρήσεις στην περιοχή σας;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 74. Πιστεύετε ότι οι δημόσιες πολιτικές συμβάλουν στην ανάπτυξη των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

E 75. Ποιες είναι οι κυριότερες προκλήσεις για την ανάπτυξη των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιοχή ή τον τομέα σας;(μέχρι 3 απαντήσεις)

Έλλειψη ευαισθητοποίησης

Πρόσβαση σε επαρκή χρηματοδότηση

Χαμηλό ποσοστό ανάθεσης έργων από το δημόσιο και σύναψης δημοσίων συμβάσεων

Έλλειψη δυνατοτήτων και χρόνου

Έλλειψη των κατάλληλων επιχειρηματικών δεξιοτήτων

Δυσκολία ανεύρεσης και πρόσληψης των σωστών ανθρώπων

Έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες συμβουλευτικής και στήριξης των επιχειρήσεων

Κανονιστικές διατάξεις/διοικητικά βάρη

Ανεύρεση των κατάλληλων γραφείων ή χώρου εργασίας

Έλλειψη δημιουργικότητας της νέας γενιάς

Έλλειψη παράδοσης συνεργατικότητας

Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ

Άλλο (διευκρινίστε)

E 76 Εάν θέλετε να ενημερωθείτε για τα αποτελέσματα της έρευνας και για τις περαιτέρω δράσεις του προγράμματος παρακαλώ συμπληρώστε τα στοιχεία επικοινωνίας σας.

E 77. Αν επιθυμείτε να έρθετε ξανά σε επαφή με τους συμμετέχοντες σε αυτό το πρόγραμμα, παρακαλείσθε να το δηλώσετε εδώ.

Επιθυμώ

Δεν επιθυμώ

Παράρτημα 2: Ένταξη κοινωνικών επιχειρήσεων και κατηγοριοποίηση

Κριτήρια	Ερώτηση	Προσέγγιση ταξινόμησης κοινωνικών επιχειρήσεων
ΚΥΡΙΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ: νομικό καθεστώς	Πώς θα περιγράφατε τον φορέα σας; Α. Ως φορέα ΚΑΛΟ με νομικό καθεστώς Β. Ως φορέα ΚΑΛΟ χωρίς νομικό καθεστώς	Οι φορείς που επιλέγουν την απάντηση «Α» απαντούν ένα διαφορετικό σύνολο ερωτήσεων από εκείνους που επιλέγουν την απάντηση «Β»
ΚΥΡΙΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ: αυτοπροσδιορισμός	Ποιά από τις ακόλουθες επιλογές ταιριάζει καλύτερα στον φορέα σας; (ίδια τόσο για τους επίσημους όσο και για τους άτυπους φορείς) Κοινωνική Επιχείρηση Φορέας ΚΑΛΟ Οργάνωση βασισμένη στον εθελοντισμό ΜΚΟ Οργάνωση βασισμένη στην αλληλοβοήθεια Δ/Α Άλλο	Οι φορείς επιλέγοντας το καθεστώς τους, επιτρέπουν ξεχωριστά την περαιτέρω επεξεργασία της αρχικής κατηγοριοποίησης και ταξινόμησης τους.
ΚΥΡΙΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ: χαρακτηριστικά	Ποιο από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά έχει ο φορέας σας; (ίδια και για τους επίσημους και για τους άτυπους φορείς) Νομικό καθεστώς Άτυπη ομάδα Δημοκρατικός έλεγχος από τα μέλη Μη χρηματικές δραστηριότητες Εμπορική δραστηριότητα Κανόνες για την αναδιανομή των κερδών Καθορισμένο κοινωνικό/περιβαλλοντικό/συλλογικό όφελος Οικονομική ανεξαρτησία από το κράτος Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ	Οι φορείς επιλέγοντας τα βασικά τους χαρακτηριστικά επιτρέπουν τη μεγαλύτερη κατανόηση των διάφορων διακυμάνσεων εντός της ΚΑΛΟ.

Παράρτημα 3: Συμπληρωματική νομοθεσία σχετικά με την ΚΑΛΟ

Είδος Πολιτικής	Ονομασία Πολιτικής	Σχέση με την ΚΑΛΟ
Νόμος και Νομοθετικό διάταγμα	N.31/1967 και Ν.Δ. 227/1973	Οι νόμοι αυτοί είναι από την περίοδο της δικτατορίας που απειραράθη να ακυρώσει τα διοικητικά και εποπτικά συμβούλια των συνεταιρισμών.
Νομοθετικό διάταγμα	N.66/1974	Τα διοικητικά συμβούλια που καταργήθηκαν με τα προαναφερόμενα νομοθετήματα επανήρθαν στις θέσεις τους με αυτόν τον νόμο.
Νόμος	N.921/1979	Ένας νέος και ειδικός νόμος που διέπει την οργάνωση και λειτουργία των αγροτικών συνεταιρισμών. Ο νόμος αυτός αντικατέστησε τον Ν. 602/1915
Νόμος	N.1257/1982	Για την επαναφορά της δημοκρατικής λειτουργίας των Συνεταιριστικών Οργανώσεων
Νόμος	N.1541/1985	Υποστήριξε την κυβερνητική παρέμβαση στους συνεταιρισμούς προβλέποντας υπερβολικές λεπτομέρειες σχετικά με την εσωτερική οργάνωση των συνεταιρισμών
Νόμος	N.2169/1993	Ο νόμος αυτός αύξησε την αυτονομία των συνεταιρισμών δίνοντάς τους τη δυνατότητα να ρυθμίζουν τα περισσότερα από τα εσωτερικά τους ζητήματα. Μείωσε τον αριθμό των μελών που απαιτούνται για την ίδρυση ενός συνεταιρισμού από 50 σε 20.
Νόμος	N.2181/1994	Ο νόμος αυτός συνέβαλε στο να περιοριστεί η ελευθερία των συνεταιρισμών και το εκλογικό σύστημα των συνδυασμών. Ταυτόχρονα, καταργήθηκε το ασυμβίβαστο μεταξύ εκλεγμένων μελών του κοινοβουλίου/δημάρχων και μελών διοίκησης συνεταιρισμών.
Νόμος	N.2810/2000	Προώθησε την επιχειρηματική φύση των συνεταιρισμών επιτάσσοντας την ίση μεταχείρισή τους σε σχέση με άλλες εμπορικές εταιρίες (Αργότερα θεσπίστηκαν δύο νόμοι, ο Ν.3399/2005 και ο 3508/2006, που επέφεραν μικρές τροποποιήσεις)
Νόμος	N.4015/2011	Με αυτόν τον νόμο απαιτήθηκε οι αγροτικές συνεταιριστικές ενώσεις και οι ομοσπονδίες να συγχωνευτούν σε έναν κύριο συνεταιρισμό ή να μετατραπούν σε εταιρία εισηγμένη στο χρηματιστήριο, αφού καταργήθηκαν οι αγροτικοί συνεταιρισμοί δεύτερου και τρίτου βαθμού.
Νόμος	N.4277/2014	Η προβληματική θέσπιση του Ν.4015/2011 καθώς και η δριμεία κριτική που δέχθηκε από ακαδημαϊκούς και επαγγελματίες του χώρου οδήγησε στην τροποποίησή του, προτού εφαρμοστεί έστω και για τρία χρόνια. Θεσπίστηκε ο Ν.4277/2014, ο οποίος μείωσε τον ελάχιστο απαιτούμενο αριθμό μελών για κάθε αγροτικό συνεταιρισμό από 20 σε δέκα άτομα, καθώς και το ελάχιστο κεφάλαιο βάσης από 30.000 ευρώ σε 10.000 ευρώ.
Νόμος	N.4384/2016	Προέβλεψε τη συμμετοχή μελών-επενδυτών χωρίς δικαίωμα ψήφου. Προέβλεψε επίσης την υποχρέωση πρόσληψης γενικού διευθυντή για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς με κύκλο εργασιών πάνω από 1.000.000 ευρώ καθώς και τη ρύθμιση του οικονομικού ελέγχου των αγροτικών συνεταιρισμών σύμφωνα με τη νομοθεσία που εφαρμόζεται στις άλλες (συμβατικές) επιχειρήσεις.

Παράρτημα 4: Ομάδες εστίασης και συμμετέχοντες στη συνέντευξη

Ομάδα εστίασης Αθήνας

Όνοματεπώνυμο συμμετέχοντα	Φορέας
Τάκης Σιαμπάνης	Μαργαρίτα
Γιάννης Μπίστας	Μαργαρίτα
Άρης Κωνσταντινίδης	Ethelon
Θανάσης Βρατίμος	GIVMED
Λίνα Μουργή	DOCK
Μαρίνα Σιγάλα	European Village (Ευρωπαϊκό Χωριό)
Παναγιώτης Μπέρντι (Birdy)	Birdland
Χρήστος Αλεφαντίς	Σχεδία
Κώστας Μαυριάς	Cinergies

Ομάδα εστίασης Θεσσαλονίκης

Όνοματεπώνυμο συμμετέχοντα	Φορέας
Λάζαρος Αγγέλου	ΠΡΩΣΚΑΛΟ
Κώστας Νικολάου	Συνεργασία για τη διαχείριση αποβλήτων Cooperative for Waste Management
Μιχάλης Τρεμπόπουλος	Social Energy Cooperative
Ειρήνη Τζέκου	Bioscoop
Αντώνης Καράγιωργας	Biocoop
Διονύσης Κορσιάνος	Ionian Recycle Hellas Ιονική Ανακύκλωση ΚοινΣΕπ
Χρυσάνθη Πάντου	Ionian Recycle Hellas Ιονική Ανακύκλωση ΚοινΣΕπ
Ελισάβετ	Άλλος Τρόπος
Κώστας Μαριόγλου	Κίνηση 136
Άσπα Παπαφιλήπου	Popular University of Thessaloniki

Ομάδα εστίασης Καρδίτσας

Όνοματεπώνυμο συμμετέχοντα	Φορέας
Μαμούκας Νίκος	Stevia Cooperative
Γιώτακος Κώστας	Σύνδεσμος Εταιριών Φωτοβολταϊκών Hellenic association for photovoltaic
Κονταξής Γιώργος	ESEK urban cooperative
Καψάσκης Δημήτρης	Ρόμβος ΚοινΣΕπ
Κατσαρός Ευάγγελος	Οικόσφαιρα
Φώτης Αλεξάκος	Δήμαρχος Καρδίτσας
Σωτηρία Μπακαλάκου	Συντονίστρια ΚΑΛΟ Δήμου Καρδίτσας
Δημήτρης Μάλκας	Pulses agricultural cooperative
Σωτήρης Κιστάμης	SCE Hlakati
Ντίνα και Καίτη Βελεσιώτου	Κέντρο Γυναικών
Μαρία Μπαρμπατσάλου	SCE Roda
Παναγιώτης Τουρβανίτης	Συνεταιριστική τράπεζα Καρδίτσας

Ομάδα εστίασης Ηράκλειου

Όνοματεπώνυμο συμμετέχοντα	Φορέας
Μανώλης Μπριτζολάκης	Commons Lab
Τόνια Αραβαντινού	Κοινωνικό Παντοπωλείο
Ξένια Βέλογλου	Ομάδα κοινωνικής μέριμνας
Διονύσης Κοκώνης	Κοινωνικός χώρος-Φιλανθρωπικό Ίδρυμα Καλοκαιρινού
Δέσποινα Θοχάρη	Εν κινήσει
Αγγελική Δασκαλάκη	Εν κινήσει
Δέσποινα Συγγελάκη	Πρόεδρος ΚΟΙΣΠΕ

Υποστηρικτικές δομές και πρωτοβουλίες που συμμετείχαν

Όνοματεπώνυμο συμμετέχοντα	Φορέας
Σοφία Αδάμ και Όλγα Δρόσου	Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ, Ελλάδα
Αποστόλης Παπαλεξίου	Solidarity Mission
Χριστίνα Παπαδοπούλου	Φεστιβάλ ΚΑΛΟ
Κωνσταντίνα Zoehrer	Ερευνήτρια ΚΑΛΟ
Έλενα Λάμπρου	Συντονίστρια και γενική διευθύντριας του Greek Impact Hub
Δημήτρης Κιτσικόπουλος	Ενεργειακός συνεταιρισμός Ηλέκτρα Energy Cooperative Electra
Αντώνης Καράγιωργας	Bioscoop, Perka
Κώστας Καράς	Solidarity Piraeus
Γιώργος Κεράνης	EATA-Επιχειρώ Κοινωνικά
Χριστίνα Δοϊράνλη	Μέλος και λογίστρια των φορέων Άλλος Τρόπος, Κουκούλι και Αγροοικονομία στη Θεσσαλονίκη
Χατζαντώνης Δημήτριος	Στέγη ΣΕΒ
Μπέλλης Βασίλειος	Στέλεχος της Αναπτυξιακής Εταιρίας Καρδίτσας
Ζιώμας Δημήτριος	Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών
Τζένη Γκούκη	CSA
Αγνώστος	Μέλος ΚοινΣΕπ Ακυβέρνητες Πολιτείες

